

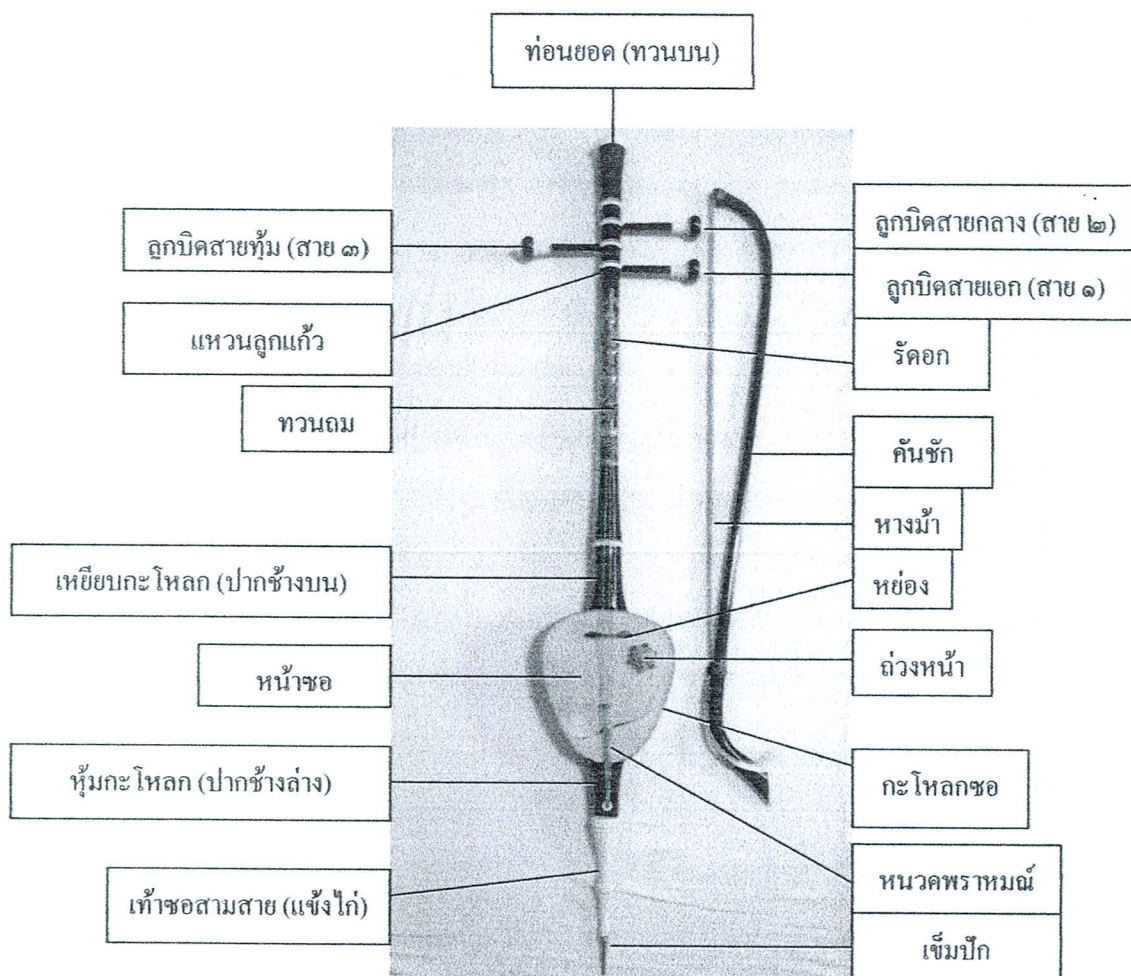
บทที่ ๒

บริบทเกี่ยวกับการสร้างขอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติของขอสามสาย จากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง และศึกษาประวัติการสร้างขอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ โดยจัดแบ่งเป็นออกเป็น ๗ หัวข้อดังนี้

- ๒.๑ ลักษณะทางกายภาพของขอสามสาย
- ๒.๒ ประวัติความเป็นมาของขอสามสาย
- ๒.๓ ประวัติความเป็นมาในการสร้างขอสามสาย
- ๒.๔ ประวัติครูวินิจ พุกสวัสดิ์
- ๒.๕ ประวัติในการสร้างขอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์
- ๒.๖ พิธีกรรมและความเชื่อ
- ๒.๗ ทศนคติและความภูมิใจในอาชีพ

๒.๑ ลักษณะทางกายภาพของซอสามสาย

ภาพที่ ๑ ซอสามสาย

ซอสามสายมีส่วนประกอบดังนี้

๒.๑.๑ กะโหลกซอ ทำด้วยกะลามะพร้าวซอ ตัดตามขวางเอาแต่ส่วนบนที่มีลักษณะนูนเป็น ๓ พู ด้านหน้าเสริมด้วยไม้เนื้อแข็ง ทำเป็นรูปทรงที่นิยมเรียกว่าหน้านาง ขึ้นหน้าด้วยหนังลูกวัวหรือหนังแพะให้ตึง ตกแต่งให้ดูสวยงาม

กะลามะพร้าวซอเป็นของหายาก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามให้แก่เจ้าของสวนที่มีมะพร้าวซอ เพื่อมิให้ต้องเสียภาษีอากร นับว่าเป็นการส่งเสริมเพาะปลูกพันธุ์มะพร้าวชนิดนี้ให้สืบทอดแก่นุชนรุ่นหลัง

๒.๑.๒ ถ่วงหน้า ทำจากโลหะ ประเภท เงิน ทองเหลือง หรือสแตนเลส ขึ้นรูปเป็นคลับกลมเล็กๆ ข้างบนประดับด้วยเพชรพลอยสีต่างๆ ภายในคลับบรรจุขี้ผึ้งผสมตะกั่วเพื่อให้ได้น้ำหนักเพื่อถ่วงให้ได้น้ำเสียง และปิดหน้าด้วยชัน เวลาใช้งานให้คนไฟที่ชั้นส่วนที่ปิดหน้าแล้วจึงวางกดลง

เบาๆที่ตำแหน่งหน้าซอฝ่งซ้ายมือผู้บรรเลง เพื่อถ่วงหน้าซอฝ่งสายเอก ผู้บรรเลงต้องกำหนดตำแหน่งที่ติดถ่วงหน้าเพื่อให้หน้าเสียงซอมีความกังวาน ไพเราะนุ่มนวล (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕ : ๖๑)

๒.๑.๓ **คันทวน** แบ่งออกได้เป็น ๕ ส่วน คือ ท่อนยอด ทวนถม เหยียบกะโหลก หุ้มกะโหลก และเท้าซอสามสาย

๒.๑.๓.๑ **ท่อนยอด** คือส่วนที่อยู่ยอดบนสุดของซอสามสาย มีการเจาะรูลูกบิดสำหรับเสียบลูกบิด และรูร้อยสายซอด้านหน้า ช่วงของรูเสียบลูกบิดมีการกลึงแหวนเพื่อความสวยงาม

๒.๑.๓.๒ **ทวนถม** คือส่วนที่ต่อจากท่อนยอดลงมาถึงเหยียบกะโหลก ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร ทำจากโลหะและลายที่มีคุณค่าเรียกว่า ถมเงิน ถมทอง หรือฝังมุก เพื่อเพิ่มความสวยงามให้แก่ซอสามสาย

๒.๑.๓.๓ **เหยียบกะโหลก หรือปากช้างบน** คือส่วนท่อนกลางที่อยู่เหนือกะโหลกซอสามสาย มีการกลึงฉัตรลูกแก้ว และการเหลาลักษณะเหมือนปากช้างเพื่อสวมเข้ากะโหลกได้อย่างแนบสนิทสวยงามเรียบร้อย

๒.๑.๓.๔ **หุ้มกะโหลก หรือปากช้างล่าง และเท้าซอสามสาย (แข้งไก่)** คือส่วนท่อนล่างที่ต่อจากใต้กะโหลกลงไป มีการเหลาลักษณะปากช้างเพื่อสวมเข้ากับใต้กะโหลกซอเพื่อความสวยงามเรียบร้อยเช่นเดียวกันกับเหยียบกะโหลก (ปากช้างบน) มีรูร้อยหวดพราหมณ์ไว้สำหรับร้อยผูกเข้ากับสายซอสามสาย

๒.๑.๓.๕ **เท้าซอสามสาย (แข้งไก่)** คือส่วนใต้หุ้มกะโหลก (ปากช้างล่าง) ลงไปจนถึงเข็มนัก มีหน้าที่รองรับน้ำหนักซอสามสาย ช่วงล่างสุดเป็นเข็มนักปลายแหลมที่ทำจากโลหะเพื่อปักยึดขอให้มั่นคงในขณะที่มีการบรรเลง (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๒.๑.๔ **ลูกบิด** มีทั้งหมด ๓ ลูก เมื่อดูจากหน้าซอทางขวามือจะมีลูกบิดล่างสำหรับปรับเสียงสายเอก ลูกบิดบนสำหรับปรับเสียงสายกลาง ส่วนฝ่งซ้ายมือมีลูกบิดเดียวสำหรับปรับเสียงสายหุ้ม ลูกบิดแต่ละลูกยาวประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ระยะห่างระหว่างลูกบิดห่างกันประมาณ ๓ เซนติเมตร การเทียบเสียงซอสามสายต้องเทียบเป็นคู่ ๔ คคหลั่นลงมาตามลำดับโดยอาจใช้เสียงสายเอกเท่ากับลูกฆ้องลูกที่ ๑๐ โดยเริ่มนับจากลูกทวนซึ่งเป็นลูกที่มีเสียงต่ำสุดของฆ้องวงใหญ่ แต่ถ้าเป็นซอสามสายหลิบ (ขนาดเล็ก) จะเทียบเสียงสูงขึ้นไปเป็นคู่ ๔ ของซอสามสายธรรมดา

๒.๑.๕ **สายซอ** มีทั้งหมด ๓ สาย ทำจากไหมควั่นเกลียวที่มีขนาดต่างกันไปตาม ได้แก่ สายเอก มีขนาดเล็กคล้ายกับสายเอกซอฮู้ เป็นสายที่ให้เสียงสูงสุด สายกลางมีขนาดที่เพิ่มมากกว่า

สายเอกเล็กน้อยคล้ายกับสายหุ้มช่ออยู่ และสายหุ้มเป็นสายที่ใหญ่สุด ตามลำดับขนาดของสายช่อทั้งสามขนาด

๒.๑.๖ รัศอก ทำจากสายไหมควั่นเกลียวที่มีขนาดเล็กอย่างสายเอกช่อด้วง โดยพันรอบในส่วนของถมก่อนไปด้านบน การพันรัศอกต้องพันด้วยเงื่อนไขซ้อนปลาย ให้ได้จำนวนรอบพอเหมาะ ถ้าพันหลายรอบมากเกินไปจะร้อยสายเข้าด้านในลำบาก หรือถ้าน้อยไปจะทำให้แน่นเกินไปจนรัดแน่น ดังนั้นควรรัดทั้ง ๓ สายให้แนบติดกับถมเพื่อให้เสียงของสายเปล่าได้ระดับและมีความกังวานทั้ง ๓ สาย

๒.๑.๗ หนดพราหมณ์ ใช้สายไหมควั่นเกลียวเหมือนอย่างสายช่อ ขนาดใหญ่กว่าสายรัศอก ผูกเป็นบ่วง ๓ บ่วง ร้อยเข้าไปในรูที่เจาะในส่วนกลางของทวนล่างสำหรับรับของปลายสายทั้ง ๓ สาย หนดพราหมณ์นี้มีประโยชน์เพื่อความสะดวกในการเปลี่ยนสายช่อ หนดพราหมณ์ทั้ง ๓ เส้นมีความยาวประมาณ ๗๐ เซนติเมตร

๒.๑.๘ หย่อง ทำจากไม้ กระดุกสัตว์ หรืองาช้าง เหลาเป็นรูปทรงคล้ายคันธนูให้ได้ขนาดพอรับสายช่อทั้ง ๓ สาย ระยะการวางของหย่องช่อสามสายนั้น ไม่ได้วางตรงกลางหน้าช่อเหมือนกับหย่องช่อด้วงหรือหมอนช่ออยู่ แต่ก่อนไปทางส่วนบนของหน้าช่อ บนหย่องต้องบากร่องไว้ ๓ ตำแหน่งเพื่อรองรับสายช่อให้มั่นคง

๒.๑.๙ คันชักช่อสามสาย ทำด้วยไม้เนื้อแข็งเป็นชุดเดียวกันกับไม้ที่ใช้ทำคันทวนช่อสามสาย โดยกลึงให้ได้รูปทรงอ่อนช้อย ขึ้นหางม้าประมาณ ๒๕๐-๓๐๐ เส้น คันชักยาวประมาณ ๘๗ เซนติเมตร ส่วนที่ขึ้นหางม้ายาว ๗๐ เซนติเมตร ใช้ยางสนถูเส้นหางม้าเพื่อให้มีความฝืดที่จะใช้ลึกับสายช่อให้เกิดเสียงดังขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕ : ๖๑-๖๔)

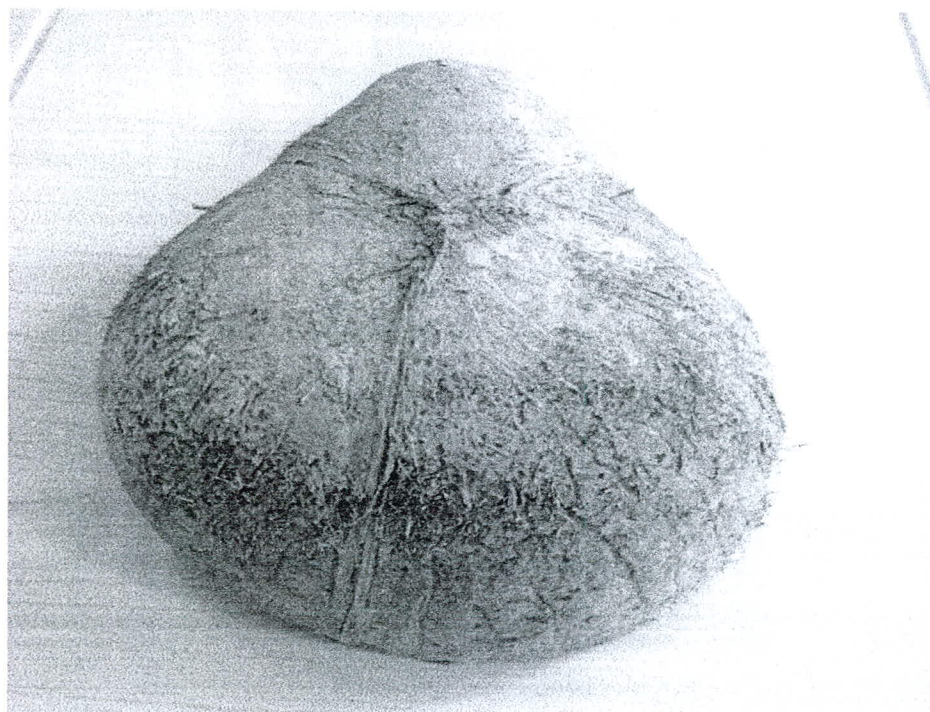
กรรมวิธีการสร้างช่อสามสายในปัจจุบัน มีการใช้อุปกรณ์เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ เครื่องกลึงไม้ และเครื่องมือที่ช่วยในการขัดแต่งรูปทรงสัดส่วนของช่อสามสาย ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญควบคู่กันไปกับความรู้และมีมือของช่างซึ่งเป็นเอกลักษณ์ความโดดเด่นตามแบบฉบับของช่างแต่ละสำนัก ซึ่งทำให้ช่อสามสายนั้นมีความสวยงามวิจิตร รวมถึงความไพเราะน่าฟังของน้ำเสียงช่อสามสาย

ไม้เนื้อแข็งหลายประเภทเป็นวัตถุดิบสำคัญ ต้องอาศัยความชำนาญ ความละเอียดอ่อน และความประณีต ศาสตร์ของช่างช่อสามสายแต่ละท่านก็มีความแตกต่างกันออกไป ได้แก่การผ่าไม้ออกเป็นชิ้นย่อยๆก่อนทำการกลึงไม้มักจะพบว่ากรรมวิธีการสร้างช่อสามสายของแต่ละช่างนั้นขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาในแต่ละท่านที่จะสรรหาวัสดุและตกแต่งช่อสามสายให้ออกมามีคุณภาพที่สุด

กระสวน หรือรูปทรงนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการกลึงส่วนของลูกบิด คันทวนช่อสามสายทุกช่วงทั้งหมด ที่มีลักษณะการกลึงแหวน ลูกแก้วหรือฉัตรที่ซ้อนกันหลายๆชั้น

รวมทั้งปากช้างในส่วนของเหยียบกะโหลก และหุ้มกะโหลกที่ช่างผู้กลึงซอสามสายจะต้องใส่ใจให้ความสำคัญในรายละเอียดการกลึงทุกส่วนของซอสามสายอย่างมาก เพราะเป็นส่วนที่แสดงออกถึงฝีมือของช่าง ความละเอียด ความสวยงาม และความเรียบร้อยของงานกลึงซอสามสายที่ต้องอาศัยทักษะความชำนาญ

มะพร้าวซอเป็นวัตถุดิบสำคัญที่นำมาเป็นส่วนประกอบของซอสามสาย โดยนำไปทำกะโหลกซอที่เป็นส่วนกำเนิดเสียงซอสามสาย จากการใช้หางม้าในคันชักซอสามสายบรรเลงบนสายซอที่เทียบสายแล้ว การกำธรมีเสียงผ่านหย่องซอซึ่งทำหน้าที่ส่งต่อการกำธรมลงบนหน้าซอที่ขึ้นหน้าด้วยหนังสัตว์ กะลามะพร้าวซอจึงนับว่าเป็นโครงสร้างหลักในการกำเนิดเสียงซอสามสาย อีกทั้งยังให้ความโดดเด่นสวยงามแตกต่างจากกะลามะพร้าวพันธุ์อื่น เนื่องจากกะลามะพร้าวซอมีลักษณะรูปทรงที่นูนออกมาเป็นสามพู เป็นที่นิยมอย่างยาวนานและแพร่หลายในหมู่ศิลปินนักดนตรีไทย

ภาพที่ ๒ ลักษณะ ๓ พูของกะลามะพร้าวซอที่ใช้ทำกะโหลกซอสามสาย

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของซอสามสาย

เครื่องสื่อนั้นย่อมเป็นที่แน่นอนว่ามีได้เกิดขึ้นด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่แปลงมาจากเครื่องคิดอีกชั้นหนึ่ง เดิมทีเดิยก็เป็นซอ ๒ สาย ๓ สาย แล้วจึงเป็น ๔ สาย ซอสามสายนั้น มีทั้งของไทย ขอม มอญ ชวาและอินเดีย ล้วนแต่มีรูปร่างคล้ายคลึงกัน ตามความเข้าใจเห็นว่าอินเดียน่าจะเป็นต้นกำเนิด กล่าวโดยเฉพาะซอสามสายของไทยเรา คงถอดแบบจากขอม ซึ่งขอมเอาอย่างจากอินเดียมาก่อนแล้ว (กรมศิลปากร, ๑๒ : ๒๔๘๑)

ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีที่จัดอยู่ในตระกูล Spiked Fiddle หมายถึงลักษณะของเครื่องที่มีปลายแหลมปึก ในต่างประเทศมีเครื่องดนตรีที่คล้ายกับซอสามสายของไทย ส่วนใหญ่พบได้ในแถบประเทศตะวันออกกลาง แอฟริกา เอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และบางส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ คันทวน กะโหลกซอ ลูกบิด จำนวนสาย คันชัก การประดับประดา และวัสดุที่ใช้ในการสร้างซอจากทรัพยากรของท้องถิ่นแตกต่างกันไป (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๑๗ : ๒๕๓๕)

ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีของไทย กำเนิดเสียงได้ด้วยการใช้คันชักสีกับสายซอที่ยึงตึง นอกจากจะใช้บรรเลงเป็นเอกเทศแล้วยังใช้บรรเลงผสมอยู่ในวงดนตรีต่างๆ เช่น วงเครื่องสาย วงมโหรี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕ : ๕๕)

อุดม อรุณรัตน์ ได้เสนอความคิดเห็นว่าร่องรอยของซอสามสาย เชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอาหรับเปอร์เซีย ราชสำนักในสมัยอยุธยานำมาใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีเหมือนอย่างราชสำนักเปอร์เซีย เนื่องจากในสมัยนั้นทั้ง ๒ ราชสำนักมีความผูกพันในด้านภาษา วัฒนธรรม และศิลปกรรม อย่างแน่นแฟ้น รวมถึงเพลงที่ใช้บรรเลงในพระราชพิธีต่างๆ ก็ได้รับแบบอย่างมาจากเปอร์เซียด้วย (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๑๘ : ๒๕๓๕ อ้างถึงใน อานันท์ นาคคง ๗๓-๗๔ : ๒๕๓๘)

วินิจ พุกสวัสดิ์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่ใกล้เคียงกับซอสามสายไทยว่า

...ดนตรีก็เหมือนเอาโลกไปชุบน้ำแล้วก็เอาสีต่างๆ มาสลับ จึงเกิดการประสานกันอย่างเช่นดนตรีของไทย เขมร พม่า จะผสมกันให้เห็นเลย แต่ถ้านำเขมรกับพม่ามาเทียบมันก็จะต่างกันชัดเจนขึ้น แต่ถ้ามาเทียบกับไทยมันก็จะดูผสมกันเหมือนสีที่ผสมกัน เครื่องอื่นๆ ก็เหมือนกัน บางทีเราพูดถึงประวัติศาสตร์มันก็ไม่ตรงกัน เราสามารถวิจารณ์กันได้ตามความเชื่อของเราวันนี้ซึ่งอาจจะถูกและอาจจะผิดทุกอย่างต้องสังคายนา (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๕ มกราคม ๒๕๕๖)

ซอสสามสายมีมาแต่โบราณสันนิษฐานว่าเป็นอย่างเดียวกับซอพุงตอในสมัยสุโขทัย ซอสสามสายมีเสียงไพเราะนุ่มนวล รูปร่างสวยงามวิจิตร ถือเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูง ใช้ในราชสำนัก เพื่อการขับกล่อมและการบรรเลงในพระราชพิธีต่างๆ (มนตรี ตราโมท, ๒๕๒๗ : ๑๓)

ลาตูแบร์ได้บันทึกว่า “ชาวสยามมีเครื่องดุริยางค์เล็กๆ น่าเกลียดมาก มีสายสามสายเรียก ซอ” ซึ่งหมายถึงซอสสามสายของไทยเราโดยตรงจะเป็นอื่นไปไม่ได้ แต่นัยน์ตาของลาตูแบร์เป็นอย่างไรหนอ จึงแลเห็นเป็นน่าเกลียดไปได้ หรือว่าสิ่งที่ไม่เหมือนของคนแล้วน่าเกลียดทั้งหมด อันซอสสามสายนี้ในสมัยอยุธยาก็คงได้ผสมอยู่ในวงมโหรีอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนแล้ว (มนตรี ตราโมท, ๒๐ : ๒๕๒๗)

ซอสสามสาย มีหน้าที่คลอเสียงคนขับร้อง โหยหวานไปตามลำนำ บางทีก็สีเก็บบ้าง (กรมศิลปากร, ๓๓ : ๒๔๘๑) การเทียบเสียงให้สายเอกตรงกับสายซออู้ หรือสายทุ้มซอดัง สายกลางต่ำจากสายเอกลงมาเป็นคู่ ๔ สายทุ้มต่างจากสายกลางลงมาเป็นคู่ ๔ (กรมศิลปากร, ๓๖ : ๒๔๘๑)

๒.๓ ประวัติความเป็นมาในการสร้างซอสสามสาย

การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่ดูงดงามย่อมเป็นไปตามจิตใจ นิสัย และสัญชาตญาณที่เห็นงามของชาตินั้นๆ คนชาติไทยเป็นผู้ที่มีความอ่อนโยน เมตตากรุณา อ่อนน้อมถ่อมตน ศิลปะต่างๆ ของไทยจึงมักเป็นรูปเส้นโค้ง อ่อนช้อย ที่จะหักมุมเป็น ๔๕ องศาขึ้นน้อยที่สุด และทุกๆ สิ่งมักจะมีปลายเรียวและแหลม (มนตรี ตราโมท, ๕๗ : ๒๕๒๗)

เครื่องดนตรีในตระกูล Spike Fiddle มีรากฐานมาจากกลุ่มเครื่องคิดประเภทพิณคอยาว (Lite Long Neck) ที่ได้คิดค้นวิธีการสร้างให้เกิดเสียงด้วยคันสีที่ประกอบขึ้นจากคันไม้หรือก้านไม้ผ่านการกลึงหรือคัดและชิงหางม้าเข้ากับคันสีให้ตั้งในระดับหนึ่งมาใช้แทนลักษณะการคิดด้วยการตี สามารถสร้างระดับเสียงต่างๆ ด้วยการลงปลายนิ้วชี้ กลาง นาง ก้อยบริเวณด้านบนของสายซอตามตำแหน่งเสียงสูง-ต่ำ จนสามารถพัฒนาเสียงที่มีความแตกต่างกันออกไป (สุชสันต์ พ่วงกลัด, ๑๗ : ๒๕๑๕)

การขึ้นหน้าซอสสามสายต้องคัดเลือกหนังที่มีความหนาบางเหมาะสม หนังที่ผ่านกรรมวิธีการ โขลกด้วยเครื่องแกง (อย่างแกงเผ็ด) จะช่วยรักษาหนังไม่ให้แมลงกัดกิน และช่วยให้หนังอยู่ตัวไม่ยืดหด หนังที่นิยมนำมาขึ้นหน้าซอสสามสายได้แก่ หนังลูกวัวอ่อน และหนังแพะ ดังที่ปรากฏในจดหมายเหตุ ร.๒ ที่ ๖๕ จ.ศ.๑๑๗๖ เรื่องให้จัดซื้อหนังแพะทำซอและทำกลองแขกส่งเข้าไปกรุงเทพฯ ความว่า

...หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีอภัยพิริยประกรมภาหุสมุหพระกลาโหม
มาถึงพระยาธรรม โสกราชชาติเค โขชัยมโหฬริยาธิบดีพิริยภาหะพระยา
นครศรีธรรมราช ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ต้องพระ

ราชประสงค์หนึ่งแพะที่ดีสำหรับทำขอเป็นอันมาก จัดหาหนึ่งแพะที่กรุงเทพมหานครหาได้ดีไม่ จึงเกณฑ์มาให้เมืองนครหาซื้อหนึ่งแพะที่ดีส่งเข้าไปเมืองนคร ๓๐ ผืน กำหนดให้ส่งเข้าไปให้ถึงกรุงเทพพระมหานครแต่ในเดือนแปดเดือนเก้าปีจอ จอศก. และให้เจ้าเมืองกรมการผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งรัดจัดซื้อส่งไปให้ครบทันกำหนด อย่าให้เนิ่นช้าเสียราชการไปได้ จะเป็นราคาผืนละเท่าใดให้บอกเข้าให้แจ้ง จะได้พระราชทานเงินราคาให้ ครั้นหนังสือมาถึงวันก็ให้เจ้าเมืองกรมการทำตาม หนังสือมา ณ วันเสาร์ เดือนเจ็ด แรมเก้าค่ำ ปีมจอ จอศก.

ในจดหมายเหตุ ร.๒ ที่ ๗๑ จ.ศ. ๑๑๗๖ เรื่องให้จัดซื้อหนึ่งแพะสำหรับขึ้นรำมะนา กลองแขก และขอสามสาย ความว่า

หนังสือหมื่นศักดิ์ดาพลเสพเจ้ากรมถึงพระนคร ฯลฯ อนึ่งพระเจ้าน้อยยาเธอ มีรับสั่งโปรดเกล้าฯสั่งว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ต้องพระราชประสงค์ หนึ่งแพะขึ้นรำมะนา กลองแขก ขอด้วยนั้น ให้ท่านพระยานครจัดส่งเข้ามาแต่ในเดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด ปีมจอ จอศก อนึ่งว่าราชการ ณ กรุงเทพฯ ทุกวันนี้ส่งบอกประณิบมา ณ วันจันทร์ เดือนเก้า จุลศักราช ๑๑๗๖ นี้ ปีนักษัตร ปีมจอ จอศก ฯลฯ

จากจดหมายเหตุ ร.๒ ทั้ง ๒ ฉบับนี้อาจกล่าวได้ว่า หนังสือที่เหมาะสมสำหรับขึ้นหน้าขอสามสายนั้น คงได้ทำการสรรหาคัดเลือกกันมาแล้ว จนได้ข้อยุติว่าควรจะเป็นหนึ่งแพะ เมื่อขึ้นหน้าแล้วจะได้เสียงที่ไพเราะนุ่มนวล และให้หน้าขอที่ขาวนวลสวยงาม จะเป็นได้ว่าคนโบราณนั้นมิได้คำนึงถึงเสียงแต่อย่างเดียว ยังต้องการความสวยงามคงงามให้เกิดกับขออีกด้วย (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๓๕-๔๐ อ้างถึงใน จดหมายเหตุ ร.๒ ที่ ๖๕ จ.ศ.๑๑๗๖, เลขที่ ๔)

แบบของหน้าขอนั้นมีหลายแบบหลายขนาดแล้วแต่ความพึงพอใจของผู้สร้างและนายช่าง แต่ที่นิยมกันได้กำหนดเรียกไว้ คือ หน้าพระ หน้านาง หน้ายักษ์ เป็นต้น ซึ่งหน้าขอแต่ละแบบจะให้เสียงที่แตกต่างกันออกไป (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๔๑ : ๒๕๓๕)

ในปัจจุบันมีการคิดค้นกลวิธีการสร้างกะโหลกขอสามสาย โดยนำวัสดุอื่นที่ไม่ใช่กะลามะพร้าวมาใช้สร้างเป็นกะโหลกขอแทน เช่น

๒.๓.๑ การสร้างกะโหลกไม้ขูดจากไม้เนื้อแข็งของ ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ โดยทำให้มีลักษณะเป็นกระพุ้ง ๓ พู ให้เสียงดังกังวานไพเราะที่ต่างไปจากกะลาธรรมชาติ (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๔๑ : ๒๕๓๕)

๒.๓.๒ ซอกระดองเต่าของนายเตื่อน พาทยกุล ได้นำกระดองเต่าที่ตายแล้วคัดเลือกที่มีขนาดใกล้เคียงกับกะลามะพร้าว นำมาเสริมเข้ากับขอบไม้ แล้วขึ้นหน้าด้วยหนังอย่างดี ปรากฏให้เสียงมีความไพเราะเช่นกัน (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๔๑ : ๒๕๓๕)

๒.๓.๓ งานวิจัยกลวิธีการดัดกะลาของ รองศาสตราจารย์อุดม อรุณรัตน์ ที่ใช้หลักวิทยาศาสตร์ในแขนงของชีววิทยา ชีวเคมี และฟิสิกส์เข้าช่วยในการค้นคว้า ศึกษาธรรมชาติของกะลามะพร้าว คิดหาสูตรน้ำยาที่ทำให้กะลามะพร้าวอ่อนตัวและกำหนดกระสวนของปริมาตรภายในกะโหลกให้กำทรทาบเสียงเหมือนกะโหลกซอของโบราณ (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๔๑ : ๒๕๓๕)

๒.๓.๔ กะลาต่อของนายจักรี มงคล แล้วขึ้นด้วยหนังกระต่าย ให้เสียงดังกังวานมีความไพเราะ (สุขสันต์ พ่วงกลัด, ๔๑ : ๒๕๓๕)

ครูจักรี มงคล ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาในการสร้างซอสามสายโดยกล่าวถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับช่วงสมัยที่มีพิธีกรรม ช่างประจำวัง การจัดหาวัสดุ การกำหนดบันทึกสัดส่วนในการสร้างซอสามสาย ความนิยมของซอสามสายในรัตนโกสินทร์ตอนต้น และความนิยมที่ลดลงของซอสามสายในช่วงรัชกาลที่ ๖ โดยอธิบายว่า

...การสร้างซอสามสายมันก็มีเป็นเรื่องราวมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เกี่ยวกับพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ลองไปหาดูได้ หนังสือยังมีขาย รูปส่วนมันก็สวยงามตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์แล้ว รูปเขียนมโหรีเครื่องหกทั้งกระจับปี่ ซอสามสาย ทรงมาแบบนั้นอยู่แล้ว ที่นี้มันก็มีอยู่ว่าเจ้านายมาก็กลายเป็นของสูง ใช้เล่นเวลาขึ้นพระอยู่อะไรแบบนี้ เขาก็จะหาช่างก็มาทำด้วยวัสดุที่มีคุณค่า พวกงาช้าง ทองอะไรแบบนี้ เพราะฉะนั้นช่างก็จะอยู่ประจำในวัง เป็นช่างหลวงเลย ยิ่ง ร.๒ เป็นช่างอยู่แล้ว ท่านก็บอกให้ไปเอาหนังทางนั้น หาหนังที่นี้มา ท่านก็สนใจ ก็เลยสืบทอดมา

พอชั้นหลังรัชกาลที่ ๕ ก็มีช่างกลึงที่มีชื่อเสียงมากคือ หม่อมเจ้าคำรง ปราโมชลุงของท่านก็อุทิศ จะกลึงขอให้แต่ละวังต่างๆเยอะ ปกติท่านจะกลึงของเล่น คลับงาอะไรพวกนี้ไปประกวดกัน ร.๕ ทรงโปรดมาก ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ซอทวนนาคที่อยู่บ้านจางวางทั่ว หรือเครื่อง นั่นก็มีมือของเจ้าปั้งกลึง เจ้าปั้งนี่ก็ซื้อเล่นท่าน ของวังท่านส่วนมากก็มาจากทางนี้เยอะ ยังเห็นงาท่านเยอะ เคี้ยวนี้ก็มีเอาเป็นแบบอย่าง แล้วช่างแต่ละช่างนี้ อาจารย์ภาวาส ก็ให้ช่างนั้นช่างนี้ ช่างจ้อนก็ให้ส่วนไว้ ช่างบุญรัตน์ก็ให้ส่วนไว้ แล้วก็เอาซอของเจ้าปั้งหรือซอที่อยู่ในวังนี้ไปให้คนนั้นคนนี้กระสวนก็จะต่างกันไป แต่มันก็ยังมีเห็นว่ามันมาจากสายสกุลช่างเดียวกัน คือส่วนศักดิ์ต่างๆ ความห่างของลูกแก้ว ปากช้างไปถึงลูกแก้วนั้นนี่ก็ไปตามส่วนของมัน แล้วพอหมดรัชกาลที่

๕ ขอสามสายมันก็หายไป การสร้างขอสามสายเมื่อก่อนจะเฟื่องมาก เพราะว่าประสูติพระองค์เจ้าเยอะ ท่านมีตั้ง ๔๐ คน เพราะฉะนั้นแต่ละสำหรับเขาจะสร้างขอสามสายขึ้นใหม่แก่เจ้าฟ้าหนึ่งคนเพื่อประกอบขึ้นพระอู่ เพราะฉะนั้นมันจะเฟื่องมาก พอรชกาลที่ ๖ ท่านไม่มีพระองค์ชาย ไม่มีเจ้าฟ้าชายมันก็จะหายไปเลย ใจหายไปกับพร้อมกับแห่ล้อมพระบรรทม ซ้ำลูกหลวงนั้นแหละ ที่ต้องมาสืบค้นกันใหม่ หายไปด้วยกันนั้นแหละ จนหนักเข้าๆข้างก็หายไป เพิ่งมาทำกันในยุคหลังก็ข้างอะไรต่ออะไรที่ได้กระสวนจากอาจารย์ภาวส บุณนาคไปตอนนั้นแหละ อย่างของเรานี้ชอบขอที่วังสวนผักกาด เจ้าบั้งทำเราก็ก็นำไปให้หนอง อานันท์ นาคคงถ่ายรูปมาก่อน ถอดเป็นขึ้นๆวางบนตั่ง แล้วก็ถ่ายรูปกันมาเป็นส่วนตราบนทุกวันนี้ สวยมากๆแะอะ ไรนี้เป็นฝีมือชั้นครูเลย ใช้งานใหญ่ๆมาทำปากช้างได้สวย (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูจักรี มงคล ได้เล่าสืบเนื่องถึงยุคสมัยที่ร้านดุริยบรรณมีขอสามสายเป็นสัดส่วนในแบบของตนเอง รวมถึงมีการเริ่มใช้หนังสือกลองเด็กในการขึ้นหน้าขอสามสาย และความคงทนของหนังสือที่ใช้ขึ้นหน้าขอสามสายของวังสวนผักกาดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๖)

...ถึงตอนนี้ก็มีสกุลช่างเหลือแค่นี้ มาอีกทีก็ดุริยบรรณ เขาคิดกระสวนเองอะไรเอง เมื่อก่อนเราก็นั่งตอนที่อยู่สวนกุหลาบ เราก็นั่งซื้อขอประกอบงาของช่างเขาวัวมา สมัยนั้น ๖,๕๐๐ แล้วก็เอามาปรากฏว่าเอามาใช้ไม่ได้ มันแอ่นพลิกเลย คันมันเล็ก เราต้องหนีบมือเพื่อที่จะให้มันอยู่กับที่ เหนื่อยปวดมือ เราก็บ่น เฮ้ ไปช่างนู่น ไม่ดีช่างนั้น นี่ไม่ดี ก็มาทำเอง เสียค่าเรียนรู้การขึ้นหนัง ไปทุกช่างที่เขาให้ขึ้นหน้า ดุริยบรรณเมื่อก่อนนี้ ๓๐-๔๐ ปีเมื่อก่อนขึ้นหนัง ๘๐๐ บาทแล้วก็ขึ้นไม่ถึง นอกนั้นก็ใช้หนังสือกลองเด็กขึ้นทั้งนั้นเลย ขึ้นยังงั้นมันก็ดี ที่นี้ส่วนโบราณมันก็หายไป หนังสือกลองเด็กนี้มาจากทูลกระหม่อมบริพัตรฯ เพราะว่าท่านมีโยธวาติตอยู่ ใจท่านก็สั่งหนังเข้ามา พร้อมกลองสแน เวลาเดินพาเหรด กลองเด็กเหนื่อย ใจ ขึ้นยังงั้นยังงั้นก็ไม่ได้ขาด แต่หนังแพะนี่มันต้องมีการยึดหนังนั้น มันใช้เวลามาก แต่ขึ้นดีแล้วเสียงก็เพราะกังวาน ไม่แห้งไป ต้องให้มีไขมันอยู่ไม่เหมือนหนังสือกลองเด็ก ก็ทำคัตทำกลองกัน ไปลองกันมา ฉันท้าวิธีขึ้นให้ดีโดยที่กะ โหลกไม่แตก คนอื่นเขาไม่กล้าขึ้นดี เพราะกะโหลกมันจะแตก จริงๆไปดูได้ว่าโบราณขึ้นมือน้อยด้วยหนังสดเขามี คันทที่เราชอบอยู่วังสวนผักกาด ขึ้นรวบตั้งอยู่อย่างนั้นมาเป็นร้อยปีแล้วหนังไปติดคุ้ยแะๆดังอยู่เลย ดินะตอนนั้นที่ซ่อมดีไม่มาทำหนังใหม่ ครูอุดมส่งไปให้ช่างบุญรัตน์ซ่อมหมดเลย มีขอ

สามสายอยู่ประมาณ ๗ คันของาหมดเลยมีตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มาเลย ที่เรารู้เพราะว่าดูจากการแตกของงา ดูจากการนำของงา มีทุกแบบ

ที่เขียะก็เขาก็มีครูทewaๆให้ส่วนเขาไว้ทำขอสามสาย ขออาจารย์เจริญใจก็ไปทำที่เขียะก็ แกก้เามาปรงเอากะโหลกขอของแกไปใส่ คุณชายยุคก็ไปทำที่เขียะก็ ให้ไปตั้งหลายคัน ให้ที่บ้านแม่จิดด์ คุณไพศาล อินทวงศ์ก็มี คุณชายก็ให้ไว้ แกทำแจก

เดี๋ยวนีหาใครขึ้นหนังแพะดีๆไม่มี ถ้าทำตรงนี้ได้ละ ไม่พูดถึงเรื่องสวยงาม เอาเสียง กะโหลกอย่างไรมันอยู่ที่ขึ้นหนัง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ขอทุกช่วงดีหมด ใครถนัดอย่างไรครูให้หัดมาอย่างไรแล้วใช้จนชินมันก็ใช้ได้ทั้งนั้น แต่ถ้าเราหัดมาจากสายพระยาภูมิฯแล้วไปใช้ของครูยบรรณ เราสืไม่ได้มันจะเหนื่อยมากไม่ใช่อะไร

ช่างนี้ถ้าทำด้วยเล่นด้วยแล้วเล่นในระดับที่ดีก็จะรู้ปัญหาว่าชอนนี้ถ้าทำให้ดัง สี่ได้ คล่อง สี่ได้สนุกไม่เสียแรง ไม่ต้องเค้น คน ๗๐ เครื่อง ๓๐ ถ้าเข้าใจถึงตรงนี้ช่างจะรู้เลย ถ้าช่างไม่มีอดตานะจะบอกว่าทำแบบนี้สี่ก็ทำตามแล้วกัน นั่นคือเล่นดนตรีแล้วมีความสุข ชื้อไปก็แฮปปี้ (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูจักรี มงคล ได้กล่าวถึงการขึ้นหน้าขอสามสายด้วยหนังแพะของครูเตือน พาทยกุล ครั้งสมัยที่ยังคงเปิดร้านขายเครื่องดนตรีไทยย่านคลองสาน และได้กล่าวถึงพระยาวิสุกรรมศิลปประสิทธิ์ ช่างหลวงสร้างเครื่องดนตรีประจำกรมศิลปากร

...การขึ้นขอให้ตึงนี้ได้แรงบันดาลใจมาจากครูเตือน พาทยกุล เมื่อก่อนเขาขายอยู่คลองสาน เปิดร้านพาทยกุล ๓,๕๐๐ แต่หนังตึงเบ๊ หนังแพะด้วยนะ ดิดเบ๊ๆเลย ต้องตึงได้สี่ บางทีไปหาช่างอะไรเง้เขาบอกว่า โอ้ยสามสายมันตึงได้แค่นี้แหละ เขาไว้ประดับวง พูดเท่านั้นมันจิด ครูเตือนขนาดไม่ใช่ช่างทำขอโดยเฉพาะยังขึ้นได้ตึงเลยนะ หนังแพะสดนี้แหละ

พระยาวิสุกรรมศิลปประสิทธิ์ ท่านไม่ได้ทำเองหรอก แบบช่างในวังเหมือน ทูลกระหม่อมบริพัตรนี้ต้องมีช่างอยู่ในวังเลย อย่างทำกะโหลกนี้ เขียไม้ตินะต้องขึ้นใหม่ เขียลงนี้สิ ไม่ได้ลงมือเอง ขอที่ท่านทำออกมาเขาก็ว่ากันไปนั่นนู่นนี่ เห็นสวย หน้อยก็ว่ากันไป (จักรี มงคล, สัมภาษณ์, ๒๖ มกราคม ๒๕๕๖)

พระยาวิสุกรรมศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลป์) ช่างหลวงสร้างเครื่องดนตรีในกรมศิลปากร และองคมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๙ เครื่องดนตรีไทยส่วนใหญ่เป็นของในราชสำนักช่วงสมัย รัชกาลที่ ๖-๗ (ตั้งปณิธาน อารีย์, ๒๕๕๔ : ๑๔)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงประสบการณ์เกี่ยวกับขอสสามสายที่เคยพบว่ามี การสร้าง หลากหลายขนาด มากกว่าในปัจจุบันที่นิยมบรรเลงขอสสามสายเพียง ๒ ขนาด โดยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

...ขอสสามสายมี ๓ ขนาดที่เคยสืบทอดมา มีขอสหลิบ ขอสกลาง แล้วก็มีขอสหน้าใหญ่ ฉันได้เห็นเขาเล่นกัน ๓ ตัวเล่นประสานกัน นักเล่นเก่าๆซึ่งได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว ศาสตร์การเล่นขอสสามสาย ๓ ขนาดนี้ดีมาก ๆ แต่ก็ได้ล้มหายตายจากไปพร้อมกับท่าน ครูเหล่านั้น ถ้าเราจะฟื้นฟูใหม่คงต้องหาคนที่มีความสามารถ ดำรงไว้หมดไปแล้วไม่ว่าจะมีเหลืออยู่หรือไม่ บางคนเขาอาจจะไม่ทราบว่าเราเล่นประสานกันนี้เล่นอย่างไร ส่วนมากอย่างตัวใหญ่ก็นั้นที่ประสานลงจังหวะ ๔ ไปเรื่อย สีคลอ ตัวเล็กสุดก็ว่าละเอียดยิบไป ตัวกลางจังหวะ ๒ ก็ว่ากันไป ส่วนมากจะเป็นอย่างนั้น ล้อกันนิดนึง นักเล่นที่มีความเชี่ยวชาญน่าจะทำออกมาใหม่ได้นะ เราเป็นนักทำก็จะทำออกมาให้ใหม่ได้ถ้า นักเล่นจะมาเล่น ขิม ๓ ตัวเราก็คิดทำอยู่ ขอสสามสายเราก็ทำอยู่แต่ว่าคนเล่นนี้ไม่รู้ว่าจะอยู่ กันที่ไหน ต้องหาคนเล่นก่อนซึ่งทุกๆเครื่องสามารถทำได้ ขอเดี๋ยวนี้ก็ไปเอาขอสเออร์หุ มาสี ที่จริงเราก็มีขอสกลางเราควรจะทำอันนั้น ไม่ใช่เอาเออร์หุมาสีกับขอสด้วงแล้วล้อ กันก็ไม่ถูก เราน่าจะเอาขอสกลางของเรา เรามีของเรามากแล้วด้วยแต่เราลืมกันไป ทีนี้ เออร์หุมันเป็นค่านิยมช่วงนี้ มันเป็นคนตรีสมนิยมที่ว่าดูดีกว่าที่มาสียอกกลาง ขอสกลางก็ กลายเป็นว่าจะดูเขยๆจริงๆขอสกลางมันควรจะสีให้มันล้อกับขอสด้วงไม่ใช่ได้กับขอสด้วง ให้มันล้อ ไปทางเดียวกันสะละ โล ไปด้วยกัน แต่ไม่ใช่เอาขอสเออร์หุมาสีแบบขอสกลางนะ ซึ่ง มันไม่ถูก ขอสกลางเป็นผู้ช่วยขอสด้วง ขอสอุ้นขนาดใหญ่ถึงจะเป็นผู้ช่วยขอสอุ้นอีกที แบบนี้มัน ถึงจะสนุกนะ มันถึงจะเกิดอรรถรสในการฟัง ถ้าฉันเป็นนักเล่นฉันทำไปแล้ว แต่ที่นี้ ความรู้ท่วมหัวเกิน ไปแล้วก็ต้องขอเอาความรู้การทำตรงนี้ให้ดีกว่า

ครูที่เล่นนี้ขอสสามสาย ๓ ขนาดนี้เป็นช่างแกะกะ โหลกที่ชลบุรีก็เคยเล่นชื่อทอง สุก พุกสวัสดิ์ ฉันเคยไปบ้านท่านให้ท่านมาสี ฉันเห็นขอสสามสายคันใหญ่ซึ่งท่านมาสี ให้ฟัง แต่วิธีการสีนี้เค้าจะรวมเล่นกันมีหลิบบ้างกลาง ขอใหญ่นี้ไม่รู้ว่าเป็นภาษาวิชาการเขา เรียกกันว่าไง แต่ฉันเรียกว่าขอสสามสายใหญ่ เรารู้แต่ว่ามีหลิบ กลาง (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูพิชิต ชัยเสรี ได้อธิบายถึงความเป็นมาในการสร้างขอสสามสาย โดยกล่าวถึงการคัด กะลาธรรมชาติให้เป็นสามพูของครูอุดม อรุณรัตน์ โดยเล่าว่า

...คนที่คิดมาสร้างกะลาธรรมชาติให้เป็นกะลาสามเส้านี้คือครูอุดม อรุณรัตน์ เขา เอากะลาธรรมชาติมาต้ม แล้วก็คัดจนออกมาเป็นสามเส้า สามพูต่างๆเขียว ที่เขาได้ ศ.

เพราะเขาทำตรงนี้ คัมด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์อะไรก็แล้วแต่ เรื่อง Sound Box จะเป็น เช่นนี้ แต่เวลาต่อที่เขาเรียกว่าขงนี้ จะเป็นไม้สักนะ กรอบหน้านี้เป็นขงคือเอา กะลาติดเข้าไปขงนี้แล้วพอก สมัยก่อนเขาใช้เปลือกมังคุดดำ แล้วผสมอะไรข้างเขาไม่ อยากจะบอกหรอก เคี้ยวนี้กลายเป็นผงไม้ไป กลายเป็นกาว Epoxy วิวัฒนาการ เพราะฉะนั้นที่เราเห็นกะลามันเป็นขงต่างหาก กะลามันเป็นส่วนคล้ายที่กลึงแล้วเอา ปักเข้าไป นี่คือเรื่องของ Sound Box (พิชิต ชัยเสรี, สัมภาษณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูพิชิต ชัยเสรี ได้ยกตัวอย่างสัดส่วนของซอสามสายร้านดุริยบรรณ และซอสามสาย ของครูเทวาทประสิทธิ์ พาทยโกศล ให้ผู้วิจัยทราบถึงความแตกต่างด้านกายภาพ รวมทั้งวัสดุที่ใช้ ประกอบซอสามสาย เช่น หางม้า สายไหม หย่อง และถ่วงหน้า โดยอธิบายดังนี้

... สมัยก่อนคันทวนนี้ส่วนมากทั่วไปเหมือนซอฮู้ มันจะคัน เช่นซอสามสาย ของแม่เปี่ยมร้านดุริยบรรณรุ่นเก่าคันหมดเลย ที่กลวงนี้คือครูเทวาทประสิทธิ์คิดคันทำขึ้น คือทะลวงให้กลวง เสียงมันจะได้ดีขึ้น มันจะกลวงเหมือนปี จริงๆ โบราณไม่กลวงนะ คันหมดเหมือนซอฮู้ คันซึกที่จะหากัน ไม่ได้ก็คือไม้แก้ว รัชกาลที่ ๒ โปรดนักที่จะได้ไม้ แก้ว ทรงพอพระทัยมาก หาไม่ได้หรอกเดี๋ยวนี้ คงไม่มีไม้แก้วที่จะใหญ่โตอะไรปานนั้น จะเอามาตัดก็ไม่สวย คันซึกนี้ต้องหางม้า ร้านดุริยบรรณฉันทามเขาแล้วนี้หางม้าทำซอ มาจากดุริยบรรณเท่านั้นนะ คนอื่นนี้ไม่มีสิทธิ์เลยนะ เขามีแหล่งหนึ่งฉันทไปถามเขา คุณ เปี่ยมศรี ดุริยางกูร เจ้าของร้านเขาเป็นญาติกับทางฝ่ายแม่ฉันท ฉันทเรียกเขาป้า ก็ถามป้าสั่ง มาจากไหน ก็บอกว่า เนี่ยป้าต้องสั่งมาจากรัสเซีย หางม้ามาจากรัสเซียเขี้ยวแหละ เอื่อนับเส้นขายเลยสมัยก่อน

ที่นี้สายซอก็ต้องร้านดุริยบรรณอีกแหละ ใช้ไหมควั่น ที่อื่นก็สู้เขาไม่ได้ แล้ว เดียวนี้เขาก็เลิกทำไปแล้ว ก็กลายเป็นด้อยเขาก็ทำนะ เขาก็ควั่นขาย นายเผือก วัชรเขาก้ ทำนะ

หย่องมีตั้งแต่ไม้ไผ่ยัน ไม้แก้ว แต่ที่ใช้จริงๆก็เป็นไม้ชิงชัน เพราะว่าสมัยนั้นจะ ไปหาไม้ไผ่มาเหลา ไม้แก้วนี้ก็หาได้ไม่ได้ เราใช้ไม้ชิงชัน แต่ดุริยบรรณเขาก็กลึงไม้ ชิงชันขายอยู่ด้วยแหละ แต่ที่ใช้ระยะสุดท้ายนี้กลายเป็นงาไป ไปกลึงที่เขี้ยวก็เชิง สะพานเหล็ก เวียงนครเกษม คาเปื้อเจ้าของร้านนี้ก็มีชื่อเรื่องทำซอสามสาย ของฉันทก็ทำ ที่ร้านนี้ ใช้งานก็ทน ไม่ค่อยหัก

ถ่วงหน้านี้ก็ต้องไปจ้างที่บ้านหม้อทำ พลอยติดแล้วก็ทำได้ เอาแบบให้เขาไปคุ สลักเงินมาแล้วเอาพลอยปิดข้างบน ข้างในเราก้ใช้สีผึ้งระนาด แล้วเอาชันจะเข้แปะ โบราณทำแบบนี้ เดียวนี้ไม่รู้ทำไ้แล้ว นี่คือถ่วงหน้าต้องใช้ชันจะเข้ ที่นี้ชันจะเข้ก็ไม่มี

แล้ว เพราะว่าพวกติดลาเท็กซ์หมด สมัยก่อนเขาไม่ได้ติดลาเท็กซ์อย่างสมัยนี้นะ เขาใช้
 ชันติด เขาก็ต้องกะพอดี คนทำติดจะขึ้นก็ต้องเรียกว่าชำนาญ สูงไปมันก็ติดใช้ใหม่ ติดต่ำ
 ไปมันก็หนัก เอาชั้นใส่ให้พอดี โอ๊ยเวลานมลึมนี่เป็นเรื่องปวดหัว เพราะชั้นมันจะหลุด
 วิวัฒน์เป็นลาเท็กซ์แล้วหมดปัญหา ชันก็เลยเลิกผลิต ก็เลยไม่มีชั้นจะเซ่ เคี้ยวนี้ซอสสาม
 สายใช้อะไรติดก็ไม่รู้ เสียงไม่ดี มันยังงี้ก็ไม่รู้ เสียงก็ไม่ได้ มันก็ ๗๐ เปอร์เซ็นเท่า
 นั้นเอง ไม่เต็ม ๑๐๐ ผู้ของเก่าก็ไม่ได้ (พิชิต ชัยเสรี, สัมภาษณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูพิชิต ชัยเสรี ได้กล่าวถึงวิธีการขึ้นหน้าซอสสามสายว่ามี ๒ วิธีในการขึ้นได้แก่ การ
 ขึ้นหน้าแบบของครูเทพประสิทธิ์ พาทยโกศล ใช้วิธีการขึ้นหน้า ๒ หนเพื่อหุ้มกลับหนังปิดหลัง
 กะโหลกซอสสามสายให้ดูเรียบเนียนสวยงาม และแบบของครูเปี่ยมศรี คุริยางกูร ใช้วิธีการขึ้นหน้า
 หนึ่งเดียว ซึ่งเป็นวิธีโบราณ แต่จะทำให้หนังมีรอยย่นขรุขระไม่เรียบเนียนสวยงาม โดยอธิบายว่า

...ซอครูเทพจะใช้หนังแพะ แต่ซอครูเปี่ยมจะใช้หนังวัว ถ้าของครูเทพนี้เขาจะ
 ขึ้น ๒ ที ขึ้นหน้ามาทีหนึ่งแล้วขึ้นหลังไป ฉะนั้นกะลาเขาจะดูเรียบ แต่ว่าถ้าขึ้นแบบครู
 เปี่ยมนี้เขาจะขึ้นทีเดียว หนังจะไม่เรียบ เป็นรอยขรุขระๆ ซึ่งสวยสู้ของครูเทพไม่ได้
 สมัยนี้กลายเป็นมานิยมของครูเทพหมดแล้ว ของครูเปี่ยมไม่เหลือแล้ว ก็ต้องขึ้นหน้า ๒
 หน คือขึ้นข้างหน้ามาทีหนึ่งแล้วขึ้นกลับทับหลังไปอีกทีหนึ่ง กลายเป็นว่ามันไปหุ้มที่มัน
 ย่นๆ ก็สวย สมัยก่อนนี้ไม่สวย ผู้สมัยนี้ไม่ได้ ทั้งหมดนี้ก็มาจากครูเทพประสิทธิ์ ลูก
 จางวางวันนี้แหละ พอฉันได้ใกล้ชิดครูเทพช่วงเป็นนิสิตจุฬาฯ ได้ ๓ ปี ครูเทพมา
 สอนที่จุฬาฯ สอนชมรมดนตรีไทย ก็เลยติดตามแล้วได้ยินได้ฟัง (พิชิต ชัยเสรี,
 สัมภาษณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๕๖)

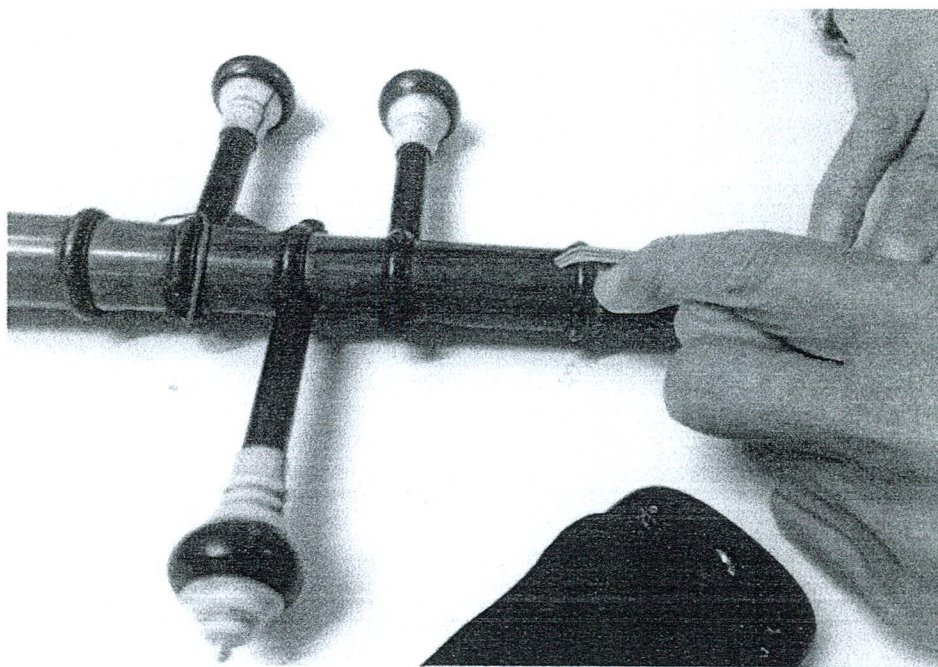
ครูพิชิต ชัยเสรี ได้กล่าวถึงโลหะวัสดุที่ใช้ในการทำทวนถมนานิยมใช้นาก หรือ ทอง
 ชมพู ซึ่งเป็นส่วนผสมโลหะระหว่างทองคำกับทองแดง มีราคาค่อนข้างสูงกว่าชนิดอื่นที่รองลงมา
 ได้แก่ ถมเงิน และถมทอง โดยอธิบายว่า

...ทวนนากของครูเทพเดี่ยวนี่ก็ไม่ว่าใครจะตกเป็นของใคร ทวนกลางเป็นนาก
 นากคืออัลลอยค์ระหว่างทองคำกับทองแดง Pink Gold ทองสีชมพู นี่แหละคือนาก มันก็
 แพงมาก ส่วนมากเราก็เป็นทวนเงินกัน ทวนเงินแล้วก็ดูเป็นลายต่างๆก็มี ถ้ามีสตาจค์
 อีกรักก็เป็นถมทอง เป็นลักษณะการทำลวดลายของช่างชนิดหนึ่ง คือเอาน้ำยาประสานมา
 ทับถมลงไปก็จะเป็นลายอะไรขึ้นมา ถ้าทำเงินก็ถมเงิน ถ้าทำทองก็ถมทอง ถ้าเงินคุณก็
 ต้องเอาแผ่นเรียบๆมาตี แทะให้มันเป็นรอยรูปร่างต่างๆสูงต่ำ เรียกเงินคุณก็นิยมอันนี้กัน
 อยู่พักใหญ่ ฉันทักใช้อันนี้เป็นเงินคุณ (พิชิต ชัยเสรี, สัมภาษณ์, ๒๗ มกราคม ๒๕๕๖)

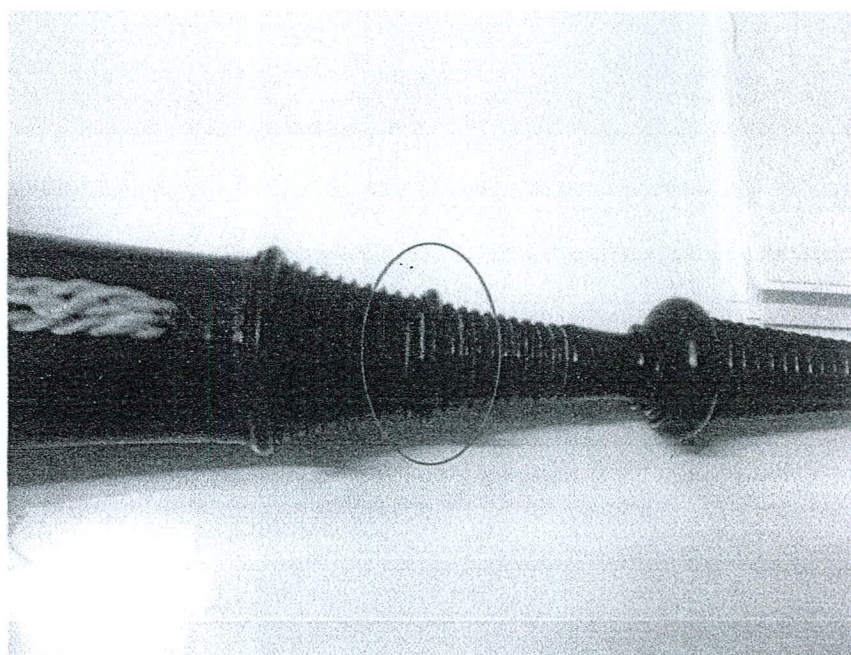
ครูเฉลิม ม่วงแพศรี ได้กล่าวถึงความเป็นมาในการสร้างซอสามสายโดยยกตัวอย่างแบบซอสามสายของร้านศุริยบรรณ และแบบซอสามสายของครูฝิ่ง โดยอธิบายว่า

...ซอสามสายตอนนี้มีอยู่ ๒ แบบ แบบหนึ่งคือศุริยบรรณ และที่รับช่วงจากศุริยบรรณนั้นคือช่างจ้อน ไทรวีมาน ยังทำตามแบบศุริยบรรณอยู่ แบบศุริยบรรณนั้น ปากข้างบนเหนือขอบกะโหลกจะกลวงหมด เวลานี้มี ๒ แบบ แบบศุริยบรรณ กับแบบครูฝิ่ง สายครูฝิ่งเวลานี้ก็มีข้างต้อย ถ้าแบบศุริยบรรณจะกลวงหมด มีแกนไม้ยาวทะลุถึงช่วงบน ถ้าโบราณจริงๆจะใช้ต้นหลาวชะโอน ไม้จะมีความยืดหยุ่นเป็นพวกไม้ป่าน้ำ ป่าชายเลนลักษณะช่วงจับกะลาจะเหลี่ยม พอถึงคันทวนจะกลมได้มา นี่พูดถึงแกนในเลย แบบที่ ๒ คือแบบครูฝิ่ง ช่วงบนจะตัน

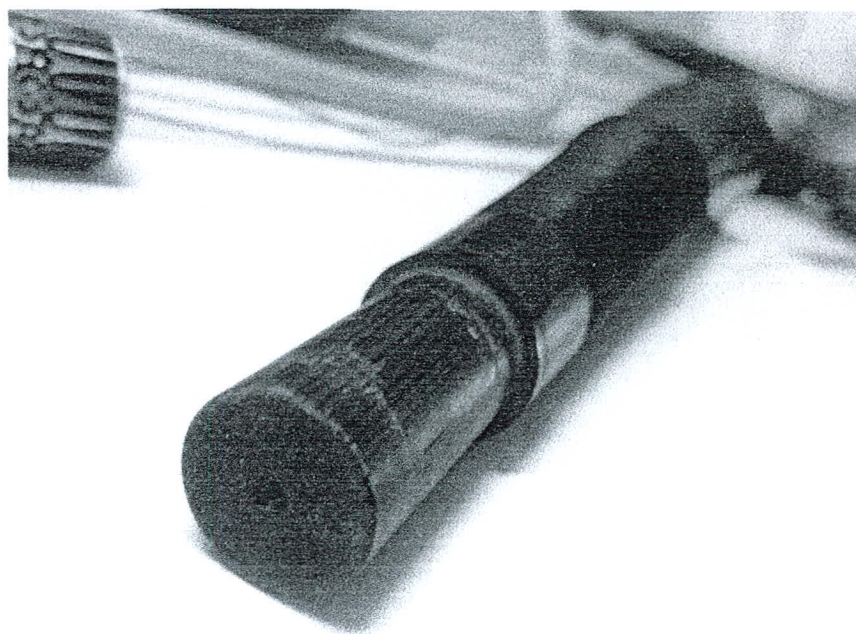
แบบศุริยบรรณแบบแรกเลยจริงๆแล้วลูกแก้วตรงนี้ไม่มี ต่อมาเขาเปลี่ยนแปลงรุ่นหลัง สังเกตนะว่าลูกแก้วปลายรอยต่อทวนนี้ไม่มี และลูกแก้วช่วงลูกบิดความยาวระยะห่างของลูกแก้วแต่ละลูกจะเท่ากัน ของศุริยบรรณรุ่นที่ ๒ มีลูกแก้วที่ซ้อนกัน (เฉลิม ม่วงแพศรี, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

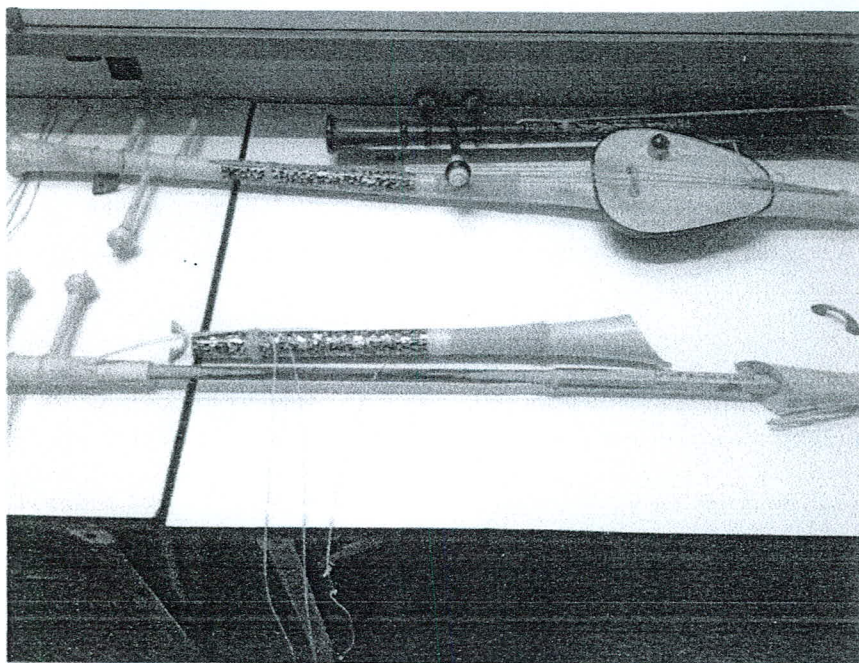
ภาพที่ ๓ ลักษณะลูกแก้วช่วงรอยต่อทวนของซอสามสายของศุริยบรรณรุ่นหลัง

ภาพที่ ๔ ลักษณะลูกแก้วซ้อนกันตามที่ครูเฉลิม ม่วงแพร่ศรี ได้อธิบาย

ภาพที่ ๕ ลักษณะต้นของคันทวนขอสามสาย

ภาพที่ ๖ ลักษณะแกนที่อยู่ด้านในช่วงคันซอสามสายที่กลวงตลอดคัน

อาจารย์เมธี พันธุ์ราทร อาจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของซอสามสาย ในความแตกต่างของการสร้างซอสามสายทั้ง ๒ รุ่นจากดุริยบรรณ โดยอธิบายว่า

...ช่วงหลังเนื้อไม้จะเยอะขึ้น เพราะเขากลัวว่าเมื่อไม้แฉ่นแล้วจะไม่มีกำลังในการจับ เคยมีปัญหว่าเคียวเล็กแล้วทวนมุกถึงแม้ว่าจะเป็นท่อเหล็กแล้วก็โก่งหัก ก็เลยเพิ่มเนื้อไม้เยอะขึ้น เพราะแรงดันมันจะเยอะขึ้น

ทวนอย่างที่รู้ว่ามี ๒ ขนาด คือนิ้ว กับนิ้วหุน แล้วแต่ความเหมาะสม ซอสามสายจริงๆแล้วอยู่กับหน้าซอมากกว่า ทรงจะเป็นหน้าพระหน้านางทุกช่วงก็ทำกันหมด แต่ว่าองค์ประกอบที่สำคัญก็จะเป็นเรื่องของหนังหน้าซอเพราะอย่างว่า ถ้ากะลาไม่มี กระพุงเลยไม่มีหูเลยนี้แล้วเสียงไม่ดี บอกว่าไม่จริง บางทีกะลาแบนเลยแต่เสียงออกดังก็มี

ทวนมีหลายลักษณะ แม้กระทั่งทวนที่เป็นไม้ล้วนๆ แต่ทำไม้ต่างสี เขาก็ทำกันเพราะว่าแล้วแต่ฐานะของนักดนตรีที่สั่ง สมัยก่อนดุริยบรรณก็ไม่ได้ทำตามออเดอร์ เขาทำรอไว้ ใครมาเห็นจะเอาก็เอา ใครไม่เอาก็รอไป นี่คือสภาพของดุริยบรรณที่เห็น ทวนก็อย่างที่ว่าแล้วแต่คนจะสั่งทำ จะเป็นทวนถมเงิน ถมทอง ถมนาค อยู่กับปริมาณเนืองาน แต่ว่าถ้าเป็นทวนแบบอลูมิเนียมแบบนี้ก็อย่างที่เห็นว่าเป็นน้ำกรดกัดบ้างคุณลายขึ้นมา แม้กระทั่งงานมุกก็มีมุกแบบประหยัด มุกที่ไม่ใช่มุกไฟ เป็นมุกงานธรรมชาติก็มี

เคยเห็นกระท่งข้างบางช่วงประหยัดถึงขั้นเอาสติ๊กเกอร์ลายไทยมาแปะแล้วเคลือบ
ยูนิเทนเอาก็เคยเห็น สมัยครูผิงแล้วก็ไม่ได้แตกต่างจากครุฑบรรณ เรื่องของทวนอยู่ที่เรา
จะสั่ง แต่ทวนคือองค์ประกอบทำให้น้ำหนักมันมากขึ้น น้ำหนักของจะมากจะน้อยอยู่ที่
ทวนด้วยส่วนหนึ่งแล้วก็อยู่ที่ทวนบนว่ากลวงไม่กลวง ถ้ากลวงแล้วน้ำหนักมันทอนลง
แล้วก็ประกอบขอสามสายโดยมากคนจะชอบคือสี่ขอแล้วจับสบายไม่หนักมือ นั่นคือ
ข้อที่คนเขาจะชอบกัน ถ้าเป็นทางฝั่งข้างด้อย ะยะหลังถ้าเป็นทวนแบบประกอบ ทวน
ประกอบเขาก็จะทำได้ แต่ที่นิยมคือกลวงทำแล้วเบาแต่ถ้าแบบประกอบไม่ได้
เนื่องจากไม้จะแตก ไม้มันแห้งเร็ว ความยืดหยุ่นมันน้อยลง (เมธี พันธุ์วราร,
สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

อาจารย์เมธี พันธุ์วราร ยังได้กล่าวถึงเอกลักษณ์การสร้างขอสามสายของแต่ละช่วงที่
มีรูปแบบการสร้างที่โดดเด่นตามคุณสมบัติในแต่ละช่วง โดยเล่าว่า

...กะลาตัดก็มี ๔ คนเริ่มจากครุฑถมก่อน แล้วก็มาพีอวรัช ชลวาสินธุ์ ครุฑถม
เป็นงานวิจัย พีอวรัชนี้เป็นปริญญานิพนธ์ จากพีอวรัช ก็ช่วงจั่นขอซื้อสูตรจากพีอวรัช
แล้วก็มาแปลงสูตรเองเป็นคนที่ ๑ แล้วก็มาอาด้อยเป็นคนที่ ๔ คราวนี้เราไม่แน่ใจช่วง
บุญรัตน์ ไม่มีขอช่วงบุญรัตน์อยู่ในมือเลย ทรงขอช่วงบุญรัตน์จะเป็นอีกสายหนึ่ง เป็น
ของอาจารย์ภาวส บุนนาค ของช่วงบุญรัตน์ ทวนจะใหญ่ ทรงใหญ่ กะลาที่ใหญ่ ส่วน
ถ้าเราจะทำขอของเราเองนะ ขอในฝืนคือกะลาจากช่วงบุญรัตน์ ทวนอาด้อย นี่คือ
ขอในฝืน แล้วอีกสูตรหนึ่งกะลาอาด้อย ทวนที่สมชายที่บางปะกงจะเป็นแบบของ
ครุฑบรรณดัดแปลงเส้นสายลายเส้นให้มันคมขึ้น สูตรหนึ่งคือเสร็จไปแล้ว คือกะลาอา
ด้อยแล้วก็ทวนที่สมชายทำให้อ่อนที่จะลาออกจากครุฑบรรณ คราวนี้กะลาช่วงบุญรัตน์
นี้ยังไม่ได้ สั่งนานแล้ว ทรงลูกบิดก็มีหลายแบบ ทรงลูกบิดนี้ก็ต้องยกให้ช่างเขาว (เมธี
พันธุ์วราร, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

อาจารย์เมธี พันธุ์วราร ได้กล่าวถึงการใช้ทองคำเปลวปิดภายในกะโหลกขอสามสาย
ว่ามีส่วนช่วยในการสะท้อนเสียงให้ดังกังวานมากขึ้น โดยอธิบายว่า

...ข้างในกะลาอย่างที่ว่านี้ปิดทองกับไม่ปิดทอง ประเด็นนี้มันเกี่ยวกับพวกเครื่อง
ดนตรีญี่ปุ่น ซามิเซ็นก็ดี มันปิดทองข้างใน ทองก็คือตัวสะท้อนเสียงให้มันก้องกังวาน
มากขึ้น จะทองร้อยก็ได้ ทองเคก็ได้ หรือแม้กระทั่งเป็นแผ่นเงินแผ่นทองแดงมันก็
สะท้อนหมด สมัยก่อนเราไม่รู้เหตุน่าทำไมเขาถึงคิด เราไม่เข้าใจตรงนี้ เสียงมันอาจจะ
ใสขึ้น หน้าขอสุกสว่างขึ้น แต่ลูกค้าบางคนก็ชอบเสียงที่เป็นแบบธรรมชาติ เสียงแบบ

ไม่ได้ใส่เคลียร์อะไรช่างแต่ละคนต้องทำตามความต้องการของลูกค้า (เมธี พันธุ์วราร, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

อาจารย์เมธี พันธุ์วราร ได้กล่าวถึงช่วงเวลาประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมาของการได้พบเห็นผลงานขอสามสาย และเครื่องดนตรีอื่นๆของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ รวมถึงการได้สนทนาร่วมกับช่างนพ หรือนายจรัส สุริแสง ช่างซอที่มีชื่อเสียงและเป็นต้นนิยมของนักเล่นซอ โดยเล่าว่า

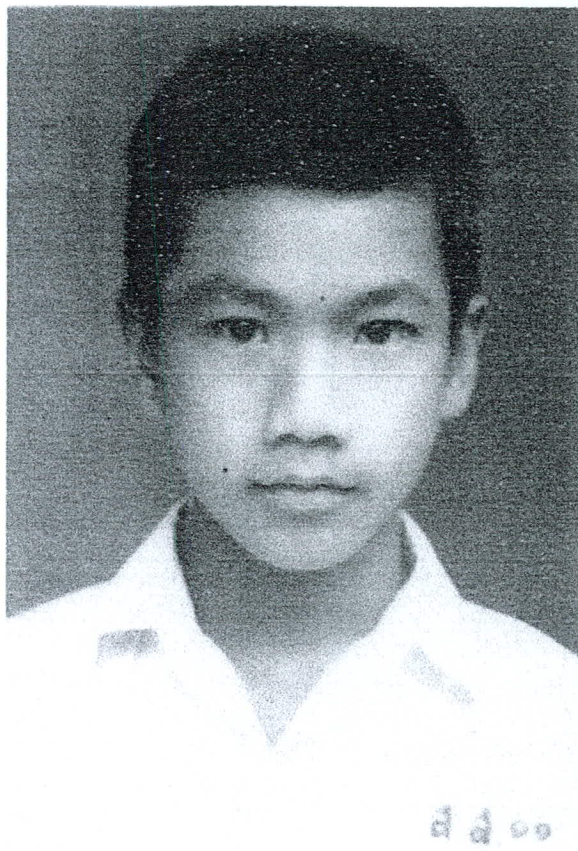
...พูดจริงๆว่าช่างเล็กเป็นช่างที่ทำซอแล้วเสียงดี โดยเฉพาะซอด้วงซออู้ช่างนพ ยิ่งเคยพูด เขาจะยอมให้ช่างเล็ก เขาจะพูดกับเราเสมอว่าถ้าช่างนพไม่อยู่แล้วให้ช่างเล็กทำซอให้เราใช้ เขาก็พูดฝากฝังไว้ ช่างนพกับช่างเล็กนี้เขายกย่องกัน เราเคยเห็นขอสามสายช่างเล็กนี้ไม่ใช่เป็นซอที่มาขายนะ เป็นซอที่เขาเอามาใช้ นานมากแล้ว ๒๐ กว่าปีที่เห็น คันสุดท้ายที่เห็นนี้นานแล้ว ไม่ค่อยเห็นแกออกงานมากก็เข้าใจว่าเรื่องของแก ข้อดีของช่างเล็กคือแกละเอียดเรื่องเสียง แกจะไม่ปล่อยซอที่เสียงไม่ดีออกมาเลย ไม่ปล่อยเลยแกแล้วเรื่องนี้ แม้กระทั่งจะเข้ ขิม ถ้าแกไม่ตัดแกก็ไม่ไห้ละ สมมุติถ้านักดนตรีดังๆไปขอซื้อ แกตัดแล้วตัดอีก เป็นซอดีช่างเล็ก แกไม่เหมือนช่างอื่นๆที่ไปปั๊มมีของแล้วก็ให้เลย ไม่ได้เช็คคุณภาพกันก่อน แต่ช่างเล็กจะเช็ค

ช่างนพนับได้ว่าทำออกมา ๓ คันแล้วก็ไม่ว่าใครเอาไป ให้ทำอีกก็ไม่ยอมทำ ช่างนพเคยทำขอสามสายเหมือนกัน บอกว่าจะทำแข่งกับช่างเล็ก แต่ทำได้แค่นั้น เพราะว่าทำขอสามสายมันเป็นเรื่องที่ถูกจิกกว่าทำซอด้วงและซออู้ ก็อย่างที่ว่าเรื่องเยอะ เรื่องกะลา ก็แพงกว่าซออู้ ทั้งที่ว่าผ่านมาแค่ช่วงกะโหลกเปิดนิดเดียว หนึ่งหน้าก็วันยาวกว่า (เมธี พันธุ์วราร, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

สรุปความเป็นมาในการสร้างขอสามสายมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและเชื่อว่าเป็นอย่างเดียวกับซอพุงคอในสมัยสุโขทัย ขอสามสายนำมาใช้บรรเลงในพระราชพิธี เช่นขึ้นพระอยู่ และแห่ล้อมพระบรมมหาราชวัง ขอสามสายมีหลักฐานปรากฏเป็นรูปส่วนที่สวองามมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และเป็นการสร้างจากช่างประจำวังหลวงโดยเฉพาะ เป็นที่ทรงโปรดของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ วัสดุที่ใช้ทำขอสามสายนิยมใช้งาช้าง และโลหะเช่นทองคำ เงิน และนากในการประดับประดาคันทวนให้สวองาม กะลามะพร้าวซอที่มีลักษณะ ๓ พูใช้สร้างเป็นกะโหลกขอสามสาย ภายในห้องเสียงกะโหลกซอมีการปิดทองคำเปลวมาแต่โบราณโดยเชื่อว่าโลหะทำให้เสียงมีคุณภาพมากขึ้น ในปัจจุบันมีการคัดกะลาด้วยวิธีทางเคมีเพื่อให้ทรงพูนเพิ่มขึ้นตามความต้องการของนักเล่น การขึ้นหน้านิยมใช้หนังแพะในการขึ้นมาแต่

โบราณเนื่องจากให้เสียงไพเราะนุ่มนวล กันทวนขอสามสายในอดีตัน ปัจจุบันนิยมกลึงกลวงตลอดคันเพื่อช่วยให้เสียงมีคุณภาพดีขึ้น สายขอและหนดพราหมณ์ทำจากไหมควั่นเกลียว

๒.๔ ประวัติครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ภาพที่ ๗ ครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ชื่อเล่น เล็ก อายุ ๖๔ ปี เกิดวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ภูมิลำเนาเดิมบ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลบางยี่รงค์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ที่อยู่ปัจจุบันเลขที่ ๑๕๓/๓ หมู่บ้านมณฑลพิทักษ์ ซอยกระทุ่มล้ม ๑๗ ถนนพุทธมณฑลสาย ๔ ตำบลกระทุ่มล้ม อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐ บิดาชื่อนายนิพนธ์ พุกสวัสดิ์ (ถึงแก่กรรม) มารดาชื่อนางบุญถนอม พุกสวัสดิ์ (ถึงแก่กรรม) ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เป็นบุตรคนที่ ๕ ในจำนวนพี่น้องรวมทั้งหมด ๑๓ คนตามลำดับได้แก่ ๑. เด็กหญิงคิม (ถึงแก่กรรม) ๒. เด็กชายไม้ทราบชื่อ (ถึงแก่กรรม) ๓. เด็กชายเนา (ถึงแก่กรรม) ๔. นายวิเชียร ๕. นางจำลอง ๖. นายวิจิตร (ถึงแก่กรรม) ๗. นายสุรินทร์ ๘. นายสุชิน ๙. นายวินิจ ๑๐. นายวิบูลย์ (ถึงแก่กรรม) ๑๑. นายวิจิต ๑๒. นางจรรยา และ ๑๓. นายวิเชษฐ์

ภาพที่ ๘ รูปที่ครูถ่ายร่วมมารดาและญาติพี่น้องในงานทำบุญอุทิศของบิดาที่วัดมรสบ

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์จบการศึกษาสูงสุดระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ที่โรงเรียนวัดเจริญสุขาราม ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยเรียนเน้นเรื่องเกี่ยวกับวิชาการช่างไม่เป็นหลักสูตรพิเศษเพิ่มเติมจากวิชาสามัญทั่วไป

คู่สมรสคือ นางดวงรัตน์ พุกสวัสดิ์ ตำแหน่งครู คศ.๓ ประจำโรงเรียนอ้อมน้อยโสภณชินูปถัมภ์ จังหวัดสมุทรสาคร มีบุตร-ธิดา รวม ๔ คน เป็นชาย ๒ คน และหญิง ๒ คน ได้แก่

๑. นายกฤตวิทย์ พุกสวัสดิ์ อายุ ๒๕ ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ และระดับบัณฑิตศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพครู บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาโท บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๒. นางสาวดวงกมล พุกสวัสดิ์ อายุ ๒๘ ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ

๓. นายพัฒนพงศ์ พุกสวัสดิ์ อายุ ๒๒ ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอ้อมน้อยโสภณชินูปถัมภ์ จังหวัดสมุทรสาคร

๔. นางสาวกรชนก พุกสวัสดิ์ อายุ ๒๐ ปี ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอ้อมน้อยโสภณชินูปถัมภ์ จังหวัดสมุทรสาคร

ภาพที่ ๕ ครอบครัวของครูวินิจ พุกสวัสดิ์

๒.๔.๑ ประวัติและบริบทการเรียนรู้วิชาช่างเครื่องดนตรีไทย

มูลเหตุของการเริ่มสนใจประดิษฐ์เครื่องดนตรีไทยเกิดจากกลุ่มเชยบิดาของครูวินิจชื่อครูประจิดต์ ชัยเจริญที่ชาวบ้านในจังหวัดสมุทรสงครามรู้จักกันในนามว่า นายห้างขอแซ ท่านเล่นและประดิษฐ์เครื่องดนตรีมีความรักในดนตรีไทยไม่ปฏิบัติไปตามสังคมในที่เปลี่ยนตามยุคสมัย และยังคงรวมกลุ่มนักประดิษฐ์ นักเล่นดนตรีไทยไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ครูประจิดต์เล็งเห็นว่าครูวินิจมีแวความสามารถที่หลากหลายโดดเด่นมาตั้งแต่เยาว์วัย เช่น ร้องเพลงไม่เพี้ยน เม้าท์ออร์แกนที่คนนำไปทิ้งก็ไปเก็บมาล้างมาเป่าเล่นเป็นเพลง ได้ และแอกคอร์ดเตียนของพี่ชายที่ไปเรียนดนตรีจากที่โรงเรียนก็ไปขอยืมมาเล่น จวบกับคุณพ่อของครูวินิจให้ไปอยู่ที่บ้านกับครูประจิดต์เพื่อรักษาการดนตรีไว้ ทั้งในการเล่นและการประดิษฐ์ด้วยเหตุที่ครูประจิดต์ไม่มีใครเป็นผู้สืบทอดทางวิชาการดนตรีไทยเลย ในขณะนั้นครูวินิจมีอายุ ๑๐ ขวบ ก็ได้ไปอยู่ที่บ้านครู กิน นอน และช่วยหิ้วขอให้ครูไปเล่นกับเพื่อนฝูง ช่วยดูแลจัดดูทำความสะอาดเครื่องดนตรีของครู ครูทำอะไรก็ช่วยทำ จนกระทั่งครูสิ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๗

พื้นฐานการเป็นช่างเครื่องดนตรีไทยของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เกิดจากการที่บุคคลใกล้ชิดจัดภายในครอบครัว คือมารดา และภรรยาของครูประจิดต์ ชัยเจริญ ผู้ที่ครูวินิจ เรียกว่าแม่ป้า และเป็นบุคคลที่เสมือนมารดาอีกท่านหนึ่งได้ปรึกษาร่วมกันว่าเมื่อครูวินิจได้สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาแล้วจะให้ไปศึกษาต่อทางด้านช่างไม้ เป็นโรงเรียนที่เปิดเป็นวิชาพิเศษคือโรงเรียนการช่างซึ่งแตกตัวออกไป แต่ตำราวิชาอื่นๆเป็นหลักสูตรเดียวกันกับโรงเรียนทั่วไปทั้งหมด แต่ต้อง

ศึกษาเพิ่มทางด้านวิชาช่างไม้หลังจากเลิกเรียนวิชาปกติ เป็นเวลา ๒ ชั่วโมง ครูผู้สอนหลักในวิชาช่างไม้ดังกล่าวคือครูเปรี๊ญ กิจประชา จึงทำให้ครูวินิจได้นำความรู้ในศาสตร์วิชาช่างไม้ที่ได้รับจากครูเปรี๊ญ กิจประชา มาใช้ร่วมกับความรู้จากการฝึกหัดงานกลึงทำเครื่องดนตรีต่างๆเมื่อครั้งยังอาศัยอยู่ในบ้านกับครูประจิตต์ ชัยเจริญ ที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในฐานะบุตรบุญธรรมทำให้ได้รับการเพิ่มพูนความรู้ในวิชาช่างทำเครื่องดนตรีไทยโดยเฉพาะในกลุ่มเครื่องสาย ได้แก่ ซอสามสาย ซอด้วง ซออู้ ขิม และขลุ่ย มาเป็นอย่างคั่งตั้งแต่เยาว์วัย

ในช่วงวัยเรียนนั้นครูได้พบประสบปัญหาเกี่ยวกับบุคลิกภายในครอบครัวจึงเป็นเหตุให้ต้องลาออกจากการเรียนในช่วงมัธยมตอนปลาย ครูวินิจต้องช่วยกิจการทางบ้าน จนกระทั่งได้เข้าไปอยู่ที่บ้านครูประจิตต์ในฐานะบุตรบุญธรรม ได้เรียนรู้วิชาต่างๆทั้งการบรรเลงและการสร้างเครื่องดนตรี แต่ครูวินิจจะเน้นไปในการสร้างเครื่องดนตรีมากกว่า ได้ร่ำเรียนวิชาช่างเครื่องดนตรีไทยจนกระทั่งครู ประจิตต์ตัดสินใจย้ายเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ครูวินิจก็ได้ตามครูมาด้วย แต่ก็ยังติดต่อกับคนทางบ้านเสมอ จนกระทั่งครูประจิตต์ถึงแก่กรรมก็ยังคงอยู่ดูแลรักษาของครูประจิตต์ ซึ่งครูนับถือเสมือนเป็นมารดาอีกท่านจนกระทั่งภรรยาของครูประจิตต์ถึงแก่กรรม ครูก็เริ่มตั้งถิ่นฐานเป็นของตัวเองในเขตบางแคโดยตั้งโรงงานทำเครื่องดนตรีไทยอาชีพวิชาที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูประจิตต์ ซึ่งในยุคแรกที่ตั้งโรงงานจะทำครบวงเครื่องสาย โดยครูวินิจเล่าในรายละเอียดประวัติความเป็นมาให้ผู้วิจัยฟังว่า

...ช่วงเล็กๆประมาณปี ๒๔๕๕ ตอนอายุ ๕ ขวบ เราไม่ได้ตั้งใจมาทำเครื่องดนตรีหรอก เพียงแต่เราก็เป็นเราซึ่งดำเนินชีวิตตามปกติแต่ก็เป็นเด็กที่ไม่เหมือนเพื่อน นิดหน่อย แล้วก็เหมือนพี่น้อง ก็จะมีลักษณะของการดนตรีเข้ามาซึ่งก็ไม่ยากนัก อย่างเช่นว่าเครื่องดนตรีชิ้นแรกก็ไปเก็บบอร์แกนที่ผู้ใหญ่เขาก็ไม่เล่นแล้ว คือฝาครอบมันหลุดไปแต่ตัวมันก็ยังพอเป่าได้ เก็บมาล้างน้ำซัดดีแล้วก็เอามาเป่า บางเสียงจะขาดไปบ้างแต่ก็เอามาเป่าเป็นเพลงได้ ส่วนเสียงที่ขาดหายไปเราก็มารจินตนาการเอา หลบเสียงไปบ้างก็ใช้วิธีนี้สามารถบรรเลงได้ ตอนนั้นอายุประมาณ ๔-๕ ขวบนี้แหละพอจำความได้ก็เป่าเป็นเพลงได้ ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีชิ้นแรกที่ยุใหญ่เห็นแวว เราก็จะชอบวาดเขียน ที่บ้านพ่อแม่ท่านก็จะทำร้านค้า มีแผงสังกะสี ๓ แผงก็จะปิดไว้เราก็จะเข้าไปวาดภาพวิวทิวทัศน์บ้าง ภาพคนบ้างเต็มทั้ง ๓ แผงนี้ วาดเปลี่ยนไปเรื่อย พอเบื่อภาพนี้ก็จะไปเอาชอล์คสีมา เอาชอล์คครุมาวาดระบายสีสวยเขียว ส่วนมากไม่มีใครเห็นหรอก เพราะเวลาขายของเปิดแผงสังกะสีตากแดด พอฝนตกก็จะหายไป พอปิดเอาลงมาก็จะวาดใหม่ ก็เป็นที่ฮือฮากันเพราะว่าเราจะชอบวาด พอวันไหนที่ร้านไม่ได้เปิดก็ปิดแผงสังกะสีเห็นภาพอยู่ตลอด ช่วงแรกก็เป็นแบบนี้ พอดีที่สาวของแม่ท่านก็อยาก

ได้เด็กสักคนหนึ่งไปช่วยสามิท่าน บุคคลนั้นคือท่านครูประจิดต์ ชัยเจริญเป็นนักดนตรีที่ต้องไปเล่นนุ่นมานี้ตลอด แต่ว่าฟังลูกไม่ได้ น่าจะเป็นเช่นนั้นมากกว่า เพราะลูกท่านไม่ค่อยมาจะอยู่รับใช้ ก็มาเพ่งมองที่เราก็คงจะช่วยท่านได้ และก็มีแววที่พอจะเอามาทำอะไรก็ได้ตามความคิดของท่านในตอนนั้นก็ขอแม่มาเลี้ยง ท่านก็ขอเรามาเป็นลูกบุญธรรม ซึ่งก็พยายามจะดำเนินการทางด้านกฎหมายด้วย ก็คือจะให้จดทะเบียนรับรองบุตร ซึ่งฉันเองถึงแม้ว่าจะเป็นเด็กแต่ก็มีความคิดที่ว่า ไม่เอาดีกว่า ไม่ขอจด มีลักษณะความคิดแบบนั้นมาตั้งแต่เล็กๆแล้ว ขอมาอยู่แบบธรรมดาๆซึ่งหลังจากนั้นพี่สาวของแม่ท่านซึ่งเรารู้จักว่าแม่ป้า คงจะปรึกษากับแม่ ซึ่งเราเรียนจบประถมแล้วจะให้ไปเรียนช่างไม้ จะมีโรงเรียนที่เปิดมาซึ่งเขาเปิดเป็นวิชาพิเศษเรียกว่าโรงเรียนการช่างซึ่งแตกตัวออกไปจากโรงเรียนวัดเจริญสุขาราม ดำรงเดียวกันทั้งหมดนะแหละ แต่ว่าสายนี้จะต้องเรียนช่างเพิ่มวันละ ๒ ชั่วโมง ก็จะไม่เสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย เข้าไปเรียนได้ ตอนนั้นจำได้เขาเรียกกันว่าสายสามัญ ของเราเขาเรียกว่าวิสามัญ จะเรียกกันแบบนี้ก็ตกลงว่าไปเรียน ผู้สอนวิชาช่างไม้ก็คือครูเปื่อง กิจประชา ตอนนั้นเรายังคงอยู่บ้านครูอยู่ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์ ๕ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ได้กล่าวถึงครูเปื่อง กิจประชา ครูผู้สอนวิชาช่างไม้จากโรงเรียนวัดเจริญสุขาราม จังหวัดสมุทรสงคราม และยังเป็นลูกศิษย์ของครูประจิดต์ ชัยเจริญ โดยครูเปื่องได้มาทำการต่อเพลงกับครูประจิดต์ที่บ้านในจังหวัดสมุทรสงคราม ครูวินิจได้เล่าว่า

...ครูเปื่องนี้ท่านเป็นลูกศิษย์ครูจิดต์ ครูเปื่องท่านก็จะมาที่บ้านครูจิดต์ที่สมุทรสงครามมาเล่นดนตรีมาต่อเพลงกับครูจิดต์ในบ้านที่ท่านไปอยู่ด้วยตั้งแต่ตอนเด็กๆ โดยสารเรือเมล็ดกลับจากสอนที่โรงเรียนท่านก็จะแวะมาบ้านครูจิดต์ก่อนซึ่งเป็นทางผ่านอยู่แล้ว จะแวะขึ้นมาต่อเพลงกับครูจิดต์ พอต่อเพลงเล่นได้แล้วก็ข้อมกันไปเรื่อยๆจนกระทั่งคิดค้นครูจิดต์จะต้องขับเรือไปส่ง ครูเปื่องท่านก็เล่าว่าขับเรือไปส่งที่บ้านคลองบางน้อย ครูเปื่องท่านก็เป็นครูช่างไม้สอนช่างที่ดีมาก (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๕ มกราคม ๒๕๕๖)

เนื่องจากราคาและแม่ป้าที่ให้ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ไปอยู่อาศัยเป็นบุตรบุญธรรมของครูประจิดต์ ชัยเจริญ แต่เกรงว่าจะถูกครูประจิดต์ท่านดูแล้วทนไม่ได้ จึงใช้วิธีการส่งให้ครูวินิจไปเรียนวิชาช่างไม้ทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการทำขอ จนทำให้เป็นที่พอใจแก่ครูประจิดต์ ชัยเจริญ

...ทีนี้แม่ป้ากับแม่เรากลัวว่าครูจิตต์ท่านดูไม่ค่อยจะมีเหตุผล คือคนกลัวกันนะ ฉะนั้นท่านก็ชอบตรงที่ประวัติคือมีสิ่งที่ท่านต้องการครบ ร้องเพลงเก่ง วิชชุคงมาก็จำเพลงได้เยอะ ความจำตั้งแต่เด็ก ๕ ขวบก็มาหัดเป่าเม้าท์ออร์แกนจนเป็นเพลง เรื่องศิษย์ระดับเสียงอะไรก็ไม่เพี้ยน หูไม่เพี้ยน ร้องเพลงคู่กับวิทยุได้ไม่เพี้ยน พอได้ไปอยู่แล้วแม่ครูกับแม่ของเราเห็นว่าให้เด็กไปเรียนช่างไม้ดีกว่า จะได้มาตอบสนองครูจิตต์ได้ เพราะกลัวว่าจะอยู่กันไม่ได้ไม่ยึด คือท่านดูกลัวว่าเราจะไม่ไหว เลยส่งไปเรียนช่างไม้ซะเลย มันจึงสมเหตุสมผลว่าพอมานั่งซ่อมมันก็สวยท่านก็จะดีไม่ได้ ว่าไม่ได้เพราะมันสวย

ได้เรียนกับครูเป็รื่องมาเป็นพื้นฐานเพื่อว่าครูจิตต์จะได้ไม่ดู คือแม่ป้ากับแม่เรากลัวว่าเราจะทนครูจิตต์ไม่ได้ ในแง่ที่ว่าแกเป็นคนดู แล้วเด็กจะเข้ากับแกได้ยากมาก ลูกเด็ายังเข้าไม่ได้เลย ท่านดูไม่ค่อยมีเหตุผลหรอก คือเวลาทำอะไรอย่างฉันท่อเพลง ซอด้วงกับท่านนี่วันแรกท่านก็ให้ขยี้เลยว๊ว ขยี้ไม่ได้ท่านก็จะโมโหนะ ไอ้เราก็นึกอะไรวันแรกจะให้ขยี้เลยว๊วนึกในใจนะ แกบอกขยี้ไปสิ ขยี้อย่างเงี้ย อานงก็ว่าไอ้เด็กหูนั่นไม่เพี้ยนเลย ดิจซึ่งก็เป็นคุณสมบัติของเรานะ ก็เรียนจนกระทั่งมาทำก็นับว่าสำเร็จ คือเรียนช่างไม้มาแล้วมาทำใช้ให้ทำอะไรแล้วถูกใจไปหมด เราก็เป็นคนมองออกในมองเครื่องดนตรี ฉันทมองแล้วว่าถ้าฉันทำเมื่อไหร่ล่ะท่านจะบอกว่าสวย ตอนนั้นเราเด็กๆเวลาท่านทำของท่านก็ถามว่า เด็กทำได้ไหม บอกสบายมาก ก็ว่าแหะๆๆ คุยโม้ยืนอยู่ ๒ คนก็คุยเล่นกัน สมัยตอนที่เรายังไปเรียนช่างไม้ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงความคิดของท่านในช่วงวัยเด็กที่มีความแตกต่างจากเด็กคนอื่น ๆ การมีความสามารถพิเศษ การเชื่อฟังตามคำผู้ใหญ่ รวมถึงวิธีการดำเนินชีวิต และความรับผิดชอบของท่านในวัยเด็ก โดยเล่าว่า

...ฉันจะเป็นเด็กที่มีความคิดต่างจากเด็กทั่วไปในความเข้าใจเรื่องเราประเมินตัวเองได้ว่าเราควรจะทำอย่างไร เราเกิดมาในฐานะแบบนี้แล้ว การที่เราได้วิชานี้แล้วก็น่าจะมีประโยชน์กับเราในภายภาคหน้า ไม่มองแ่งเป็นคนขยันตั้งแต่เล็กมาแล้ว อย่างน้องนี้ฉันเลี้ยงทุกคนเป็นสิ่งที่ทำได้ คนอื่นไม่มีใครสนใจหรอกนะว่าฉันเลี้ยงน้องอย่างนายวิเศษฉันนี่คิดฉันมากๆ เพราะฉันเลี้ยงเขามาแต่เล็กๆเลย แบบเขามาตั้งแต่อุ้มกล่อมน้องนอน จะเป็นคนใส่ใจเรื่องต่างๆได้ดี เป็นพรสวรรค์อย่างหนึ่ง ผู้ใหญ่เขาก็เห็นว่าดีมากที่เราอุปการะ มีความรักใคร่อย่างมาก เราจึงปฏิบัติตามผู้ใหญ่เพราะเห็นว่าเป็นความรู้ สมัยนั้นเราร้องเล่นเราเรียนดูแล้วว่าจะไม่เป็นสาระในสมัยนั้นนะ มันสำหรับ

คนมีฐานะ คนเล่นก็ต้องเป็นต้นว่าครูเกษียณแล้วแบบนี้ มีสวน ไร่นา มีเงินบำนาญ กิน นายอำเภอ ศึกษาธิการที่เล่นดนตรีไทย ก็คนสมัยก่อนไม่เล่นดนตรีไทยแล้วจะทำอะไรล่ะ โทรทัศน์ไม่มี วิทยุไม่มี ทุกอย่างไม่มีเลย ไปเที่ยวงานวัดก็ดูแต่ลิเก แค่นั้นเอง เพราะฉะนั้นคนที่อายุขนาด ๕๐-๖๐ ไม่มีอะไรจะไปกว่าการเล่นดนตรีนั่นคือดีที่สุด จะไปนั่งดูลิเกกับสาว ๆ หนุ่ม ๆ นั้นก็กระไรอยู่ เล่นดนตรีในช่วงวัย ๕๐-๖๐ มันถึงดีที่สุด เพราะมันเป็นวัยที่เขาจะต้องมีสังคม เขาก็จะมาเล่นดนตรีกันส่วนมาก บางคนเขาเพิ่งมาเล่นตอนอายุ ๕๐ ก็มี พอเพลงไม่ได้ก็มานั่งดูช่วยตีกลองบ้างอะไรบ้างแบบนั้นนะ จนกระทั่งแก่ ไม่นาน ๔-๕ ปีก็เข้าวังได้ ปลดเกษียณแล้วก็บันเทิงเลย นี่คือลักษณะของสังคมตอนที่ฉันเด็กๆ อยู่สมุทรสงครามก็มองกันแบบนี้ เราทั้งหลายอย่างนี้สิ ทำให้ได้ก่อนแล้วกันนะ แล้วเราก็มีความมั่นใจมองออกว่าอะไรสวยอะไรไม่สวยตั้งแต่เด็กแล้ว มาเรียนช่างไม้ฉันรู้ตัวแล้วว่าเอาตัวรอดได้เพราะว่าเรามองออก ถึงได้มาเรียนช่างไม้กับครูเปื่องจนกระทั่งจบ ม.๓ ได้มาทำเครื่อง (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์ , ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการเรียนวิชาช่างไม้ของท่านที่ยังถือว่าเป็นหลักสูตรที่สำคัญและเป็นประโยชน์แก่การประกอบอาชีพ รวมทั้งยังสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการสร้างเครื่องดนตรีจนเป็นที่ชื่นชมและยอมรับจากครูประจิดต์ ชัยเจริญ โดยเล่าว่า

...การเรียนช่างไม้เนี่ยมันก็มีหลักสูตรของเขาอยู่ อย่างปีแรกเราก็ทำได้ถึงชั้นไหนชั้นไหน ปีแรกก็จะมีภาระเยอะ บากเคียวที่ถูกต้อง ไม่ผิดทิศ ไม่ผิดอะไร คุณออกไม้ได้ ทำออกมาได้เรียบร้อย ปีที่ ๒ ก็สามารถประกอบทำออกมาได้เสร็จเรียบร้อย ปีที่ ๓ ถึงเน้นเรื่องทำออกมาได้สวยงามเรียบร้อย มีหลักสูตรอยู่ ทำสำเร็จอยู่ที่โรงเรียนทุกคนต้องทำ ทำสำเร็จมาแล้วงานชิ้นนี้ครูเขาก็จะดูกลึงต่อหน้า ไม่เหมือนหลักสูตรปัจจุบันนี้ให้ไปจ้างช่างทำแล้วก็เอามาส่งครู สมัยนั้นมันมีประสิทธิผลมาก เรียนช่างนี้ต้องทำได้ด้วยมือ

โรงเรียนจะมีการรับ โต๊ะนักเรียน โต๊ะครูมาเป็นส่วนมาก แล้วให้เด็กนักเรียนทำ รับมา ๗๐ ชุดก็ให้เด็กทำ อันนี้จะเป็นวิชาให้เด็กทำ แล้วเด็กมีประโยชน์ด้วยได้ค่าแรง การเรียนช่างไม้จะมีค่าแรงต่อเด็กแล้วชุดหนึ่งทำได้ก็ชุดก็จะได้เงินตามนั้น ครูเปื่องก็จะไปรับ โต๊ะมาจากโรงเรียนนั้น โรงเรียนนี้ ๕๐ ชุด แล้วท่านก็ให้เด็ก ม.๓ ซึ่งแก่แล้วทำแล้วจ่ายค่าแรงให้เด็ก เรียกมาทำวันเสาร์-อาทิตย์ด้วย เหมือนกับเป็นอาชีพชนิดหนึ่งไปเลย ได้ประโยชน์มาก พอจบมาก็รองรับความต้องการของครูจิตต์ได้อย่างสบายเลย แต่งชอกก็ดูสวยเอามากๆ เป็นที่ถูกต้อง คือครูจิตต์นี้ท่านจะชมใครไม่เป็นใน

โลกนี้แต่ชมเราก็ต้องขอขอบพระคุณ แต่ไม่ได้ชมต่อหน้าะชมกับคนอื่น (วินิจ
พุทธสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๕ มกราคม ๒๕๕๖)

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ขณะที่ครูวินิจ พุทธสวัสดิ์ กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น ครูประจิดต์ ชัยเจริญ เริ่มมีการย้ายถิ่นฐานประกอบกับทางบ้านของครูวินิจ พุทธสวัสดิ์ มี
การเปลี่ยนแปลงความรับผิดชอบหน้าที่ของคนในบ้าน ทำให้เกิดภาวะวิกฤตในครอบครัวต้องไป
ดูแลธุรกิจไร่สับปะรดทางบ้านที่อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และยังมีการเปลี่ยนแปลง
ที่อยู่บ่อยครั้ง โดยครูได้เล่าถึงสาเหตุว่า

...มีอยู่ช่วงหนึ่งท่านครูประจิดต์ก็เกิดวิกฤตบางอย่างทางสังคม ก็จึงรู้สึกว่าจะอยู่
ต่อไปแล้วจะไม่ปลอดภัย ทั้งที่ท่านอยู่ก็สบาย ก็จึงย้ายลูกมาเรียนเข้ามาในกรุงเทพฯ อีก
ครั้งหนึ่ง ในกรุงเทพฯ ท่านก็มีบ้านมีที่อยู่ที่บางแค ประมาณปี ๒๕๐๔ ช่วงนั้นฉันเองก็
กำลังเรียนช่างอยู่ ท่านก็รีบไปก่อนหนึ่งเลย ก็เหลือแต่บ้าน ทรงไทย รือหลังใหญ่
ออกไปแล้วมาปลูกที่กรุงเทพฯ เหลือแต่เรือนไทยเรือนขาว พอท่านกลับไปหมดแล้ว
เราก็อยู่กับคนดูแลสวนก็เลยรู้สึกว่าเหงาจึงกลับมาอยู่กับแม่แท้ๆ ใหม่แล้วก็ยังคงเรียน
ช่าง ช่วงต้นๆ ก็เป็นแบบนี้

พอเรียนจบก็มาต่อมัธยม ๓ จนจบ แม่ป้าก็ส่งเงินมาให้ไปเรียนต่อมัธยม ๔
ที่ราชบุรี ซึ่งปัจจุบันคือวิทยาลัยเทคนิคราชบุรี พอในช่วงนั้นทางพ่อแม่เดิมก็เกิดวิกฤต
ไม่มีคนช่วยดูแล เนื่องจากว่าพี่ชายเราซึ่งคนจีนเขาเรียกว่า ฮั่วเก คือออกจากบ้านเร็ว
ก่อนกำหนด ธรรมดาของคนเชื้อสายจีนนี้ พี่ชายคนโตนี้หลังจากแต่งงานแล้วก็ต้องอยู่
สะใภ้เข้าบ้านมาช่วยทำงานบ้าน นื่องๆ ต่อมา มีการฮั่วเก ได้แล้ว มีความแข็งแรงทาง
การเงิน ธุรกิจของครอบครัวซึ่งตอนนั้นก็ทำไร่สับปะรดอยู่ที่อำเภอปรางบุรี จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ ทำเยอะมากเป็นร้อยไร่ พี่ชายคนนี้เขาก็เห็นว่าเขาเองแต่งงานมาหลาย
ปีแล้วก็เลยออกไปโดยผลการเลย ซึ่งนื่องนี้ก็ยัง ไม่แข็งแรงพอ น้องชายคนต่อมาก็ไม่
ชอบทำสวนทำไร่ ก็เลยไม่ไปช่วย แต่พี่ชายคนรองลงมาก็ชอบทำอยู่ แข็งแรงอยู่คน
เดียว คนต่อมาก็เรานี้แหละต้องกลับไปช่วย จึงลาออกจากโรงเรียนเลย ทุกคนจึง
ลาออกจากโรงเรียน แม้กระทั่งพี่ชายคนที่ว่าไม่ชอบทำไร่ด้วย ก็ลาออกมาพร้อมกัน ซึ่ง
ก็จะจบ ม.๖ แล้วไปต่อ ม.๗ เพื่อที่จะต่อ ม.๘ เรียนอีกนิดเดียวก็สามารถบรรจุได้แล้ว
ถ้าเป็นสมัยก่อน ถ้าจบ ม.๖ ก็บรรจุแล้ว ถ้า ม.๘ นี้ก็บรรจุในวิทยาลัยเทคนิคได้เลย
ทันทีที่เรียนจบ แต่ก็ออกมาช่วยครอบครัวมาช่วยทำไร่สับปะรดซึ่งมีอยู่เยอะมาก ที่นี้
พี่ชายคนโตก็ออกจากบ้านไปพาลูกและภรรยาออกไปซึ่งทิ้งให้เราซึ่งเป็นเด็กอยู่ ฮั่วเก
กันเอง ที่นี้ในบ้านก็ไม่มีใครรับฮั่วเก ซึ่งก็กลายเป็นว่าเรานี้ฮั่วเกกันเอง ซึ่งเรานี้คือน้อง

คนที่ ๓ ฮั่วเก ก็หมายความว่าจะต้องทำทุกอย่าง เช่น ไปเปิดบัญชีธนาคาร ไปเบิกเงิน ขอสินเชื่อทำอะไรต่ออะไรกับเค้าแก่ เบิกเงิน ทำบัญชีต่างๆ จ่ายเงินลูกจ้าง ทั้งหมดนี้ ต้องไปทำเองหมดเลยในขณะที่เป็นเด็กอายุเพียง ๑๖-๑๗ เท่านั้น ก็เลยต้องไปทำ แม่ป้า ก็ร้องไห้ร้องห่ม เขาอยากจะให้จบช่างเพื่อที่จะเอากลับไปกรุงเทพได้ทำงานทำการอยู่กับเขา ได้ดูแลเขาในช่วงตอนบั้นปลายชีวิต รู้สึกว่าแม่แท้ๆเราก็คงห่วงพี่สาวคนนี้ส่งลูกเขาให้ไปอยู่กับพี่สาว ซึ่งจะมองเห็นแล้วว่าลูกของแม่ป้าจะไม่ค่อยช่วย อาจจะไม่มีเวลาเสียมากกว่า ไม่มีความพร้อมที่จะทำหน้าที่ตรงนี้ เราก็เลยเป็นความหวัง แม่ก็เลยสัญญาว่าจะให้เราทำหน้าที่ตรงนี้ ให้เราดูแล ซึ่งเราก็ดูแลจนท่านสิ้นเลย ตอนนั้นมันก็ประมาณช่วงปลายๆปี พ.ศ. ๒๕๑๕

พอกลับไปทางบ้าน การทำไร่สับปะรดช่วงนั้นก็ไม่น้อยดี ก็เลยให้พี่ชายคนโต ดูแลแทน ซึ่งมีทั้งหมดเป็นร้อยไร่ แต่หนีไป ก็เลยไปซื้อที่ดินที่ประจวบฯ เพื่อทำสวนมะพร้าวตามที่ครอบครัวเราเชี่ยวชาญ สวนมะพร้าวที่สมุทรสงครามมันขยายไม่ออก เพราะเนื้อที่มันจำกัดมาก ขยายไม่ได้ ราคาแพงแล้ว เราก็มีการจำหน่ายสวนที่เรามีอยู่ นี้เพื่อไปซื้อที่ดินที่ทับสะแก อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้หลายไร่หน่อย แล้วก็ซื้อที่ดินทำสวนมะพร้าวอยู่ที่นี่ จนกระทั่งเห็นว่าครอบครัวพอจะอยู่ได้แล้ว โดยมี การปลูกกล้วยน้ำว้าในระหว่างแถวมะพร้าวนี้ กล้วยน้ำว้าซึ่งสามารถที่จะตัด จะดำเนินชีวิตกันอยู่ได้อย่างสบาย ตัดเดือนละ ๒ ครั้ง แต่ละครั้งก็ได้เงินมาพอที่จะอยู่กันได้ กล้วยน้ำว้าถ้าดูแลดีก็จะอยู่ได้ ๕ ปี แล้วก็โค่นล้มปลูกใหม่ได้ในระหว่างที่รอมะพร้าว ตกปลูกก็ใช้ตรงนี้ ก็เห็นว่าเข้มแข็งดีแล้ว (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ไม่สามารถอาศัยอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ เนื่องจากมี ปัญหาทางสุขภาพที่ไม่สามารถทนต่อสภาพอากาศที่มีความชื้นสูง ซึ่งจะทำให้ป่วยเป็นไข้มาลาเรีย ได้ง่าย ประกอบกับช่วงเวลาที่ต้องรับหน้าที่เป็นทหารพอดีจึงทำให้มีเวลาในการทำเรื่องคนตรี หลังเวลาเลิกงานช่วงตอนเย็นและวันหยุดตามโอกาส

...ทีนี้ก็มีปัญหานิดเดียวตอนที่ไปอยู่ประจวบฯนั้นก็เป็นคนที่เป็นไข้มาลาเรีย ง่าย เป็นตลอดเวลา ซึ่งพี่ชายเป็นคนทำงานด้วยกัน มีพฤติกรรมการทำงานเหมือนกันหมดเลย นอนกินนอนมั่งเดียวกัน แต่ว่าเขาไม่เป็นไรเลย แต่ว่าเรานี้เป็นไข้ มาลาเรียอย่างหนัก ก็เป็นลักษณะของเราซึ่งไม่แข็งแรง ซึ่งพี่ชายปัจจุบันนี้ก็ยังไม่เป็น เจ็บไข้ได้ป่วยอะไร ไข้มาลาเรียก็ไม่เป็น เท่าที่ดูแล้วยังกัดเขาเชื่อมาลาเรียคงถูกอะไร ในตัวเขากินหมดแหละ ฮั่วๆ ของเรานี้ไม่ ฮั่วๆ ก็ถอนตัว พอติจวบกับแม่ป้าก็ทักท้วง

ไป เมื่อไหร่จะมา เมื่อทำอะไรเป็นหลักฐานดีแล้ว ทางนั้นก็เลยคิดถึงเรื่องชอ ก็เลยคิดกลับมาทำเครื่องดนตรี ถือว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ด้วยความที่มีเชื้อจีน เราซึ่งเป็นฮั่วเกออยู่ก็ทำประสบความสำเร็จมาก เริ่มเป็นปิกแผ่น แต่เราก็ออนหัวกลัวว่าถ้าอยู่ต่อไปจะสิ้นชีวิตตกไสยเป็นแน่แท้ เพราะว่าเป็นมาลาเรียบ่อยมากเหลือเกิน เมื่อเป็นดังนี้ก็เลยคิดออนหัว ต้องใช้วิธีการออกมาซึ่งในสมัยนั้นอายุก็ครบได้ทหารพอดี ก็มีวิธีการจะขอมาไล่ทหารทั้งๆที่ครอบครัวอนุมัติแล้วให้ใช้เงิน ให้พกมาเลย ก็ไปไล่ทหาร ก็ได้เป็นทหารสมใจ เพราะว่าไม่ได้เสียสตางค์ เอาสตางค์นั้นไปซื้อที่เพิ่มเติมให้กับครอบครัวอีก ๑๐ ไร่ ก็ได้ที่ดินเพิ่มมา ก็ดี ตัวเองก็เริ่มที่จะมีโอกาสได้ไปทำเครื่องดนตรีเสียที ในระหว่างที่เป็น ได้โอกาสตอนเย็นก็ทำเครื่องดนตรีเลย วันหยุดก็หาโอกาสที่มาทำทุกเวลา เพราะตอนนั้นก็ถือว่ามาศึกษาขั้นสุดท้าย ก็คือช่วงเอจจริง ทำกันไม่ลืมหูลืมตา มีโอกาสเมื่อไหร่ก็เป็นทำ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

หลังจากครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ปลดประจำการทหารแล้วจึงทำให้มีเวลาในการทำเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายไทยมากขึ้น รวมถึงการต่อเพลงจากครูประจิดต์ ชัยเจริญ แต่ส่วนใหญ่ได้เน้นความถนัดในการทำเครื่องดนตรีมากกว่า โดยครูเล่าว่า

...หลังจากปลดจากทหารก็ได้เวลาทำเต็มที่เลย อันนี้ว่ากันตั้งแต่ ๖ โมงเช้ายันถึง ๓ ทุ่มทุกวัน ไม่มีวันหยุด ช่วงระหว่างที่ฝึกทำอย่างหนัก แต่ก็โชคดีที่ว่าครูท่านก็ทำเครื่องดนตรีไปพร้อมกันทั้งหมด เครื่องสายนะ ซึ่งช่วงนั้นก็ทำชองบ้างอะไรบ้างแล้วก็มีโอกาสได้ฝึกทำซอฝึกฝีมือขึ้นสูงเลย บางวันทำละกัน ทำเครื่องหลายเครื่องพร้อมกัน เช่น ประเดี้ยวเดียวก็ไปซุจะছে ประเดี้ยวก็ต้องไปขึ้นหน้าซอ ทำละ กลึง ล้างอะไรแบบนี้ไปจนกว่าจะถึง ๓ ทุ่ม แต่พอหลังจาก ๓ ทุ่มไปแล้วก็จะเริ่มต่อเพลงแรกๆก็เพลงจะছেหางยาว เล่นทุกเครื่องเลย ท่านต่อให้ทุกเครื่องเพลงเดียว เป็นการฝึกเดี้ยวก็ ซออุ๊สียงัง ซอด้วงสียงัง ซึ่งจะต่อเพลงกับท่านก่อนข้างจะลำบาก เพราะท่านใช้โน้ตคำว่า นอย เราต้องแปลเสียงโน้ตเข้เลย ท่านไม่ได้ใช้ โครเมี่ ท่านใช้คำโบราณว่านอย อย่างจะছেหางยาว ก็ต้องมาแปล นอยๆ เราก็ต้องว่ากัน ไป แล้วท่านก็มาลีให้ดู จากที่นอย ท่านก็มาลีจริงๆให้ดูตอนที่ท่านเดินผ่านมา ระหว่างที่สอนมาอย่างนี้ะ ก็ศึกษาอย่างหนัก ตั้งใจเอจจริง เหตุผลที่มาทำเครื่องดนตรีช่วงแรกช่วงสองนี้ก็ศึกษาอย่างหนัก ระหว่างปี ๒๕๒๐ ก่อนๆมานี้ก็ทำเต็มที่เลย ทำเต็มเวลา ไม่มีวันหยุด สภกรรมการเขาเล่นกันตึงๆนี่ก็ไม่ไปเล่นกับเขา ทำเครื่องดนตรีอย่างเดียวนะ อ่าๆ

ก็รู้สึกว่าการที่อยู่กับครูตั้งแต่ช่วงแรกๆมา การที่เราทำเครื่องก็มาพิจารณาระหว่างเล่นกับทำ เท่าที่สังเกตดูครูสอนเล่นจะไม่ยืมเลย ดูมาก พอมาทียบกับทำ เรา

มาแต่งขอสวสนี่ครูจะขี้ม ดูแล้วรู้สึกว่บรรยากาศระหว่างครูกับเรานี้ มาทำจะดีกว่า
รู้สึกท่านจะขี้มกับเราเรื่องทำ แต่ถ้าเรื่องเล่นเพลง คุ่มาก ขี้ไม่ได้ เราก็อ่แหม ท่านก็ขี้
เราด้วยคำขี้ อ่าๆ ก็เลยเท่าที่คุแล้ว ทำก็จะได้รอยขี้มจากครู จะเน้นเรื่องการทำมาก
เนื่องจากว่เป็นบรรยากาศที่ดีหน่อย มันน่าจะเป็นไปด้ว้กับเวลาที่ต้องทำเครื่องดนตรี
นั้มันมากกว่าเล่น (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๕ มกราคม ๒๕๕๖)

สรุปการก้าวเข้ามาศึกษาการทำเครื่องดนตรีไทยโดยเฉพาะการประดิษฐ์เครื่องสายของ
ครูวินิจ พุกสวัสดิ์มาจากวิถีชีวิตในยุคสมัยดังกล่าวเป็นการศึกษาที่เน้นวิชาการช่างไม้เป็นพิเศษจาก
ครูเปรี๊ง กิจประชา ครูผู้สอนวิชาช่างไม้จากโรงเรียนวัดเจริญสุขาราม ประกอบกับครูวินิจได้อยู่
อาศัยใกล้ชิดกับครูประจิตต์ ชัยเจริญในฐานะบุตรบุญธรรม ซึ่งครูวินิจ พุกสวัสดิ์ได้ตั้งใจเก็บเกี่ยว
ความรู้ทั้งวิชาช่างไม้ และวิชาช่างเครื่องดนตรีไทย นับว่แตกต่างจากเด็กนักเรียนทั่วไปในสมัย
นั้น ร่วมกับชีวิตครูในช่วงสมัยดังกล่าวอยู่ในแวดวงทางสังคมที่ยังคงอุดมไปด้วยนักดนตรีไทยทั้งที่
เป็นเพื่อนของครูประจิตต์จึงเป็นเป็นผลให้ครูมีความถนัดในด้านการช่างเครื่องดนตรีไทยในกลุ่ม
เครื่องสายเป็นพิเศษ และครูวินิจยังมีกิจการสวนมะพร้าวในครอบครัว โดยเฉพาะภูมิปัญญาความ
เชี่ยวชาญในการปลูมะพร้าวซอ ที่ใช้เป็นวัสดุสำคัญของเครื่องดนตรีประเภทซอได้แก่ กะโหลก
ซอสามสาย และกะโหลกซอด้ว้ ได้เป็นอย่างดี และในช่วงชีวิตหลังจากการปลดประจำการทหารแล้ว
ทำให้ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ได้มีเวลาในการทำเครื่องดนตรีไทยอย่างเต็มที่ร่วมกับการใช้เวลาหลังการ
ทำเครื่องดนตรีมาต่อเพลงบรรเลงกับครูประจิตต์ ชัยเจริญแต่ครูวินิจไม่มีความถนัดในการบรรเลง
นักจึงได้เน้นหนักไปในการศึกษาวิชาการสร้างเครื่องดนตรีไทยกับครูประจิตต์ ชัยเจริญเป็นหลัก

ภาพที่ ๑๐ ครูประจิดต์ ชัยเจริญ ผู้ถ่ายทอดวิชาการสร้างเครื่องดนตรีให้ครูวินิจ พุกสวัสดิ์
ที่มา : โดยความอนุเคราะห์ของคุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ภาพที่ ๑๑ ครูเปื้อง กิจประชา ครูผู้สอนวิชาช่างไม้แก่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์

๒.๔.๒ ประวัติผลงานการสร้างเครื่องดนตรีไทยที่สำคัญของครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ ครูวินิจได้รับมอบหมายจากทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการสร้างซอด้วงไม้พญาจิ้งจก เพื่อนำทูลเกล้าฯถวายแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นับว่าเป็นเกียรติประวัติและความภาคภูมิใจของครูวินิจ พุกสวัสดิ์เป็นอย่างมาก โดยครูเล่าว่า

...ในช่วงที่ทำซอด้วงทูลเกล้าฯนั้นอยู่ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ถึง ๒๕๒๙ ก็ช่วงนั้นจะทำอยู่นานมาก ทำจนลืมนเลยทีเดียว พอทำเสร็จก็ทูลเกล้าฯถวาย ท่านก็นำซอด้วงออกมาบรรเลง ถวายตอนต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เพราะทำเสร็จจริงๆตอนต้นปี ท่านนำมันทิ้งไว้ตั้ง ๖ เดือน ถึงได้นำมาจัดแต่งให้เงา

ไม้ที่ใช้ทำนั้นมีคุณวิทยา หนูจ้อย กับคุณเขมทัต วิสวโยธิน เป็นกลุ่มบุคคลที่ให้มาทำซอคันนี้ ซึ่งเราก็นึกดีทำให้โดยไม่ได้คิดมูลค่าอะไร แต่ก็ยังนำกระเช้าผลไม้มาให้ พร้อมซองซองเอาไว้ได้กระเช้า เราก็รับเอาเงินจำนวนนี้ไปบริจาคทันทีในนามของเขา เพราะเราก็ไม่รู้ว่าเขาแอบเอาซองมาใส่ไว้ให้มาเจอก็ตกใจ เอ้า นี่มันซองใส่เงินข้างได้ผลไม้นี้ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕)

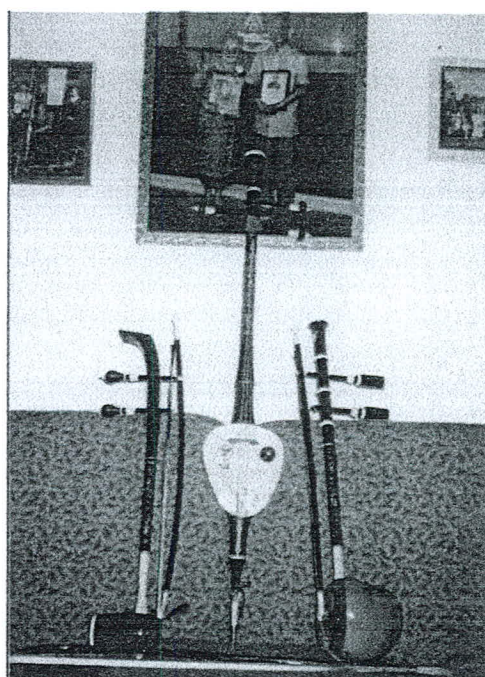

ภาพที่ ๑๒ พระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการทรงซอด้วงที่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เป็นผู้สร้างซอด้วงคันดังกล่าวเพื่อทูลเกล้าฯถวายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐

ที่มา : โดยความอนุเคราะห์คุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

นอกเหนือจากการที่มีผู้เห็นคุณค่าในผลงานการสร้างเครื่องดนตรีไทยของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ครูท่านเองยังได้ติดตามผลงานที่เคยได้สร้างสรรค์ไว้ให้แก่บุคคลต่างๆ ที่สนใจในผลงาน โดยการติดต่อพูดคุยกันกับบุคคลที่ให้ความสนใจและสนับสนุนในช่วงที่ครูยังคงสร้างเครื่องดนตรีประเภทซอได้แก่ ซอสามสาย ซอด้วง และซออู้ โดยการไปเยี่ยมเยียนที่บ้าน ในผลงานการสร้างเครื่องดนตรีไทยทุกชิ้นที่สร้างโดยครูวินิจนั้น ครูได้ให้ความสำคัญโดยจะมีการบันทึกข้อมูลเครื่องดนตรีของบุคคลที่เป็นผู้สั่งทำได้แก่ ซอสามสาย ซอด้วง และซออู้ของคุณ ไมตรี พุ่มเสนาะ โดยครูอธิบายว่า

...ซอคันนี้นี้เป็นช่วงที่เราออกมาเองแล้วเราต้องการพิสูจน์งาน เป็นซอที่เราจะขอดูว่าเรามีขนาดไหน ไซ้หรือเปล่า เจ้งไหมอะไรแบบนี้ เป็นซอที่พิสูจน์ช่างก็คือพิสูจน์เราแหละ เราก็ทำซะเต็มฝีมือเลยของอาไมตรี พุ่มเสนาะ หลังจากนั้นมาซอคันนี้ได้ไปอยู่ที่ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ซึ่งซอคันนี้จะถือว่าเป็นการพิสูจน์ช่าง อาไมตรีจะช่วยเราซื้อ แล้วก็เอาไปไซ้ว่านี่ไซ้จะสั่งใหม่ฝีมือขนาดนี้เนี่ยคืออวดฝีมือเรานะ ท่านก็แห่ไป โอ้โฮยทีนี้งานฉันทาไม่ไหวเลย (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๑๑ ซอซุดประกอบบางช้างของคุณไมตรี พุ่มเสนาะ
ที่มา : โดยความอนุเคราะห์ของคุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

๒.๕ ประวัติในการสร้างขอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์

๒.๕.๑ ช่วงขณะที่ยังคงเป็นช่างลูกมือของครูประจิดต์ ชัยเจริญ

ปี พ.ศ.๒๕๐๐ เมื่อครูวินิจ พุกสวัสดิ์ มีอายุ ๘ ปี จึงมีการฝึกกลึงขอสามสาย ขอด้าง และขอดูโดยเป็นลูกมือผู้ช่วยของครูประจิดต์ ชัยเจริญ อย่างจริงจังและต่อมายัง ได้มีการติดต่อรู้อัก กับบุคลากรสำคัญที่มีความรู้เกี่ยวกับด้านวิชาการพันธุ์ไม้ ได้แก่ พระช่วงเกษตรศิลปการ และนาย ประเสริฐ อยู่สำราญ ครูได้เล่าว่า

...ช่างเครื่องสายขาดช่วงไปยุคหนึ่ง ช่วงปฏิวัติการปกครองนั้นแหละ ช่างกระเจิดกระเจิงกันหมด ไม่มีเหลือคนมีฝีมือ ช่างที่อยู่ได้ก็คือพวกที่ทำมโหรีปี่พาทย์ เพราะว่ายังจำเป็นต้องใช้อยู่ งานพิธี งานศพต้องใช้ ฉะนั้นช่างพวกนี้อยู่ได้แบบกระต่อนกระแท่น มาติช่วงนี้ครั้งหนึ่งก็คือโหมโรงนี้เอง คนศรีไทยก็ตีเป็นช่วงๆไป อย่างเรานี้โชคิในชีวิตก็คือได้ Jim มาช่วย ตอนที่อังศุมาลิน เบิร์ด เราโชคิได้ทำ Jim หมดน้ำหมดเนื้อเลยตอนนั้นทำอยู่เจ้าเดียวจริงๆ ครีบบรรณนี้ไม่ต้องพูดถึง หลังจากนั้นเขาทำนิดหน่อยคือช่างไม้ มีคนสองคนที่ทำ Jim ของเรานี้โชคิที่นักวิชาการมาช่วย พระช่วงเกษตร อาประเสริฐ อยู่สำราญ ป่าไม้เขต อยู่มาทั่วประเทศไทย

เรากับครูจิดต์ถือเป็น ๒ คนที่พัฒนาฝีมือขึ้นมาดีที่สุดในยุคหนึ่งที่ครูจิดต์ทำสวยมาระดับหนึ่ง คือปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ฉันท ๘ ขวบเห็นท่านเองจริงคร่ำเคร่ง พอประมาณ ๒,๕๐๐ กว่าฉันทก็เอาจริงแล้ว จำได้ว่าไปกรุงเทพฯกลับมาเองมากลึงคร่ำเคร่งทำฉันทก็เป็นลูกมือเดินไปเดินมารับใช้หีบไอนั้นหน่อย หีบไอนี้หน่อย ไม่มีใครอยู่ใกล้ลูกไปหมด

สมัยนั้นทำอยู่เจ้าเดียวก็จริงคนไม่เยอะเท่าไหร่หรือคนเล่นน้อย ครูจิดต์ทำขอสามสายน่าจะ ๑๐ กว่าคันเท่านั้น แต่ถ้าทั้งหมดรวมขอดูขอด้างด้วยก็น่าจะประมาณสัก ๔๐-๕๐ คันนะ ที่ฉันททำอยู่ด้วย พอฉันทออกมาทำเองก็มีขอประกอบเยอะกว่า ของานไม่มากเท่าไหร่ อาประเสริฐ อยู่สำราญ นี่ก็หลายคัน คุณพระช่วงเกษตรฯก็รักเราเหลือเกิน หาไม้มาให้ทำเอาไปแจกคนนั้นคนนี้ ขอสามสายได้ไป ๕-๖ คันได้มั้ง ทั้งประกอบทั้งงาน เพราะถ้าทำงาจะได้ขอประกอบ ๒ คัน ทำสามสายงาเราจะทำประกอบให้อีกคันนึง คู่กันไปเลย ก็แล้วแต่คิดค่าแรงกันไปเลย (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

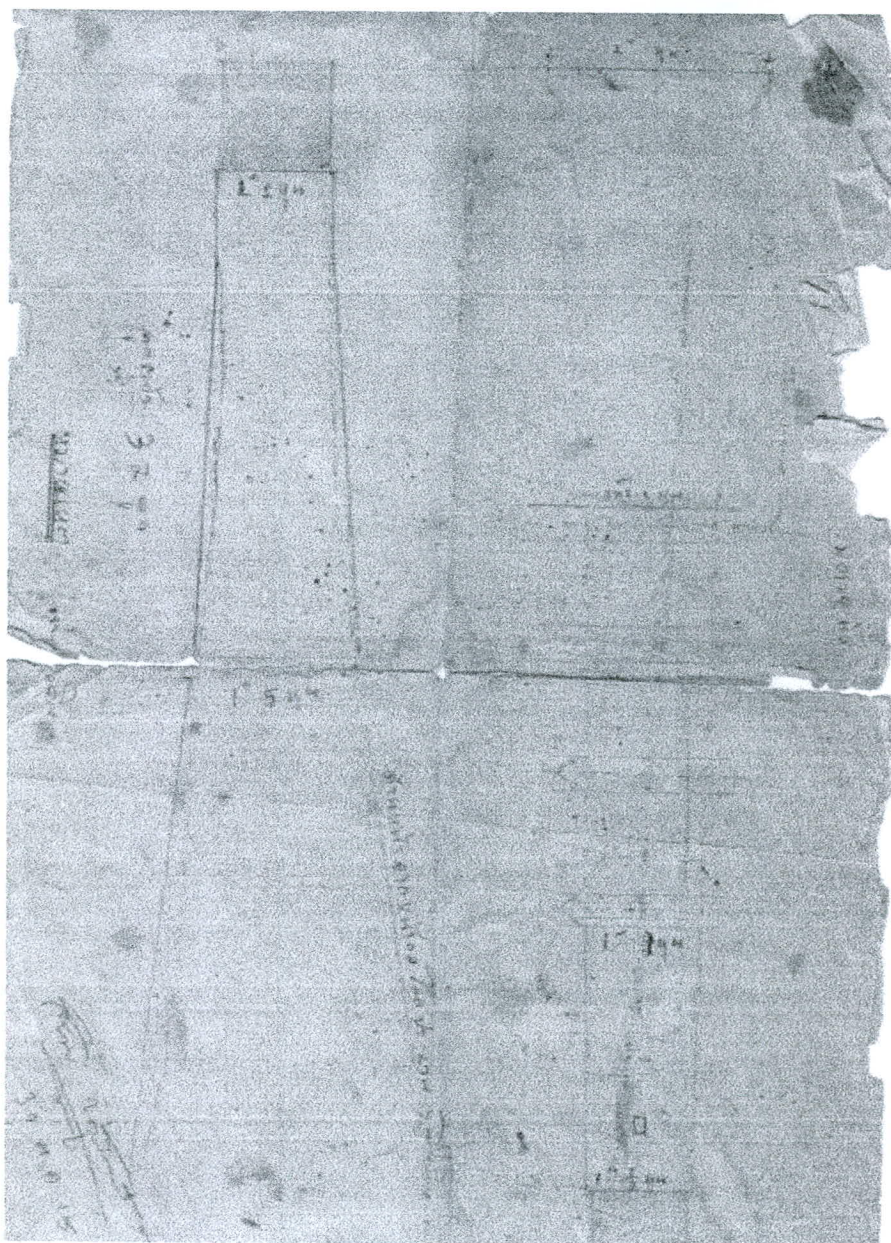
ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้รับมอบหมายงานให้ซ่อมขอสามสายงานช่างจากครูหลวงไพเราะเสียงขอ (อุน่ ครีษชีวิน) ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้เล่าว่า

...ท่านครูหลวงก็ได้เอาขอสามสายที่เก่ามากมาซ่อมเปลี่ยนกะโหลกแล้วก็เสริมปากข้างในส่วนที่ขาดไป ก็ท่านเปลี่ยนกะโหลกมาเองมาเสริมปากข้างบนกับล่าง แล้วก็พืดให้สวยงามทำตามรายละเอียดต่างๆ จุดใหญ่ก็คือพืดส่วนปากข้างที่เกินไป บ้าง มันนิดๆหน่อยๆ กะว่าทำแล้วให้มันแสดงงาที่เสริมไปให้น้อยหน่อย ข้างหลังก็คว้านออกไปบ้างให้มันเรียบร้อย ก็เป็นขอเก่าที่ได้รับการเปลี่ยนกะโหลก ฉันทก็เลยลอกแบบไว้หน่อยเพราะว่าเป็นขอเก่า เป็นกระสวนที่ครูหลวงบอกมาว่าดี ท่านพูดประโยชน์นะ วางบิ๊บนี้อยู่หมัดเลย มันใหญ่มาก ฉันทก็เลยเอาละ เอาอันนี้ไว้ก่อน ท่านเป็นนักเล่นระดับนี้ ท่านว่าโอเคก็ถือว่าเป็นแม่แบบที่ดี แต่มีขอที่มาสวยๆกว่านี้ก็มีเยอะ ตอนนั้นฉันทก็ว่ามันเล็กไปไง พอคันนี้มาคันอื่นเล็กไปเลย ขอสวยมากมายฉันทก็ไม่ได้ลอกแบบเอาไว้ คือคุณหลวงขึ้นสมองว่าฉันเถอะเวลาท่านมาเราก็ตีใจเอาขอไปให้ท่าน ถ้าให้ฉันททำตามแบบทั้งหมดเดี๋ยวเธอตกใจ ประชาชนคนขอสามสายปัจจุบันน่าจะตกใจ เราก็มาลดๆลงให้เหมาะสมหน่อย คันนั้นจะยาวมาก (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

การทำขอสามสายชนิดต่อเกลียวพิเศษ คือการตัดแบ่งช่วงท่อนยอดเหนือลูกบิดขึ้นไป และตัดแบ่งช่วงเท้าขอสามสายท่อนล่างได้หนดพราหมณ์ส่วนหุ้มกะโหลก โดยมีการกลึงเกลียวที่ทำจากโลหะได้แก่ ทองเหลือง และอลูมิเนียม ผึงแกนในของช่วงที่ต่อดังกล่าว

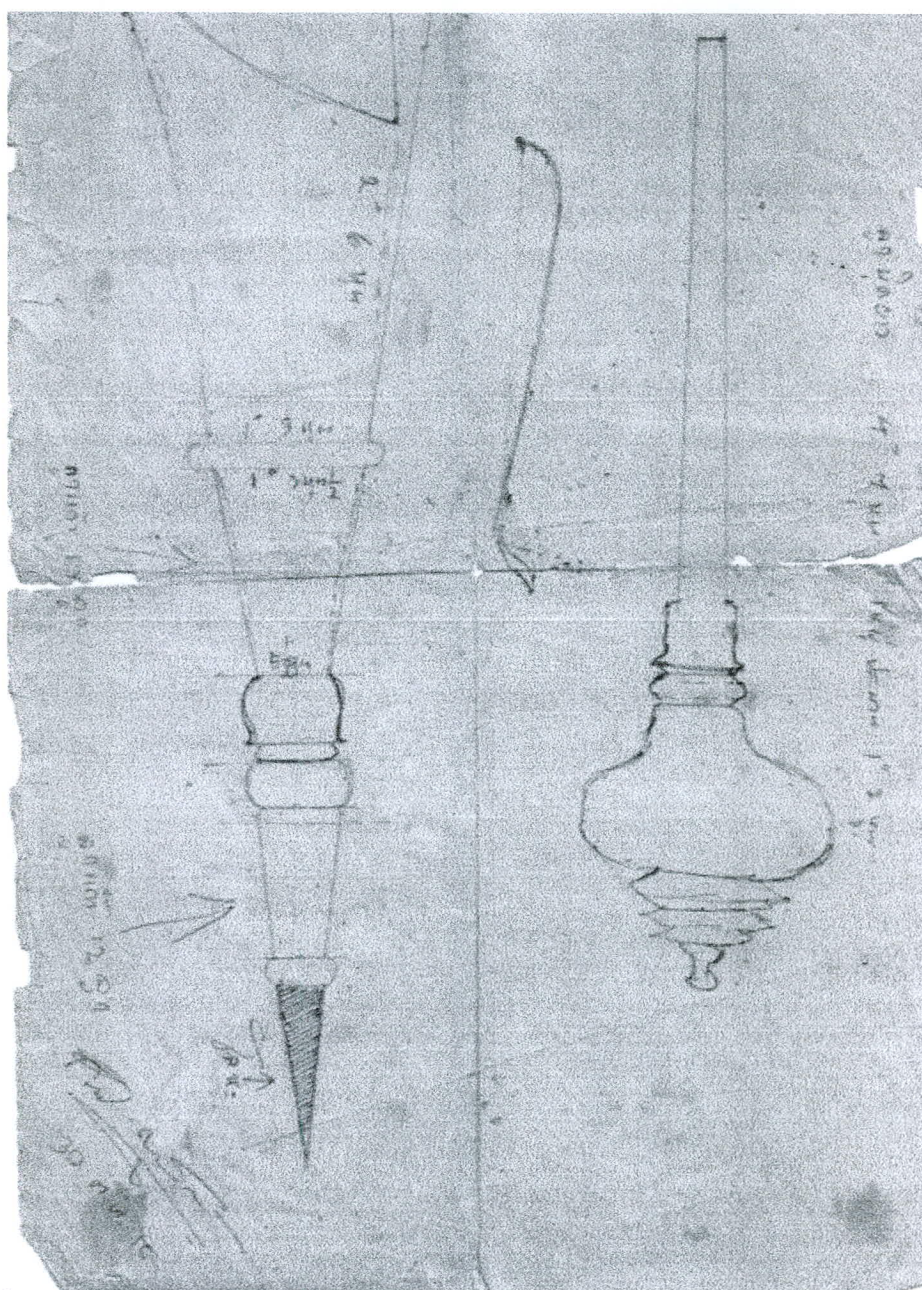
...มูลเหตุที่เกิดขอต่อเพื่อให้ระยะความยาวของขอสามสายสั้นลงขนส่งง่าย จุดประสงค์ใหญ่คือเพื่อนครูเขาจะไปอเมริกาสมัยนั้น เขาก็เลยขอให้ตัดขอ ตัดหมดเลย ทั้งขอสามสาย ขออู๋ ขอคิ้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ทำไม่ได้ก็คือคันชัก ขอสามสายที่ตัดทั้งเท้าทั้งยอดมันก็สันตึงเกือบฟุดไซ้ไหม มันก็จืดระเบียบให้อยู่ในนั้นได้เลย การต่อนี้เราก็จะต่อลูกแก้วบนสุดสำหรับท่อนยอดคนะ สำหรับเท้าล่างเราจะต่อตรงได้หนดพราหมณ์ การต่อก็ให้ลูกแก้วบนสุดของเท้า เพราะมันมีเนื้อที่กว้างพอสำหรับใส่เกลียวตัวเมีย เอาตัวเมียไว้ที่หุ้มกะโหลก สำหรับค้ำท่อนยอดนั้นตัวเมียเอาไว้ในส่วนที่ใช้ขันตรงลูกแก้ว ลูกแก้วเป็นกุศโลบายด้วยมันจะได้มีมวลของเนื้อไม้มากขึ้น ช่วยความแข็งแรงด้วย ของเราที่เราทำเราใส่แหวนล๊อคด้วยซ่อนเอาไว้กันแตกในระดับหนึ่งซึ่งทำให้ขอมีอายุการใช้งานที่ยาวนานมากขึ้น แม้จะแตกมากก็ยังไม่เสียสภาพ สามารถประกอบกันแล้วก็ใช้ได้ปกติ การทำขอต่อนี้จุจิก เสียเวลามาก ใช้เวลาพอๆกับทำขอ ๒ คัน นี่ก็จุดต่อของขอสามสายที่ว่าถอดยอดและเท้าได้ โบราณเขาก็ทำมาบ้างนะแต่ไม่ได้ต่อเกลียวสวม (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๖)

สรุปการสร้างขอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ช่วงเริ่มจากการเป็นลูกมือฝึกกลึงขอใน ขณะที่ที่ครูวินิจอยู่บ้านครูประจิดต์ ชัยเจริญขณะที่อายุเพียง ๘ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และยังได้รับความรู้จากบุคลากรที่มีความรู้วิชาการด้านพันธุ์ไม้คือ พระช่วงเกษตรศิลปการ และนายประเสริฐ อยู่สำราญ ต่อมาในปี ๒๕๑๕ ได้รับมอบหมายให้ซ่อมขอสามสายของครูหลวงไพเราะเสียงขอ (อู่่น ครุฑชีวิน) จึงได้เก็บบันทึกสัดส่วนไว้เป็นตัวอย่างในการทำขอสามสายอีกทางหนึ่ง

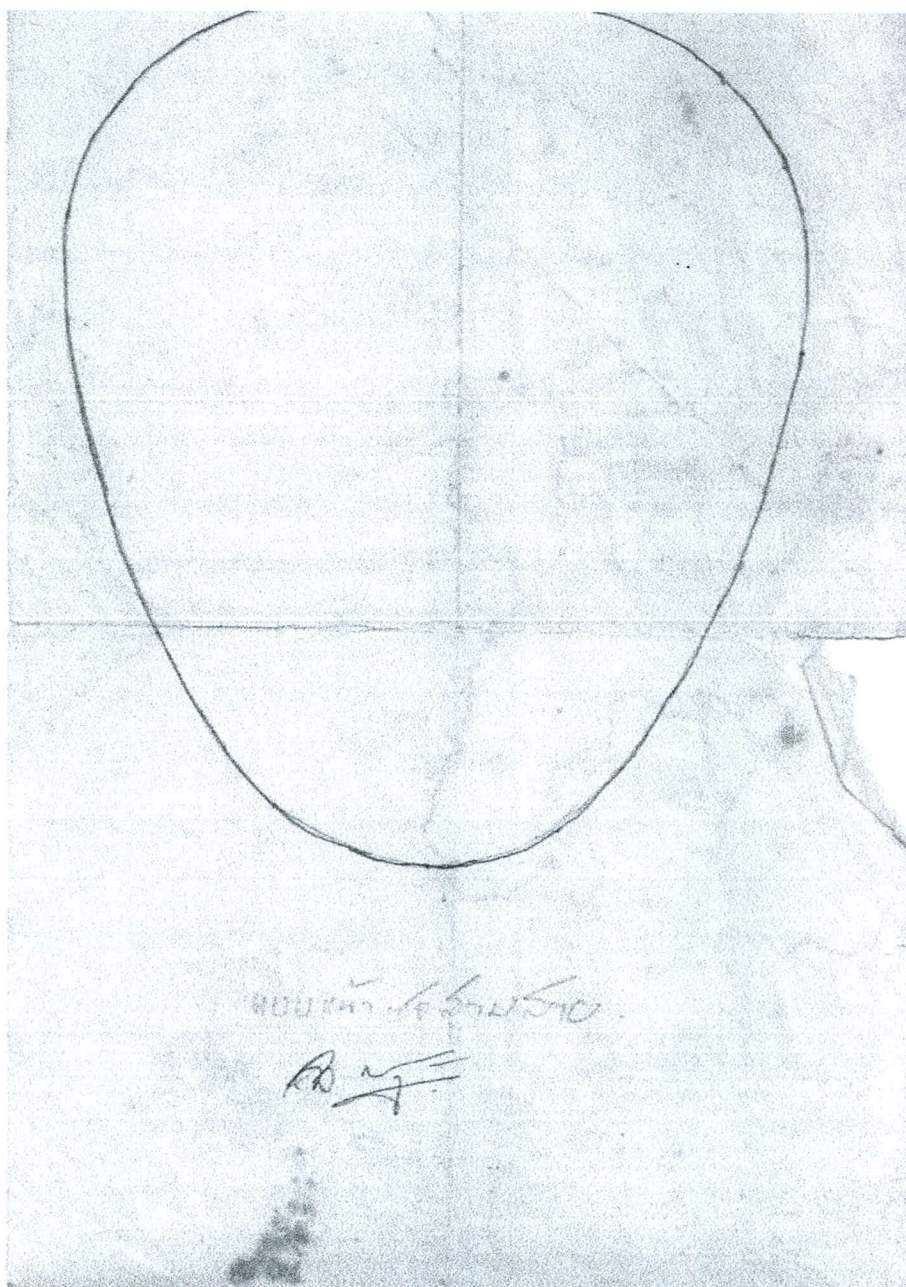
ภาพที่ ๑๔ แบบท่อนกลางและท่อนยอดขอสามสายของครูหลวงไพเราะเสียงขอ (อู่่น ครุฑชีวิน)

ที่มา : โดยความอนุเคราะห์คุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ภาพที่ ๑๕ แบบเท้า คั่นชัก และลูกบิดซอสามสายของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ้น คุริยชีวิน)

ที่มา : โดยความอนุเคราะห์คุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ภาพที่ ๑๖ แบบหน้าซอสสามสายของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อ๋น ดุริยชีวิน)
ที่มา : โดยความอนุเคราะห์คุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

๒.๕.๒ ช่วงแยกออกจากครูประจิดต์ ชัยเจริญ มาตั้งกิจการเป็นของตนเอง

หลังจากที่ครูประจิดต์ ชัยเจริญ ถึงแก่กรรมในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๗ ครูวินิจ พุกสวัสดิ์จึงมีโอกาสดัดฝีมือนั่งซึ่งขณะนั้นยังคงอยู่บ้านครูประจิดต์ ได้มีการปรับการกลึงกระสวนขอสามสายบางส่วนตามทัศนคติความเห็นของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ทำให้ขอสามสายมีรูปทรงต่างจากกระสวนที่เคยทำกับครูประจิดต์ได้แก่ การกลึงลูกแก้วในส่วน ฉัตรลูกบิด ฉัตรพรมกลาง และเท้าขอสามสาย ขอสามสายคันดังกล่าวได้สร้างขึ้นพร้อมกับขอด้วง และขออุ้ง เป็นชุดไม้ชิงชันประกอบบางชุดเดียวกัน ทั้งหมดถูกสร้างขึ้นจากไม้ต้นเดียวกัน ผู้สั่งทำท่านแรกคือ คุณไมตรี พุ่มเสนาะหัวหน้ากองศุภลักษณ์ทหารเรือในขณะนั้น สำเร็จในระหว่างปี พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๒๑ หลังจากนั้นขอสามสายคันดังกล่าวได้ถูกนำไปแสดงเผยแพร่ตามสถานที่สำคัญ ได้แก่ ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ระหว่างปี พ.ศ.๒๕๒๓-๒๕๒๕ และยังได้ถูกนำมาใช้เป็นแบบในการถ่ายทอดลงปฏิทินหลายฉบับ ครูเล่าในรายละเอียดว่า

...ตอนอายุ ๒๐ นี่ฉันก็เริ่มเอาจริง แต่ก่อนหน้าจะหนีไปอยู่กับพ่อแม่เดิมบ้าง เหนื่อยขึ้นมาก็หนีไปพัก ตอนทำอยู่กับครูจิดต์ก็ทำเป็นลูกมีอนามครูจิดต์ ถึงแม้ว่าจะทำทั้งคันก็ทำในนามครูจิดต์ ตอนที่อยู่กับครูจิดต์ท่านนี้แม้เราทำเก่งแล้วก็ตาม แต่เรายังไม่ได้ทำตามที่เราต้องการ ครูจิดต์ท่านไม่ได้เดือดร้อนใจ ไม่ได้เดือดร้อนเรื่องฐานะอะไร ท่านก็ทำเล่นสนุกสนานไปวันๆทำไม่รู้ก็เครื่อง ใครมาเร่งทำอะไรก็ทำอันนั้นก่อน บอกเสียๆวางมือมาทำขอประกอบก่อน แต่ง ๒ วันเสร็จไปส่งเขา

หลังจากที่ครูจิดต์เสียชีวิต พ.ศ.๒๕๑๗ ฉันแยกออกมาจากครูประจิดต์ ได้โอกาสเริ่มแสดงฝีมือซึ่งขณะนั้นยังคงอยู่บ้านครูประจิดต์ ต้องรับภาระเต็มๆเลย แต่เรามีโอกาสที่ดี ที่อยู่อาศัยดี โรงงานมีความพร้อม เครื่องมือ หลังจากครูประจิดต์เสียชีวิตฉันก็ทำไปเรื่อยๆ มีทุนอยู่ก่อนหนึ่งทำของา คุณครูมาช่วยมาก ใครมีลูกศิษย์ก็ทำไปขายลูกศิษย์ เครื่องดีๆทั้งนั้นตอนช่วงนั้นที่อยู่ในบ้านครูทำหนักเลย ๒ ปีนี้คุ้มเลย อาไมตรีท่านเคยบอกว่าเล็ก ใครๆเขาก็ยังไม่เชื่อว่าเล็กทำได้ เล็กต้องทำมาให้ชุดหนึ่งเลย ทั้งสามสาย อุ้ง ด้วง เป็นขอสูตรออกมาเลย เป็นไม้ชิงชันประกอบบาง พยายามทำโดยใช้ไม้ท่อนหนึ่งเลย ถือเป็นขอชุดพิสดารฝีมือว่าเราทำได้แล้ว คนยืนยันก็คืออาจารย์ไมตรี เขาก็เอาแม่ไปเล่นด้วย นักเล่นทั้งหลายจะได้เล่นขอชุดนี้ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึง ครูสุวิทย์ บวรวัฒนา ผู้บรรเลงจิม ซอ และออร์แกนที่มีชื่อเสียง และเป็นผู้ควบคุมวงเครื่องสายผสมออร์แกนวงวัชรบรรเลง และกล่าวถึงผลงานการสร้าง

ขอประกอบงาที่ได้นำไปแสดงตามสถานที่สำคัญจนได้รับชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในหมู่นักเล่นและช่างทำขอ อีกทั้งยังได้รู้จักกับครูผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงมาขึ้นชอบในผลงานและร่วมธุรกิจกัน

...ครูสุวิทย์ บรรรพัฒนานี้ก็หลายคัน ขอประกอบนี้เยอะเลย ยิ่งอยู่ด้วงอุดุดเป็น ๑๐ คู่เลย ก็เคยถามท่านก็บอกเอาไปให้เจริญใจบ้าง แต่รับรองว่าท่านจะไม่บอกว่าเป็นขอช่างเล็ก เพราะเป็นการค้าท่าน เราจะถูกกำแพงครูป็องอยู่ พอสิ้นอาสุวิทย์ก็ไม่ว่าใคร ก็แบบที่วัดตามหาฉัน ถ้าไม่ตามก็ไม่ว่าตายแล้วที่จริงฉันทำอยู่ตรงนี้นี่เอง พอมาเห็นก็น่าจะใช่ ยังไม่มั่นใจเลย ยิ่งรู้ประวัติยิ่งตกใจ ไม่มีใครเชื่อ ต้องทำให้ดู

ขอประกอบงาเป็นงานที่ทำยากกว่าของาด้วยซ้ำ ของานี้จับงาให้คนอื่นเขาส่งวันเดียวยังเสร็จเลย ขอประกอบงานี้เป็นงานที่ถูกต้องมาก ถือเป็นงานที่แสดงฝีมือได้เต็มที่ ท่านก็มาแนะ เมื่อทำเสร็จแล้วท่านก็มาแก้ไป ที่นี้งานก็มาแล้ว คนก็ยังไม่เชื่อใจตอนที่มาสั่งทำ ตอนนั้นยังอยู่บ้านครูจิตต์นี่เขาก็ยังเชื่อดูด้วยความเป็นองค์ประกอบของครูจิตต์ไง คือบ้าน โรงงาน ยังใช้อยู่

หลังจากนั้นพอขอชุดนี้ออกไป ขอสามสายอาไมตรีก็บอกเอาไปโชว์ที่ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ สมัยนั้นหลายปีเลย อยู่ในตู้โชว์เลยว่าคนทำชื่อนั้น คนก็จะมาฮือฮากัน ทำให้เรามีชื่อเสียงมาก คนก็ตีความกันว่าช่างคนนี้จะเก่งมากเลยนะ อย่างพื้นพื้มนั้น เขาก็มองเราตั้งแต่ก้าวออกมาจากประตู เขาคอยดูอยู่ พวกลูกน้องก็บอกเดียวๆ ไปตามช่างเล็กมาให้ ช่างนพก็มองไม่วางตาพอเราก้าวออกมา ท่านเองยังไม่สนใจนะนึกว่ายังไม่ออกไปหา ก็ออกไปหาพื้นพตอนนั้นก็บอก ผมนี้ได้ยินชื่อมานานแล้ว นึกว่าก้าวออกมาแล้วเดียวต้องเป็นคนอายุ ๗๐ ตอนนั้นพื้นพเขาเพิ่งจะ ๕๐ กว่า น่าจะประมาณนั้น เราก็แค่ ๓๐ กว่า ในวันที่ช่างนพมา

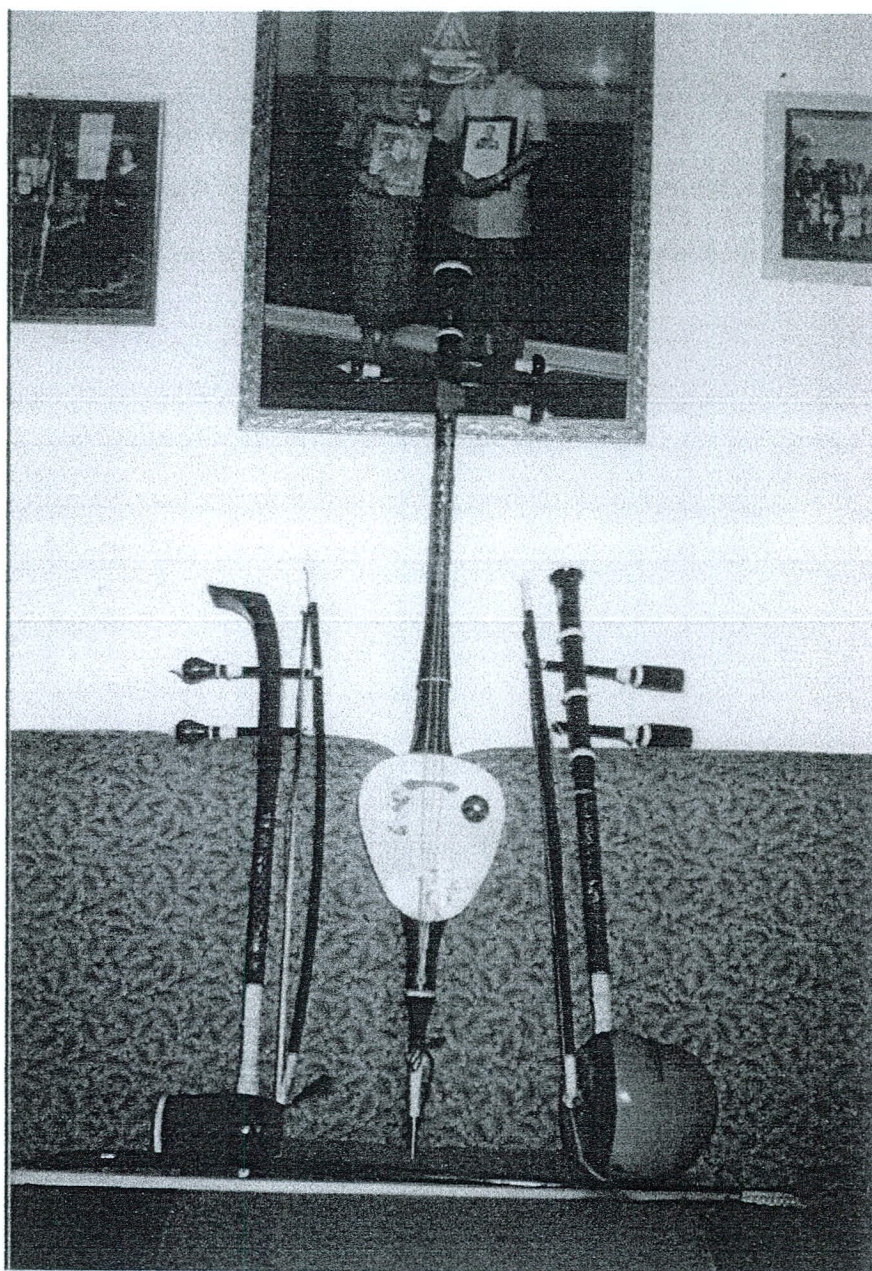
ฉันก็ไม่เคยไปดูคือท่านมาบอก ฉันมัวแต่นั่งมงาน ต้องอยู่กับงานเพราะงานมันล้นมากไม่มีเวลา มุกนี่ฉันจะไม่ได้รู้จักช่างมุกเลยนะ ส่งอาจารย์ไมตรีไป แกะเหมือนกันส่งอาจารย์ไมตรีไปช่วยเรื่องแกะให้ ท่านวิ่งช่วยให้เราทำงานเสร็จเร็วๆ ท่านรับเป็นธุระ เลิกยื่นแทนไป เดียวเรื่องนี้ฉันจะช่วยเป็นธุระให้ ก็ได้ข้อมูลมาจากอาจารย์ไมตรีว่าไปโชว์อยู่ศูนย์สังคีตศิลป์นี้นานอยู่ แต่ตอนนี้อาจารย์ไมตรีให้ข้อมูลไม่ได้แล้ว ฉันนี้เสียดายอยากรู้เหมือนกัน อยู่แต่กับงานอย่างเดียว รู้สึกเรานี้มีเวลาที่มีคุณค่ามากที่จะไปยืนแทนทำงานมากกว่าที่จะไปออกตลาด ซอนี่ก็สักช่วงปี ๒๓ ๒๔ ๒๕ เรื่อยมาเลย เพราะซอนี่มันเสร็จช่วงปี ๒๐-๒๑ ตอนนั้นก็มีการนำไปถ่ายลงปฏิทินอยู่หลายฉบับด้วยกัน

ฉันจะมีเรื่องตื่นเต้นเยอะมาก อย่างอาจารย์ประสิทธิ์มาฉันก็ไม่รู้จัก รู้จักแค่ชื่อตัวจริงก็เห็นในหนังสือพิมพ์แต่ว่าพอเจอตัวจริงมันก็จำไม่ได้นะ คนเราเป็นธรรมดาเราก็ไม่รู้ว่าใครมานี่คุยกันถุกคอกอยู่พักนึงก็สั่งจิมไป วันแรกได้จิมไป แล้วจากนั้นก็สั่งทุกอย่าง ยกเว้นขลุ่ย ช่วงแรกจะเป็นพวกขอไม้ แต่ไม่ค่อยได้งานฉัน เพราะช่วงนั้นฉันทำชองเยอะมาก จะไม่ค่อยได้ขอไปเท่าไรหรอก แต่ต้องพยายามทำเวลาทำนึ่ง เพราะมันจะต้องแนมไปกับจะเข้กับจิมที่ทำนึ่งไง ฉันจะพยายามทำแค่จิมกับจะเข้ ๒ อย่าง เพราะเราใช้ช่างได้ แต่ตอนนี้เราต้องเยื่อเอง ฉันจะพยายามปฏิเสธอยู่ตลอด พยายามทำน้อย อ้างว่าชองยังไม่เสร็จบ้างอะไรบ้างว่ากันไป ช่วงนั้นฉันก็พยายามเอาชองของช่างอิน ช่วยช่างอิน (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ช่วงขณะที่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้สร้างซอสามสาย ซอด้วง และซออู้เป็นอาชีพขายได้พบปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานในการสร้างซอสามสาย ได้แก่การกำหนดขนาดของซอสามสายโดยกล่าวว่า

...ฉันทำงานกระทั่งเริ่มสับสน ๕ แบบ ๘ แบบไม่เอาแล้ว ฉะนั้นจะต้องหาเอกภาพของเราเอง ตอนหลังนี่ก็จะถือคสเป็คหายปวดหัว คือเราเริ่มมีอำนาจแล้ว อำนาจในที่นี้ก็หมายถึงจะต้องรองกับนักเรียนได้ กับบรมครูเราก็ก้าวที่จะพูด เมื่อก่อนก็ครึ่งผมๆ ทำให้ อีกคนนึงยาว อีกคนนึงสั้น อีกคนนึงเล็ก อีกคนนึงใหญ่ โอ๊ยตาย ก็เลยต้องหาเอกภาพของตัวเองโดยถือคสเป็ค จะได้ง่าย ไม่ใช่อะไร ตัดไม้ไว้ก็ทำได้เลย ถูกลบตัดมาแค่นี้ก็เลื่อยๆ กลึงๆ ใช้น้ันท่านี่ๆ ทำก็ไม่เหนียว แต่ถ้าปล่อยอิสระเหนียวมาก จะเข้ก็เหมือนกันใครจะบอกมาทำให้เล็กกว่าใหญ่กว่าฉันไม่ทำให้นะ ไม่เอาเพราะมันเหนียวมาก (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๖)

สรุปการสร้างซอสามสายช่วงแยกออกจากครูประจิดต์ ชัยเจริญมาตั้งกิจการของตนเองหลังจากที่ครูประจิดต์ ชัยเจริญได้ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.๒๕๑๗ ครูวินิจยังคงทำซอต่อไปแต่ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบซอตามทัศนคติโดยมีผู้สั่งทำท่านแรกคือคุณ ไมตรี พุ่มเสนาะ และได้นำไปจัดแสดงเผยแพร่ตามงานสถานที่สำคัญจนเป็นที่รู้จักสร้างชื่อเสียงให้แก่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๕ และยังมีการนำภาพซอสามสายของครูวินิจไปตีพิมพ์ลงปฏิทินหลายฉบับ ต่อมาในการสร้างซอสามสายได้กำหนดสัดส่วนของซอสามสายให้เป็นมาตรฐานในการทำทุกครั้งเพื่อให้ง่ายต่อการจัดวัสดุที่ใช้ทำได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และช่วยประหยัดในการจัดหาวัสดุมาใช้สร้างซอสามสาย

ภาพที่ ๑๗ ซอชุดประกอบงาช้างของคุณไมตรี พุ่มเสนาะ อดีตหัวหน้ากองดุริยางค์ทหารเรือ
ที่มา : โดยความอนุเคราะห์ของคุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

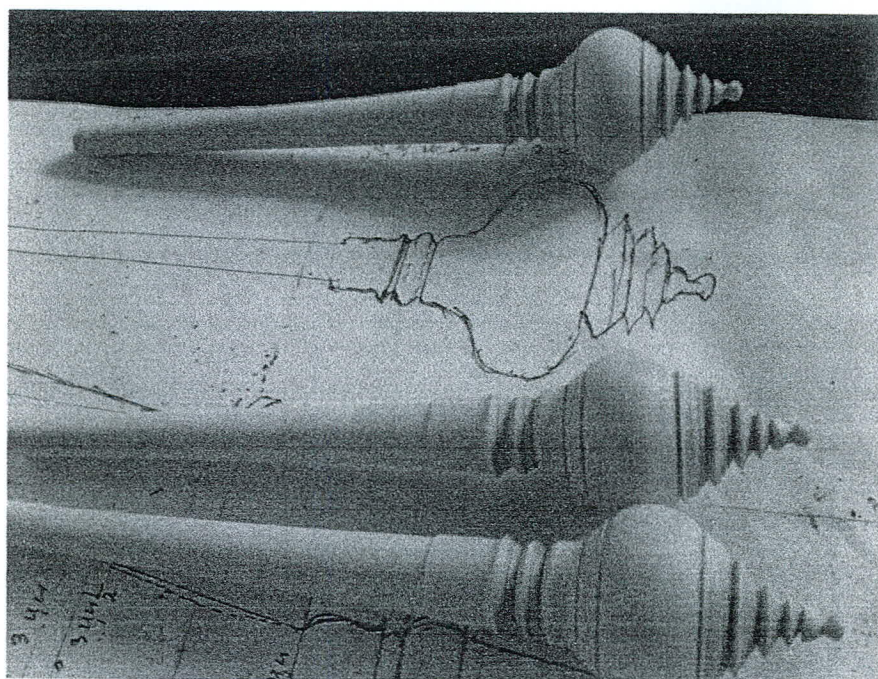
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

ภาพที่ ๑๘ ซอสามสายของคุณไมตรี พุ่มเสนาะ ภาพปฏิทินโดยการบินไทยปี ค.ศ.๑๙๕๖

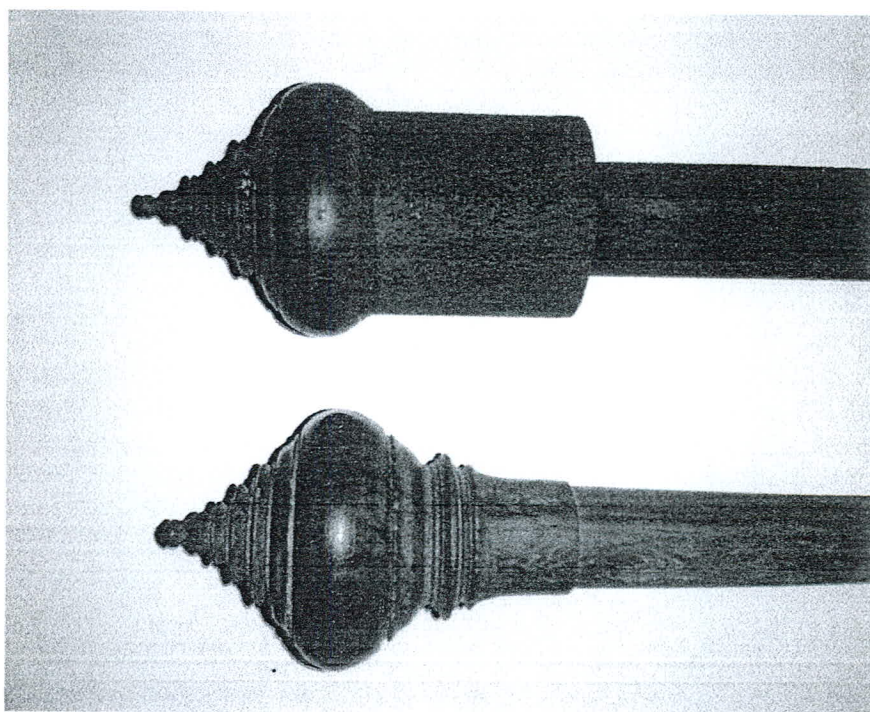
ที่มา : โดยความอนุเคราะห์ของคุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ภาพที่ ๑๕ ภาพขยายจากปฏิทินโดยการบินไทยปี ค.ศ.๑๙๙๖
ที่มา : โดยความอนุเคราะห์ของคุณครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ภาพที่ ๒๐ ลูกบิดที่กลึงตามแบบขอสามสายรุ้งเก่าของหลวงไพเราะเสียงขอ (อู่่น คุริยชีวิน)

ภาพที่ ๒๑ ลูกบิดที่นิยมใช้เป็นแบบครูในการกลึง

๒.๕.๓ สาเหตุในการเลิกสร้างซอสสามสายและซอสทุกชนิดเพื่อขายเป็นอาชีพ

เนื่องด้วยซอสสามสายเป็นซอสที่มีรายละเอียดของเนื้องานมากกว่าเครื่องดนตรีอื่นๆ ซึ่งต้องใช้เวลาในการสร้างตามรายละเอียดแต่ละขั้นตอน ครุวินิญ พุกสวัสดิ์มีความเอาใจใส่ต่อผลงาน ซึ่งต้องใช้สมาธิสูงเป็นพิเศษ การทำซอสในแต่ละครั้งต้องใช้ความประณีต ใส่ใจ ให้เวลากับงานทุกๆ ขั้นตอน เพื่อซอสสามสายที่สมบูรณ์แต่ละคันทันนั้น ไม่คุ้มค่ากับเวลาและรายได้ที่สูญเสียไปเพื่อการนำมาจำหน่ายดูแลครอบครัว ครุวินิญ พุกสวัสดิ์ ได้ตัดสินใจหันมาทำจิม และจะเข้า ซึ่งเป็นงานที่สามารถทำได้ทีละหลายๆ มีความต้องการทางการตลาดสูงใช้เวลาและขั้นตอนน้อย และยังคงสร้างชื่อเสียง พร้อมกับรายได้ จึงเป็นเหตุให้ครุวินิญงานกลิ้งซอสทุกชนิดเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว และรับหน้าที่ฝึกฝนคนงานในการเป็นช่างลูกมือทำจิม และจะเข้าในความควบคุม ผู้วิจัยได้ทราบจากประสบการณ์ผู้ที่ทราบถึงผลงานการสร้างซอสสามสาย ซอด้วง และซออู้ ของครุวินิญ พุกสวัสดิ์ ดังต่อไปนี้

อาจารย์วิทยา หนูจ้อย ตำแหน่งอาจารย์พิเศษ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เกษียณราชการจากตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มการไฟฟ้านครหลวง ปัจจุบันอายุ ๖๖ ปี ที่อยู่ ๑๒๓/๒๔ ซอยกรุงเทพฯ-นนทบุรี ๑ ตำบลบางเขน อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เป็นผู้มีประสบการณ์ในการซื้อและสั่งทำเครื่องดนตรีไทยประเภทซอจากครุวินิญ พุกสวัสดิ์ โดยได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงความยอมรับทางชื่อเสียงของครุวินิญ พุกสวัสดิ์ ในช่วงก่อนที่จะหยุดดำเนินการสร้างซอสแล้วหันมาสร้างจิม โดยเล่าถึงเหตุการณ์ในขณะนั้นว่า

...เดี๋ยวนี้นึกไม่ค่อยได้ทำซอสแล้วมั้ง เน้นเรื่องจิมมากกว่า ได้ตั้งเร็ว จำไม่ได้ว่าช่างเล็กทำซอปีนั้นนะมีผม แล้วก็มีการจ้างจิมมึง แสงวิเชียรอีกคนที่เป็นคนคบคิดเก่าของศิลปกรรมฯ ก็ลงทุนคัดไม้ไปให้ช่างเล็กทำให้ จำ พ.ศ. ไม่ได้ ซอด้วงช่างเล็กให้เป็นไม้มะเกลือถวายสมเด็จพระสังฆราช รุ่งขึ้นลงหนังสือพิมพ์ครูเล็กยังตัดไว้เลย หนังสือพิมพ์ไทยรัฐไม่รู้ปีไหนจำไม่ได้ ตอนนั้นก็ไม่ได้คิดกันไงว่าครูเล็กเขาจะทำประวัตินะ แต่ตอนนั้นก็สนิทกับเขาอะ ก็ไม่มีคนอื่น ตอนนั้นช่างอื่นๆ ช่างถอย ช่างอะไรก็ยังไม่ดี ช่างถอยขึ้นหน้าดี อะ โหโลกซออู้ดี เธอคงเกิดไม่ทันหรอก ตายไปแล้ว ซอแกใหญ่ทรวดทรงไม่ค่อยดีอะ แต่เป็นซอโบราณ ช่างถอย แต่แกขึ้นหน้าดี ใครขึ้นหน้าสู้แกยังไม่ได้ทั้งซออู้ ซอด้วงนะ สมัยนั้นมีช่างเล็ก ช่างถอย แล้วก็มึงอะไรที่อยู่วัดระฆังฯ ซ้ออะไรไม่รู้ ผึ้งหรือไฉนนี่แหละ อยู่แถววัดระฆังฯ พวกช่างกลิ้งเล็กหมดแล้วตอนหลัง แกแพ้ฝุ่นไม้มะเกลือใจ สู้ไม่ไหว คัน น่าจะใช้ผึ้งนี่แหละ เอากะโหลกไปให้ขึ้นหน้ากคชะแตกเลย ซ้อช่างเล็กมานี่แหละ ๒ ลูก ตอนนั้นซื้อมาลูกละ ๕,๐๐๐ นี่แหละ บ้างจริงๆ คู่หนึ่งก็หมื่นนึง บาทเดียวแกก็ไม่ลด ลองไปถามดูสิ ข่าจะตาย ไปกัน ๒ คนกับจำเหลือว เปีย

แฮร์รี่ไปพอสี่ ที่แรกไม่ได้ตั้งใจจะซื้อหрок เขาบอก เขามีคู่หนึ่ง ๕,๐๐๐ ก็โอเค ดูแล้วนะ ก็มาบอกน้ำกับฉันแบ่งกันคนละลูกไหม ก็เอาสิ สวย สมัยนั้นไม่มีใครสวยกว่าเราก็ เออไปดู ปรากฏไปบ้านช่างเล็ก ช่างเล็กไปบ้านแฟนยังไม่กลับ ก็พอเขาจะบอกรอ เดี่ยวนะเล็กยังไม่มา ไปรื้อหาแฟนเขาซะแหละ พอลกลับมาถามช่างเล็กขอลูกกะ โหลก หน่อยดิไอ้ลูกละ ๕,๐๐๐ เขาบอกไม่ใช่ซะคร ลูกละ ๕,๐๐๐ อ้าวตายห่าแล้ว เอ้อฟังผิด ไง กะโหลกบ้านอะไรลูกละตั้ง ๕,๐๐๐ ไม่ได้หрокสมัยนั้นก็เก่งแล้ว ตอนนั้น ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๐ เปียแฮร์รี่ไปด้วยเราก็ไม่รู้หрокเอาเงินเปียแฮร์รี่ติดตัวไป ก็ไปดู ถ้าถูกใจก็ไปซื้อเลย ใจ ถ้าคู่ละ ๕,๐๐๐ ก็เอามาแบ่งได้คนละลูกใช้ไหม ลูกละ ๒,๕๐๐ ปรากฏช่างเล็กบอกไม่ใช่ เมาค้วยตอนนั้นตาสว่างเลย สร้างเลย จำบอกเอาไหม เอาดิ เราซื้อก่อน ใจ ตกลงเอาให้ก่อนแล้วเราใช้ทีหลัง เอามาคนละลูก แล้วปรากฏมัน อารมณ์เว้ย จำเหลือวเขาใส่คันเข้าไปสิ ตอนเข้าไปซ่อมรถที่เมืองกาญจน์ ฝรั่งเศสมา นั่งทับ โป๊ะ แดกเลย ทั้งคันเลย เขาเอาไว้ไปไล่มือ ใจ มันนั่งแล้วไม่ดู ใจ ทับแดก เลย บอกน้ำๆกะ โหลกผมแดก อ้าวทำไมอะ ฝรั่งเศสนั่งทับบอกไอเสียใจอะไรไม่รู้มัน ไม่ใช่ ด้วย ไอ้โฮจ่าเหลือวบอกจะบ้าตายห่า ปรากฏลูกของผมที่คู่กันนะสูงผึ่งเอาไปขึ้นแดก อีกแล้วแกไม่ใช่ แกบอกไม่มีดังค์ใช้เดี๋ยวแกไปมาหา ให้ ไปข้างๆมาหา หูกผึ่งนี้เป็นช่าง กลึงรับขึ้นด้วย มีลูกผึ่ง ช่างถอยไรนี่เมื่อก่อน หลังๆนี้ไม่มี รุ่นนั้นรุ่นเก่า

อาจารย์วิทยา หนูจ้อย ได้กล่าวถึงบุคคลอีกท่านที่ได้เก็บผลงานของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ คือ อาจารย์ปริชา เรื่องไฟโรจน์ นักสะสมผลงานเครื่องดนตรีไทยที่ทำให้ได้รู้จักกับครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ที่ขณะนั้นยังทำงานร่วมกับครูประจิด ศัยเจริญ โดยเล่าถึงเหตุการณ์ในตอนนั้นว่า

...แล้วมีพี่ปริชาอีกคนนึงช่างเล็กรู้จัก ปริชา เรื่องไฟโรจน์ แกเกษียณแล้ว แกอยู่ นู่นะพระราม ๒ เป็นคนชอบดนตรี ชอบสีซอ ชอบทาน้ำมัน ผมรู้จักช่างเล็กได้เพราะ พี่ปริชาพาไปถึงได้รู้จัก เมื่อก่อนเขาทำอะไรก็ไปให้ช่างเล็กทำ ตอนหลังเขาไม่ค่อยว่างผมเลยไปคนเดียว ติดต่อทำอะไรอะไร ตอนนั้นยังไม่มีช่างอื่น ช่างทั้งหลายที่มี ตอนนี้อยู่ไม่เกิด มีช่างเล็กแหละเพราะช่างเล็กเขาดังสมัยขอแซ่อยู่ ศิษย์ขอแซ่ทำสมัยเก่า ไม่มีใครจะสู้เขาสมัยก่อน เขาดังมานานแล้ว ตอนหลังก็ช่างนี้ช่างนี้เกิดมาเยอะแยะ แต่ก็ไม่ถึงเขาหрок ช่างเล็กแกก็ไม่ทำแล้วด้วยแกบอกหาตั้งค้ายาก ไปทำจิมดีกว่าได้ ดังค์เร็ว ช่วงนั้นคงต้องการเงินใช้มากก็เลยทำแต่จิม ขอไม่ได้ทำ มาบอกครูขอโทษ เอะ ขอได้ตั้งค้ำ กว่าจะได้มาแต่ละคันไม่ไหวปัญหาเยอะ ทำจิมดีกว่า ทำไปๆ ตอน หลังก็มีลูกมีอะไร ลูกก็โตแล้วนี่ผมเลยไม่ได้เจอ เมื่อก่อนเขาก็ยังไม่ได้ทำนะจะเข้ มี

ตอนนี้แหละที่ทำ จิมนี้รู้สึกมาทำทีหลัง เขาคังเรื่องขอมาก่อน ทำขออย่างเดียว (วิทยา หนูจ้อย, สัมภาษณ์, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

อาจารย์วิทยา หนูจ้อย ได้กล่าวถึงราคาการซื้อขายขอสามสายงาในช่วงประมาณ ๓๕ ปีที่ผ่านมาเพื่อเก็บไว้เป็นสมบัติ และการจัดหาไม้พญาจืดดำ และสั่งทำขอด้วงจากครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เพื่อขึ้นทูลเกล้าถวายแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรเลงในพิธีเปิด เรือนไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

...ขอสามสายผมไม่ค่อยเห็นเขาทำนะ เรายังไม่ได้คิดสะสมสมัยก่อน คือสะสม แล้วสีไม่เป็นแล้วหาที่เก็บยาก ขอสามสาย ๒๕,๐๐๐ ผมยังไม่เอาเลย ผมนี้ซื้อขอด้วง มาคัน ครูวัดนี้ซื้อมาให้ ๒๐,๐๐๐ สมัยนั้น ของเจ้าสุนทร ณ เชียงใหม่ ขอสามสาย ๒๕,๐๐๐ ผมไม่มีดั่งค์ ไม่เอาเพราะไม่มีที่เก็บแล้วเราก็ดูไม่เป็น เลยเอาขอด้วงมาคันนี้ งาทั้งคัน ครูวัดซื้อให้ ตอนนั้น ๒๐,๐๐๐ เอง แพนตายใจได้เงินประกันของไทยสมุทร ๒๐,๐๐๐ ไม่ถึงเบี่ย รวมๆ ไปเอามาเก็บเป็นสมบัติไว้ก่อนช่วงนั้น

ส่วนมากผมจะเอาขออู๋ ขอด้วงผมไม่ค่อยได้เอา ขอด้วงตอนนั้นทำถวาย พระเทพาก็เอาไม้จากที่นี่แหละ เรือนไทย สมัยนั้นคุณจ่านง คุณนิค แล้วใครอีกคนไม่รู้ ผมจำไม่ได้ ก็เอาไปทำ ท่านบอกพี่ไว พาไปบ้านช่างเล็ก บอกให้ทำถวายท่าน ช่างเล็กก็ เต็มใจ ถ้าเอาไม้ไปนะ จุฬาฯตอนนั้นเขาจะเปิดเรือนไทยหรือยังงั้นแหละ ผมก็ไม่ แน่ใจนะ งานเปิดเรือนไทยที่ท่านทรงนำจะใช้ถ้าจำไม่ผิดนะ ตอนนั้นท่านจะทรง แล้ว ก็ถวายขอท่านเลยใจ มาเปิดแล้วก็ถวายขอให้ท่านสีด้วย แล้วถวายท่านไปเลย ผมนี่เป็นคนจัดไม้ว่ากว้างยาวเท่านั้น นี่ทำลูกบิด นี่ทำคันชัก นี่ทำคันทวนอะไรต่ออะไรนี้แหละ คันชักนั้นไม้เต็งๆทั้งนั้นเลย อืมๆ ไปทั้งนั้นเลย ที่นี้ก็บอกไอ้โพี่ไวเอาไม้ดีๆไปหมด ก็ไปให้ช่างทำถวายท่านเอาไม้ดีๆ จะเอาไม้รวัวๆ ไปให้ท่านทำไม ก็คิดไม้ให้คุณเล็กเขา ทำให้ ทางจุฬาฯ ออกค่าใช้จ่ายค่าแรงไม่รู้ตอนนั้นเท่าไร เขาให้กันเองผมไม่รู้ เขาจะให้ผมเอาไปให้เลยบอกอาจารย์เขาไปให้เขาเองเถอะ เขาจะเอาหรือไม่เอาก็แล้วแต่ อาจารย์ก็เอาไปให้เขา ไอ้เราไปให้เขาเดียวเป็นการว่าอะไรแบบนี้ น่าเกลียด เลยให้ อาจารย์เขาเป็นคนเอาไปให้กันเอง รู้สึกเหมือนช่างเล็กเขาไม่เอา เขาจะทำถวายท่าน (วิทยา หนูจ้อย, สัมภาษณ์, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

อาจารย์วิทยา หนูจ้อย ได้กล่าวถึงสมัยที่ช่างเขาวน ชาวนาเป่า ยังคงทำขอขายอยู่ที่บ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งถือว่าเป็นรุ่นหลังจากครูประจิดต์ ชัยเจริญ (ครูยอแซ)

...สมัยก่อนนครชัยศรีก็มีช่างเขาวนั้ กรุงเทพฯก็ช่างเล็ก สมัยก่อนนะเขาไป ๒ คนนี้ ช่างเล็กไม่ว่างก็ไปหาช่างเขาวนั้ ช่างเขาวนั้แกไม่ค่อยอยากทำถ้าไม่สนิทชิดเชื้ออะไรแกไม่ค่อยอยากทำ ช่างเขาวนั้เขาจะรุ่นหลังๆครูขอแซนิดหน่อย ผมเองไม่แน่ใจ ต้องถามช่างเล็ก ช่างเล็กแกคืออยู่อย่างของอะไรไม่คิดแกไม่ให้เอา แกรับผิดชอบตรงนี้

สมัยก่อนนี้ครูขอแซเป็นมือเนียบ ที่แม่กลองมีขออยู่คู่หนึ่งเป็น ไม้มะเกลือ ประกอบงา สมัยก่อนที่บ้าน สจ.ประเสริฐ ตอนนี้อยากตายไปแล้ว คนคุมมรดกก็คือลูกกะโหลกก็แกะเล็บมีพร้อมเลย เขาบอกมีขอแซทำ เคยบอกแกมาที่เขวกรุงเทพฯนะ แล้วจะเข้า แกยอมขายทองนะ ซื่อซอกลับบ้าน แกเป็น สจ.ประจำจังหวัดสมุทรสงคราม คนมีตังค์ (วิทยา หนูจ้อย, สัมภาษณ์, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

อาจารย์วิทยา หนูจ้อยได้กล่าวถึงสมัยที่ได้เก็บผลงานกะโหลกขอลูกจากครูวินิจแล้วมีผู้สนใจขอซื้อต่อโดยไม่ลังเลใจเรื่องราคาของกะโหลกขอลูกที่มีราคาสูง และยังได้กล่าวถึงช่างแกะลายกะโหลกขอลูกที่มีชื่อเสียง คือ ช่างจรรยา ชมชื่น

...กะโหลกในสมัยนั้นอันไหนไม่เอาคุณเล็กเขาก็เขี่ยทิ้งไปเลย เมื่อก่อนนะช่างเล็กแกมีเยอะนะกะโหลกเยอะเลยละผมเอามา เอามามีอยู่ลูกหนึ่งตอนนั้นยังให้ตั้งค์แกไม่หมดใจ คุณเล็กแกบอกอย่านานนะครู ผมให้เจ้าของเขาก่อน โอเค พอดีพักพวกทำงานกรรมสุลฯนะเขาเห็นบอกเอาอะไรได้ เป็นลูกศิษย์ครูธีระ ภูมณี ชื่อวีรชัย อยู่กรรมสุลฯนะ นามสกุลอะไรผมก็จำเขาไม่ได้ เขาเห็นกะโหลกลูกที่ผมเอามาจากช่างเล็ก เขาบอกที่ กะโหลกลูกนี้แกอะไรได้ไหม ผมเลยบอกเขาอย่างนี้แล้วกัน เอาขอไม้มะเกลือช่างนพมาให้คันทัน เอี่ยมมันหิ้วมาเลยเว้ยพร้อมกระเป๋าคายทำแล้วนี่กว่ามันล้อเล่น มันเอาจริงๆเลยอะ ปรากฏมันบอกว่าที่ผมเอาขอมาให้แล้วนะ ขอไม้มะเกลือช่างนพนะ ลองคิดดูสิเท่าไร มาเอากะโหลกลูกเดียวอะ โอ้โหมันเอาเว้ย เราก็อะไรทำไปพูดกับเขาไว้แล้วก็ต้องยอมให้เขา ก็เลยปรากฏว่าเขาเอาไปแกะ รู้สึกจะมีมือจรรยา แกะ ไปขาย ๓๕,๐๐๐ สมัยนั้นนะร้ายไหม แกะเป็นพระอภัยฯเป่าปี ต่อหลังจรรยาไม่ค่อยทำ เป็นพวกเทพไ้ นั้นของผมอยู่กับมันอีก ๓ ลูกยังไม่แกะอะไรเลย นี่ผมมันคิดสั้นเดือนนี้ให้เสร็จหน่อย บอกลูกชายจะสอบแล้วให้กรรมการเขาหน่อยมันก็รับปากหลายเดือนแล้วก็ไม่เสร็จ แต่ฝีมือมันอยู่หุ่ยสุดยอดจรรยาดีถ้ามันแกะนะ ใช้จินตนาการกับเครื่องมือธรรมดาเนาะจะอะไรต่อมิอะไรเป็นรอยนูนเลย กคฯๆ แชะๆๆ จินตนาการเก่ง มันพวกเทพ แล้วเดี๋ยวนี้พ่อฉันภูษาที่อยู่บางปะกง ฝีมือจรรยาเนาะพร้อมกันนี้ ๓-๔ หมื่นเขาขาย ก็ฝีมือจรรยาแกะไป ๔๕,๐๐๐ - ๔๐,๐๐๐ - ๓๕,๐๐๐ มันไปขนาดนั้นเลย ไป

ไกลเลยฝีมือจรรยา พวกเทพมันไม่ค่อยอยากจะแกะ (วิทยา หนูจ้อย, สัมภาษณ์, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

อาจารย์ปรีชา เรื่องไฟโรจน์ นักสะสมดนตรีไทย ทำเครื่องดนตรีไทยขนาดเล็ก และบรรเลงดนตรีไทยเป็นงานอดิเรกประจำวงชมรมผู้สูงอายุโรงเรียนพณิชยการสยาม และวงบ้านพักคนชราบางแค ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี ที่อยู่ ๑/๑๕๕ พระราม ๒ ซอย ๔๔ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ ผู้มีประสบการณ์ซื้อและสั่งทำเครื่องดนตรีไทยประเภทขลุ่ยจากครูวินิจ พุกสวัสดิ์ โดยได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงความยอมรับทางชื่อเสียงของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ในช่วงก่อนที่จะหยุดดำเนินการสร้างขลุ่ยแล้วหันมาสร้างขิม โดยเล่าถึงเหตุการณ์ในขณะนั้นว่า

...ผมเองไม่มีความรู้ในเรื่องนี้นะ ขอสามสายนี้จะไม่เป็นกับเขาเลย ขอสามสายนี้ พ.ศ. ๒๕๐๐ กว่าปีนะ สมัยนั้นตั้งแต่ผมจำได้ว่าตอนนั้นอายุประมาณ สัก ๔๐ ตอนนั้นนะ มันก็ประมาณ ๓๕ ปีประมาณนั้น ช่วงนั้นนี้ไม่มีช่างฝีมือขนาดนี้นะ ฝีมือขนาดเล็กเนี่ยตอนนั้นยังหาไม่ได้ด้วย ในช่วงเดียวกันมันจะมีอยู่คนหนึ่งก็คือช่างถอย ช่างถอยก็ฝีมือไม่ถึง ก็คือทำได้แหละ แต่สามสายทำไม่ได้ ทำได้เฉพาะขลุ่ย ขลุ่ยตัว

เดิมทีผมก็ทำจากขลุ่ยถอยก่อน แล้วปรากฏว่าพอดีคุณบำรุงเป็นคนแนะนำว่าเออคุณปรีชาไม่ลองไปดูเล็กมั่งละ เล็กตอนนั้นพอดีเขาก็กำลังแยกจากลุงเขามา พอลุงเขาเสียก็เอาเครื่องของลุงเขามา เล็กเขาได้เครื่องกลึงที่เขาเคยทำอยู่นะ ขอแซะนี้ผมไม่รู้จักทำนุหรือกะ หมายถึงคุณลุงของเล็กเนี่ยผมไม่รู้จัก ผมมารู้จักกับเล็กตอนที่เขาแยกไปทำแล้ว ตอนนั้นเขาก็ยังเปิดเป็นห้องเล็กๆอยู่ เป็นโรงงานเล็กๆทำอยู่แล้วก็ช่วงนั้นก็ไม่มีลูกค้า ลูกค้าจะหายากก็จะได้ผมกับคุณบำรุงเนี่ยจะเป็นคนอุดหนุนเรียกได้ว่า เป็นกอบเป็นกำ อุดหนุนกันเรียกว่าส่วนใหญ่เลยทีเดียว หลังจากนั้นมาสักกระยะหนึ่งนี้ลูกค้าก็เริ่มดีขึ้น เริ่มมากขึ้น (ปรีชา เรื่องไฟโรจน์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

อาจารย์ปรีชา เรื่องไฟโรจน์ ได้นำขอสามสายที่สร้างโดยครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ซึ่งสั่งทำเก็บสะสมมาไว้เป็นเวลา ๓๕ ปี จำนวน ๒ คันให้ผู้วิจัยได้ชม และเล่าถึงขอสามสายคันดังกล่าวว่า

...ขอคันนี้ไม่ค่อยได้เล่น อยู่มาได้ ๓๐ กว่าปีก็โอเคแล้ว นึกยังไม่วันทันนั้นนะ เล็กเขาบอกคุณปรีชา มีขอสามสายเนี่ย เออดีๆ ก็เลยลงทุนทำงา แกะงาอะไรเป็นอย่างดีทีเดียว เล็กค่าแรงเขาค่อนข้างแพง

เมื่อประมาณสักต้นปีนี้คุณวุ่นเข่า ก็ปรากฏว่าเอามาดูนะแล้วก็ไม่มีอะไรนะ พอเมื่อวานนี้มาจับๆจะเอามาทำความสะอาดแล้วจะดู เอ้าหน้ามันขาดวูบ ไม่รู้มันเกิดอะไร

ขึ้น แต่ของเล็กนี่เขาจะต้องต่อนะ ต่อกะโหลกคือเป็นของเขาเลย ไม่รู้ละคือกะโหลก มันอาจจะไม่พอ คิดว่ามันกว้างไม่พอ หรืออาจจะเป็นความคิดของเขาที่เขาว่ามันน่าจะเป็นอย่างนั้น นี่เป็นของเขาทั้งหมดเลย ตอนนั้นผมก็ไม่ได้ถามไม่ได้ไปใส่ใจถึงวิธีการว่าเขาทำยังไงมั่ง สไตล์ของเล็กเขา ถ้าเห็นต๋อปั๊บก็รู้เลยว่าเล็กทำ เจ้าอื่นเขาไม่ทำนะ เจ้าอื่นมาดูแลแล้วเขาก็ไม่มีต๋อ

ขอ ๒ คันนี้ซื้อมาแล้วก็ไม่ได้ใช้เลย เคยไปนั่งอยู่พักหนึ่งให้เป้งเขาสอน เป้งวิชัย เคียวนี่ผมไม่ได้เจอกันมานานแล้วนะ ผมออกมาจากไอบีเอ็มเกือบจะ ๒๐ ปีแล้ว เนี่ย ผมเอาจากเล็กไม่เคยได้สัเลยสักแอะเดียว ที่ผมเอามาตีประการแรกก็คือเราเป็นคนที่ชอบสะสมนะ แล้วมีเครื่องดนตรีจนเกือบจะครบนะ นอกจากฆ้องเท่านั้นเองที่ไม่มี มันกะกะ ผีนะขนาดนี้ผมเองไปให้ครูเสน่ห์ที่อยู่บางกะปิ เคียวนี่ย้ายไปอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ เมื่อก่อนนี่เขาอยู่ตรงพรกเพื่อไทยเนี่ย อยู่ข้างหลังตรงนั้น แล้วหลังจากนั้นรู้สึกเขาจะย้ายออกไปไม่ได้เจอกันอีกเลย ตอนนี้อยู่มีชีวิตอยู่หรือเปล่าก็ไม่รู้ ครูเสน่ห์นี่เป็นคนเหลาผืนระนาด เหลาไว้หลายผืนเหมือนกัน ตอนนั้นยังหาไม่ได้ง่าย ไม่จึงชันเขอะปรากฏว่าไปถึงก็ไปดู ก็บอกคุณปริชาสนใจผืนระนาดผมหรือ แหมครูอย่าหาว่าอย่างงู้น อย่างงี้เลย คือ มาขโมยลักคุณะ เอาอย่างงี้ดีกว่า เคียวไปเอาไปมาอันนึง ไปเอาไม้ตรงๆ ผมก็ไปเอาไม้ทิสแควร์มาถอดเอาไอ้ตัวที่ออก แล้วก็เอาไปให้แกวาด เขาก็ถือปี่ของพ่อเขามาให้แหละ ถือปี่กระสวนมาให้ แล้วก็บอกเอาอันนี้นี่ซิด แล้วก็ไปหาระยะรูอะไรเอาเองนะ ผมก็ลองเอามาทำดู เออๆมันทำได้อะ ผมก็นั่งเหลาผืนระนาดอยู่หลายๆผืนนะ เหลาไปเหลามา ในตู้นี้มี เป็นไม้จึงชัน

อาจารย์ปริชา เรื่องไฟโรจน์ ได้กล่าวถึงความแตกต่างในสัดส่วนของสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ว่ามีการพัฒนาปรับปรุงสัดส่วน และกล่าวถึงคุณสมบัติเครื่องกลึงซอที่ได้รับมาจากบ้านของครูประจิดต์ ชัยเจริญ โดยเล่าว่า

...สมัยแรกๆที่คุณเล็กทำมันจะออกมาได้ทรงนี้ แล้วหลังจากนั้นได้พัฒนาขึ้นมาทำให้ส่วนนี้มันดูยาวขึ้น ทำให้ดูสวย ทำให้ดูมีสง่าขึ้น อย่างไรก็ตามมันไปลดหลั่นตรงข้อ ถ้าดูความสูงจะสูงต่างกันนิดหน่อย ดูไม่ต่างกัน แต่ว่าไอ้ส่วนตรงข้อนี้มันจะสั้นกว่า สิ่งที่คุณเล็กเขามาคุณวินิจก็บอกว่าถ้ากลึงงาใส่เข้าไปส่วนนี้สักเซนๆหนึ่งนะ ให้เป็นท่อนงาท่อนหนึ่งเป็นแวนกลมๆ มันจะสวยขึ้นทีเดียวนะ ทีนี้ผมก็ว่าถ้าใส่เข้าไปมันจะยาวขึ้น

เครื่องกลึงที่เขาได้นี้เป็นเครื่องกลึงสำหรับกลึงเหล็ก เพราะฉะนั้นเวลาเขากลึงทองเหลืองหรือกลึงอะไรนี่เขาจะสะดวก เครื่องกลึงแบบนี้เคียวนี่หายากแล้ว ไม่มีแล้ว

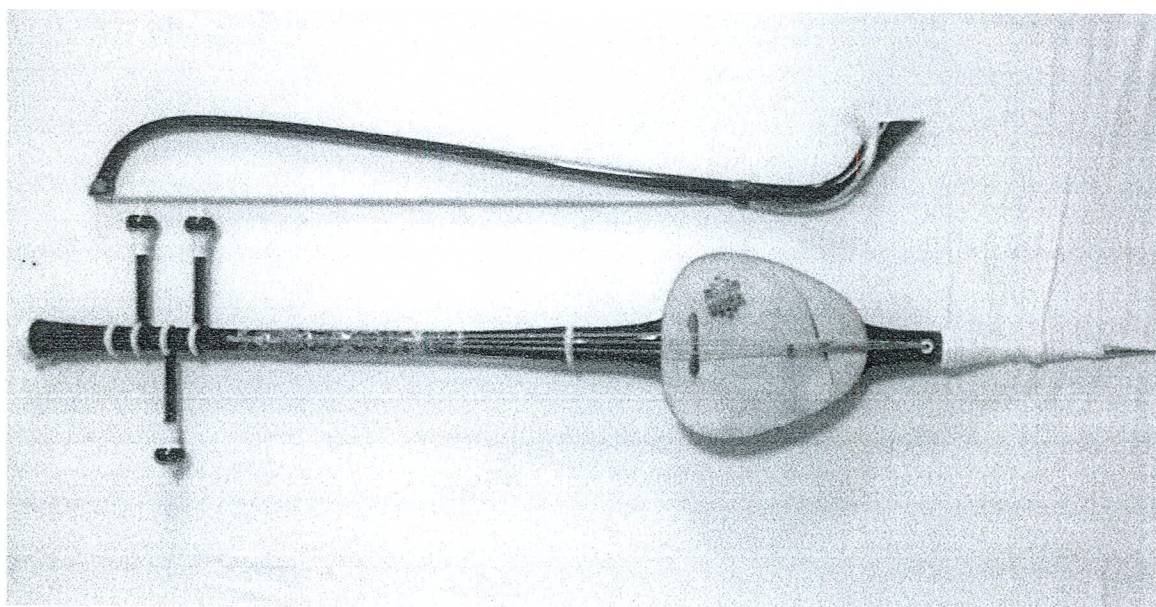
เครื่องกลึงกำลังทำชอนนี้กำลังสบายๆ ไม่งั้นก็ใหญ่ไป เรื่องช่วงนี้มันค่อนข้างยาก มันต้องปฏิบัติเอง มันค่อนข้างยาก (ปรีชา เรื่องไฟโรจน์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

เมื่อผู้วิจัยได้ทดลองหมุนท่อนยอด และทำชอนสามสายของอาจารย์ปรีชา เรื่องไฟโรจน์ จึงพบว่าชอนสามสายไม่น่าจะเกลื่อประกอบงาที่สร้างโดยครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เป็นชอนสามสายชนิดถอดเกลียวที่ผ่านการกลึงเข้าเกลียวโลหะ จึงให้ความเห็นต่อไปว่า

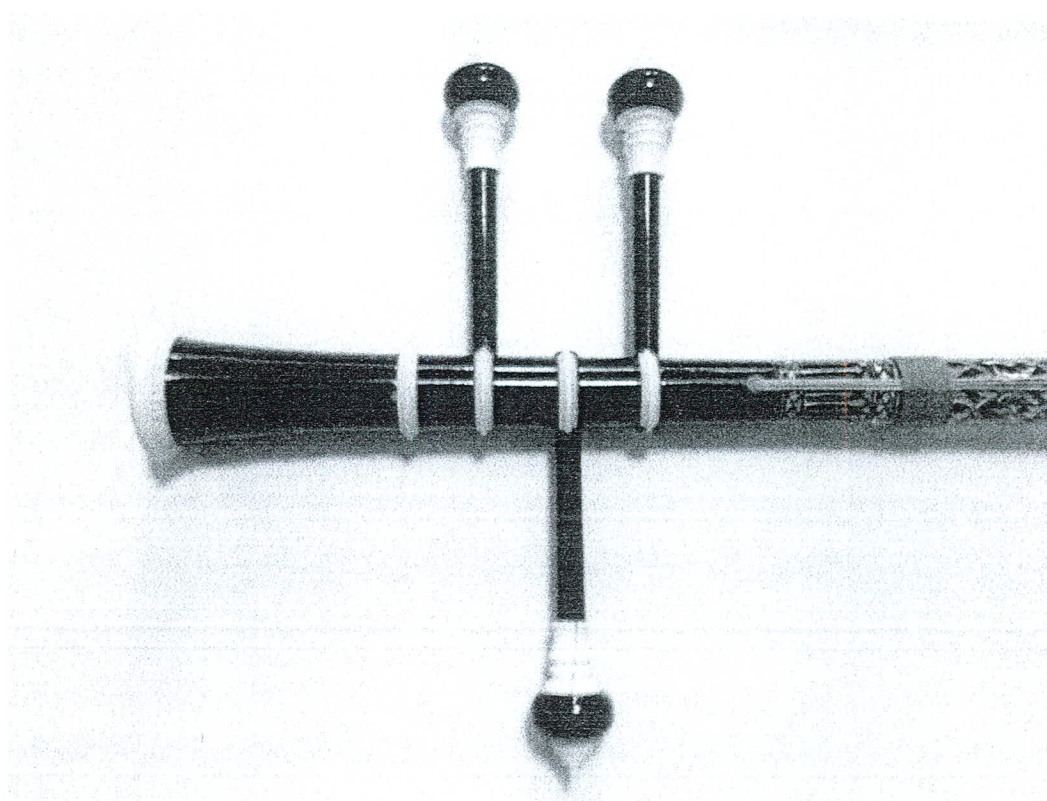
...ชอนสามสายผมเอามานี้ไม่เคยถอดออกมาเลยนะ แล้วก็ไม่ว่าถอดต่อได้ก็ปลี่ยนด้วยนะ ถอดออกมาได้มันจะสะดวกกว่ากันเยอะเลย ที่จริงถอดออกไว้แบบนี้แต่เราขึ้นสายไว้มันก็ไม่เกี่ยวกันนะ ถอดหัวถอดท้ายแล้วใส่กล่อง กล่องจะเล็กลงเยอะ ความกว้างก็คงไม่กว้างเท่าลูกบิด ไอ้ยาวก็ถอดหัวถอดท้ายออก ถือได้สบาย เล็กผมก็ทำชอด้วงงาไว้คันหนึ่ง ผมก็ไม่ค่อยได้ใช้ชอด้วง เป็นคนที่ความจำไม่ค่อยดีครับ ไปเป็นเครื่องหน้าเขาไม่ได้หรอก เคี้ยวไปพาเขาล่มหมด อยู่เครื่องหลังสี่ชออยู่ไปอย่างนั้นล่ะ โอเค (ปรีชา เรื่องไฟโรจน์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

อาจารย์ปรีชา เรื่องไฟโรจน์ ได้กล่าวถึงช่วงที่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เริ่มวางมือจากการสร้างชอนแล้วเปลี่ยนไปสร้างขิมเป็นอาชีพหลัก โดยเล่าถึงเหตุการณ์ในขณะนั้นว่า

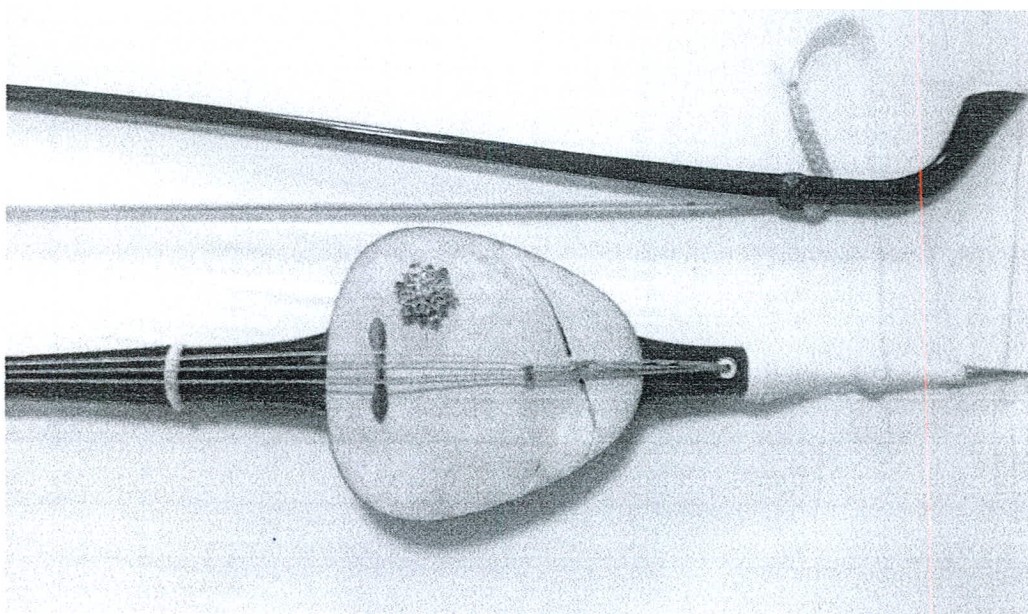
...คุณเล็กหลังจากหยุดทำชอนแล้วเขาหันมาทำขิม เขาขลุ่ยขิมทำเป็นกอบเป็นกำเลย ผมเอาไม้ไปทิ้งให้เขาทำชอด้วงอีกสักกระยะหนึ่ง ก็ปรากฏว่าทิ้งอยู่เป็นปีจนกระทั่งโกรธกับเจ้าของไม้ เจ้าของไม้ก็บอกว่าเดี๋ยวคุณปรีชาจะเอาไปทำชอนฉันผมฝากเขาไปทำด้วยได้ไหม ก็แบ่งไม้กัน เขาก็บอกเอ้าผมให้ไม้เนี่ย ขอผมชอคันเดียวนะ ก็เอาไปทิ้งไว้ให้เล็ปปิ้ง แล้วปรากฏว่าวันหนึ่งเฮียชีโกงไม้ภูนี้หว่า แต่เขาแก่แล้วนะสมัยนั้นแกแก่แล้ว ก็บอกเขาไม่ทำให้นะ ไม้ยังอยู่เลยเนี่ย ครึ่งหลังนี้เจออีกทีแกก็โวยวายอีก ผมก็เลยขับรถไปเอาไม้มากองไว้บ้านแก บอกเฮียผมคืนแล้วนะ ผมไม่รับผิดชอบ เอาไปที่ท่อนนี้ผมเอามาคืนเท่านั้นแล้วก็เลิกกันผมไม่ได้ไปอีก คือเราก็เห็นใจนะ ว่าทำก็ไม่ควรจะนานขนาดนั้น แต่ที่นี้เขาไม่ทำก็มีปัญหาว่าบางทีไอ้เรานี้คนอยากได้ก็มีความรู้สึกลัว เอ้อ ทำไมไม่เสร็จสักที สมัยนั้นเล็กดัง เล็กเขามีภูติวินในเรื่องทำชอนนี้สูงทีเดียวนะ หลังจากเขาไปทำขิมเนี่ยเราก็ไม่ค่อยได้ติดต่อกัน (ปรีชา เรื่องไฟโรจน์, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

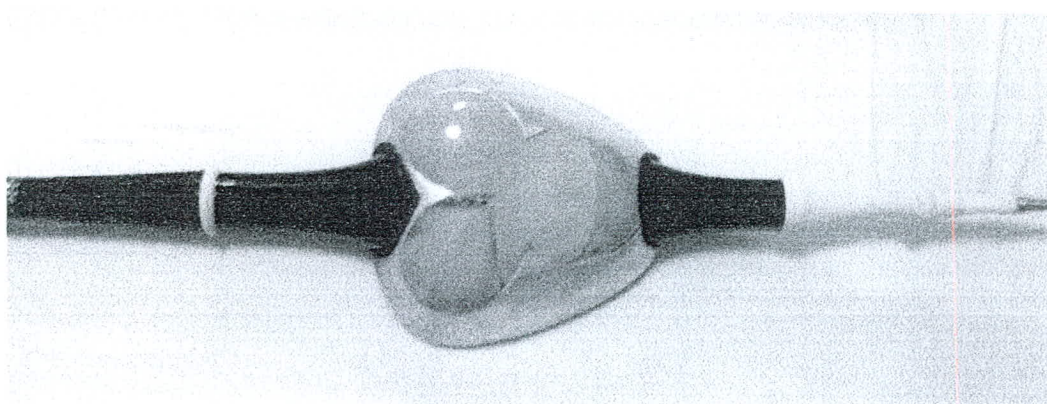
ภาพที่ ๒๒ ซอสามสายประกอบงาของอาจารย์ปรีชา เรืองไพโรจน์

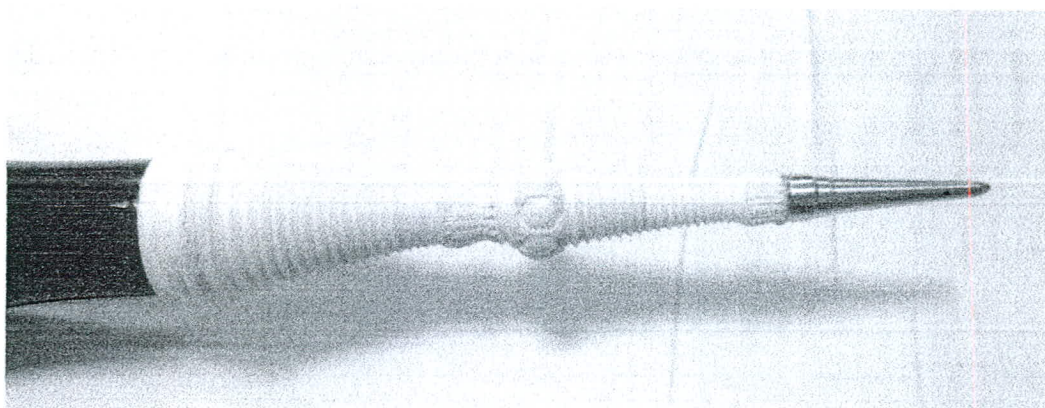
ภาพที่ ๒๓ ลักษณะท่อนขอด และลูกบิดซอสามสายของอาจารย์ปรีชา เรืองไพโรจน์

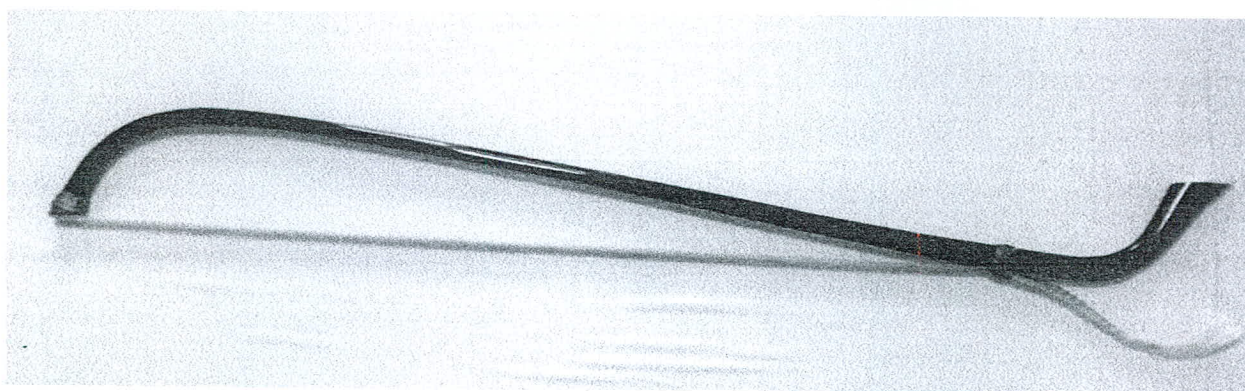
ภาพที่ ๒๔ ลักษณะหน้าซอสามสาย เขี้ยวบะโหลก และเท้าซอสามสายของคุณปรีชา เรืองไพโรจน์

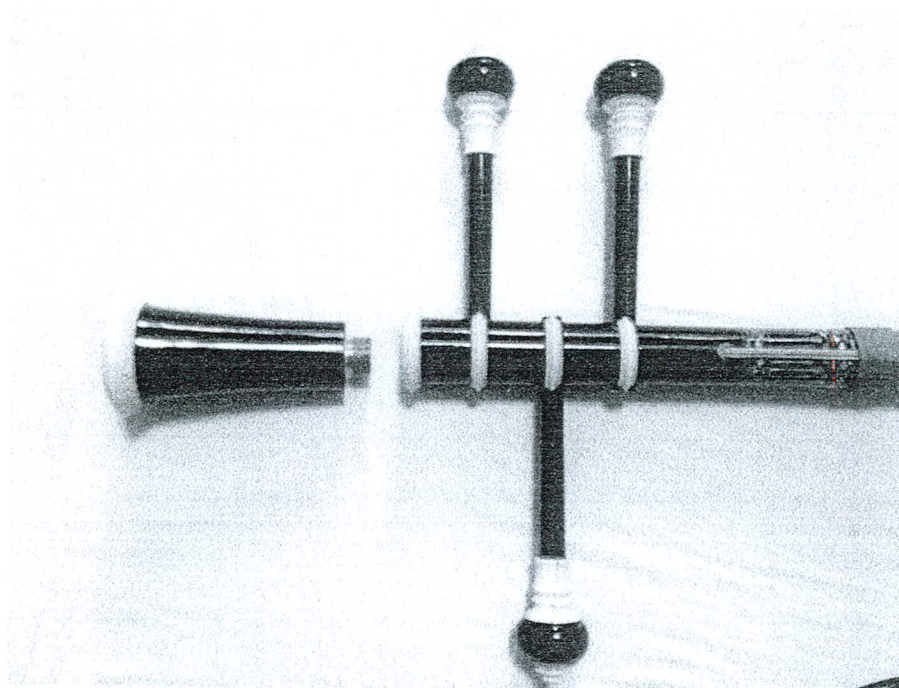
ภาพที่ ๒๕ ลักษณะกะโหลกซอสามสาย ปากข้างเขี้ยวบะโหลก และปากข้างหุ้มกะโหลก

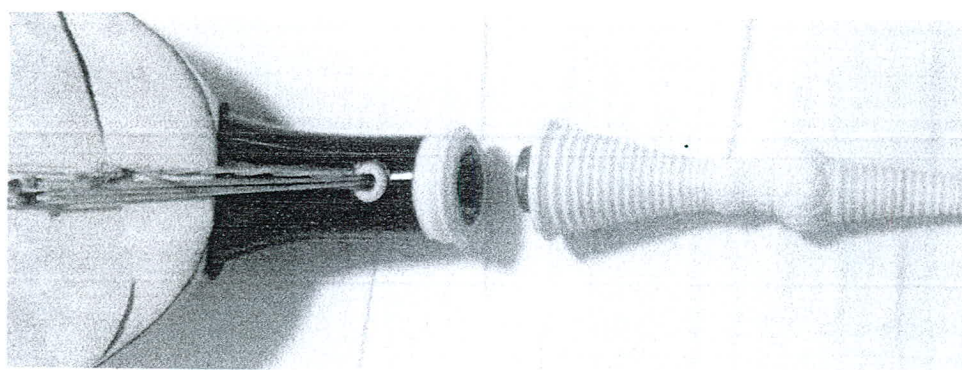
ภาพที่ ๒๖ ลักษณะของลูกแก้ว และฉัตรช่วงเท้า

ภาพที่ ๒๗ คันชักซอสามสาย

ภาพที่ ๒๘ ลักษณะการถอดเกลียวช่วงท่อนซอด

ภาพที่ ๒๙ ลักษณะการถอดเกลียวช่วงหุ้มกะโหลกหรือเท้า

รองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ตำแหน่งนักวิชาการระดับ ๕ ภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปัจจุบันอายุ ๔๔ ปี ที่อยู่เลขที่ ๑๑๑/๕๗ หมู่บ้านมัทนา ถนนนครอินทร์ ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนครปฐม ได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงความยอมรับทางชื่อเสียงในช่วงก่อนที่จะหยุดดำเนินการสร้างช่อว่า

...ผมเคยเอาลูกศิษย์ไปฝากแกลคนหนึ่ง แต่ลูกศิษย์เป็นโรคอะไรไม่รู้ตาย ช่างเล็กเขาก็สอนนะ ส่วนอาจารย์ฉัชชา เป็นลูกศิษย์ขอสามสายคนสุดท้ายของเจ้าคุณภูมิ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัชชา พันธุ์เจริญ ที่ภาควิชาดุริยางค์ฯ นั้นแหละ อาจารย์ท่านสอนดนตรีสากล กับอาจารย์ก็สนิทกันนับถือกันเหมือนพี่เหมือนน้อง แล้วตอนหลังอาจารย์มาเรียนกับพ่อ คุณตาของท่านทำ ได้งาช้างมากิ่งหนึ่งก็เลยมาทำขอสามสาย ก็ไปหาท่านนั้นแหละ ท่านประจิดต์ คนเขาก็เรียกช่างขอแซ่ ไปหาครูขอแซ่นี้แหละ ตอนนั้นพ่อบอกช่างเล็กยังเด็กอยู่เลย เป็นลูกเลี้ยง แม่ผมก็เคยไป แม่ก็จำได้ คือครูขอแซ่นี้แกลเป็นช่างเหล็กมาก่อนหรือเปล่าไม่แน่ใจ แต่แกลเก่งในเรื่องทำเกลียว แกลทำคี่นะเพราะเกลียวแกลี่ละเอียดกว่าเจ้าอื่น แล้วประกบกับขอแน่น คือขอนี้ะเครื่องดนตรีถ้าไปแกะจากส่วนแล้วมาประกบยังงี้ก็ไม่ดัง แต่คี่อื่นของผมมีนะ ของพี่บุญรัตน์มีแต่ว่ามันไม่ดัง มันก็ดังตรงกะโหลก มันไม่วังทั้งคันแต่มันสะดวกในการพกพาเท่านั้นเอง ถามว่าจะเอาไปเล่นอะไรอย่างไรรึก่อนช่างจะยากเหมือนกัน

ผมไม่แน่ใจว่าช่างเล็กกับครูขอแซ่นี้แกลจะรู้จักกับเจ้าคุณหรือเปล่านะ คือแกลก็เป็นเจ้าแรกแหละ แกลเป็นช่างคนแรกที่มีแนวคิดในการทำขอแบบประกอบ คือใครนี่ก็อยากทำ แต่ความสามารถของครูขอแซ่นี้ คือแกลทำเกลียวได้สนิทกว่าคนอื่น เพราะผมจะเข้าใจว่าแกลเป็นช่างเหล็กด้วย ใครเคยเล่าให้ฟังไม่รู้ พ่อหรือเปล่าผมไม่แน่ใจ แกลทำเกลียวได้ดีมาก แล้วตอนนั้นคนอื่นก็อยากทำแต่ยังทำกันไม่ได้ ที่นี้แกลทำได้มันก็โอเคสิ ช่างเล็กมีส่วนช่วยทำอยู่แล้ว เพราะแกลก็เป็นลูกมืออยู่ (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

รองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ได้นำขอสามสายที่ค้นพบทำจากงา และขอสามสายอีกคันหนึ่งที่ทำจากไม้มะเกลือ สร้างโดยครูประจิดต์ ชัยเจริญ (ขอแซ่) โดยทำการถอดเกลียวข้อต่อของขอสามสายงาให้เห็นถึงการกลึงเข้าเกลียวของครูประจิดต์ ชัยเจริญ และสัดส่วนของขอสามสาย

...คันนี้เป็นฝีมือพ่อช่างเล็ก งานี้จะเป็นงาเดียวเลยแล้วสวยมาก คือคุณตาของอาจารย์ฉัชชาเป็นผู้พิพากษา ท่านสั่งมาให้ งานี้ก็งาเดียวทั้งอันเลย ขอนี้เป็นกระสวนเดียวกับขอของพระยาภูมิ คือเจ้าคุณภูมินี้ผมไม่แน่ใจว่าทำตอนเจ้าคุณเสียชีวิตหรือยังนะ แต่

ว่าชอที่อยู่กับลูกชายเจ้าคุณภูมิก็กระสวนนี้ อันนี้ลองให้เราดูเกลียวสิ เห็นไหมว่าเกลียวละเอียดมาก แล้วลึก จุดที่เด่นที่สุดของครุฑขอแซคือเกลียวแน่นมาก จริงๆชอถอดแค่หัวจะดีที่สุด จริงๆพอบอกว่าถอดแค่หัวก็พอ แท้ไม่ต้องถอด น่าจะถอดแค่หัวพอสำหรับพกพาไปไหนได้สะดวก อันนี้ของพีรรัตน์ ช่วงบุญรัตน์ก็ทำถอดหัวถอดท้ายแบบครุฑขอแซ พอบอกให้ทำให้ผมตอนผมเรียนหนังสือ เกลียวยังไม่ละเอียดเท่า คือคนที่ทำตรงนี้ได้ต้องมีฝีมือทางช่างทางด้านเหล็กอะไรี่ด้วยถึงจะทำได้ แต่กะโหลกนี้ไม่ใช้นะ เราเปลี่ยนเป็นของช่วงบุญรัตน์ อันนี้กะลาคัด คืออาจารย์ณัฏฐา ตอนหลังพ้อทำชอไม้คันหนึ่ง คือแกะจะไม่ชอบคันนี้บอกว่าไม่ดัง พ้อก็ทำชอไม้คันหนึ่งแก่ก็เลยยกให้เลย จริงๆชอไม้เนี่ยมันดังกว่างา แกไม่ชอบแก่ก็เลยยกให้พ้อให้ผมมาไว้เล่น น้องชายของอาจารย์ณัฏฐาเป็นหมออยู่คณะแพทย

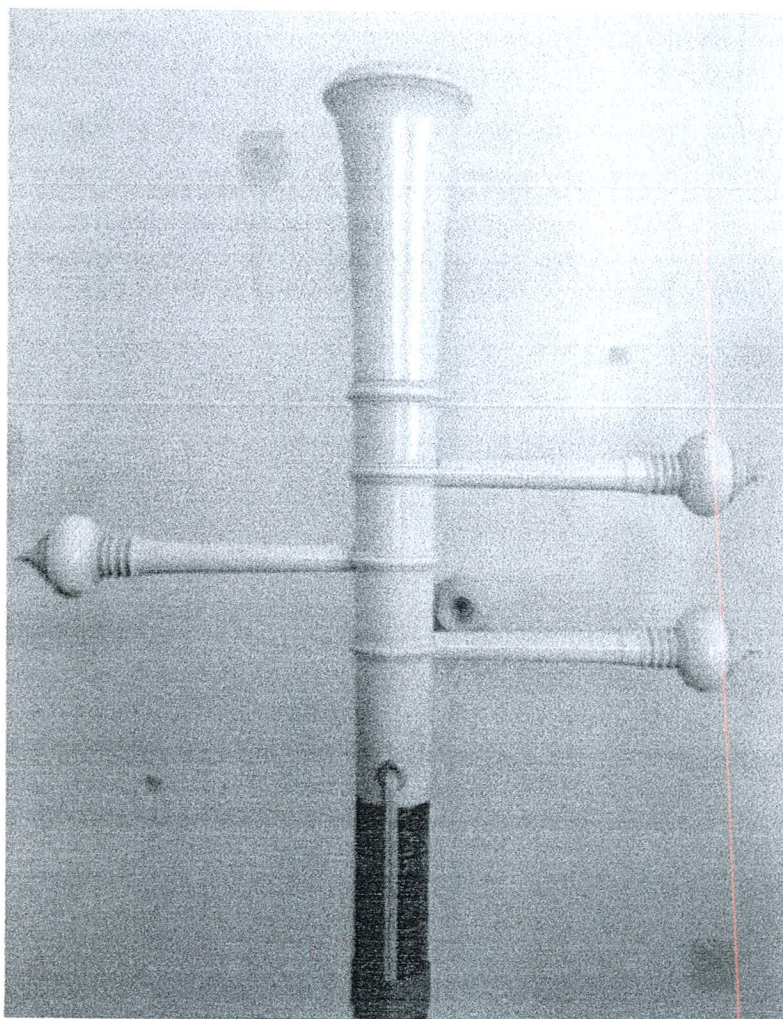
ส่วนคันนี้กะโหลกก็เปลี่ยน เดิมเป็นทวนมุกแต่ผมเปลี่ยนเอาอันนี้มาใส่แทน ไม่เล่นมันไม่ดัง แกให้ไว้เฉยๆ มันก็ดังแหละแต่เราไม่ชอบ เราจะคุ้นกับชอคันนี้มากที่สุด ทวนมุกนี้ก็ของครุฑขอแซนั่นแหละ (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

รองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ได้กล่าวถึงชอสามสายของครุประจิตต์ ชัยเจริญ ถึงสัดส่วนของลูกบิดที่ทำช่วงความยาวมาได้พอดีกับมือ และได้กล่าวถึงความชอบของนักเล่นชอสามสายแต่ละบุคคลที่มีความนิยมชมชอบแตกต่างกัน รวมถึงการเปลี่ยนกะโหลกชอสามสายเพื่อการใช้งาน

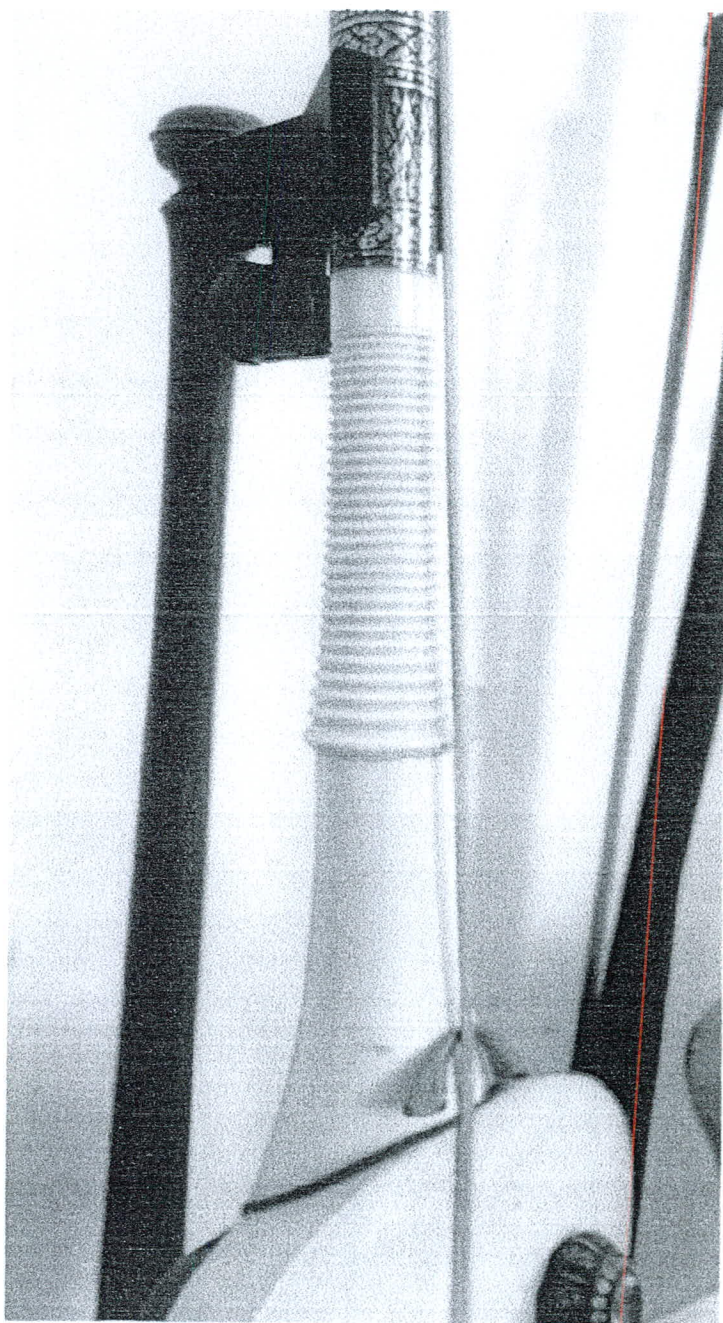
...ที่ดีก็คือลูกบิดมันไม่ห่าง มันไม่ยาว คือถ้าลูกบิดยาวสียากนะ มันจะถ่วงมือ บางช่วงผมไม่รู้ ว่าเขากี่ยาวหน่อยแต่ก็แล้วแต่คนชอบนะ ชอมันขึ้นอยู่กับคนสิ คนสืเขาจะเอาอย่างงั้น เราก็แล้วแต่เขา รสนิยมมันต่างกัน แต่เราารู้สึกว่าถ้าช่วงลูกบิดมันยาวมากมันถ่วงตัวลูกบิดกลิ้งสไตร์เดียวกันกับชอรุ่นเก่า คือผมไม่ได้มีชออะไรเยอะแยะหรอก มีเล่นอยู่ ๒ คัน ไม่ใช่ประเภทบ้าของแบบโอ้โฮหมีเป็นสิบๆคันเรียงกันแล้วมาเล่นไม่ได้เรื่องเลยจ้ะ ไม่จำเป็นนะ คัน ๒ คันบางทีผมเล่นอยู่คันเดียวนะ เพราะมันถ่วงมือคันเดียว คันอื่นผมก็เล่นบ้าง ผมชอบคันนี้ผมก็เล่นคันนี้

จริงๆหน้าชอครุฑขอแซหน้าเล็กนะ อันนี้ลูกผสมคือกะโหลกนี้ของพีรรัตน์แล้ว จริงๆหน้าเล็ก ชอก่อนๆหน้าเล็ก คุณต้องลองไปเทียบลูกบิด แท้ พรหมบน พรหมล่างเป็นอย่างไร เกลียวดีได้เหมือนกัน ใกล้เคียงกันไหมผมไม่แน่ใจ ครุฑขอแซจะได้กระสวนมาจากเจ้าคุณภูมิหรือเปล่านี้ผมไม่แน่ใจนะ ก็รู้จักกันแหละน่าจะรู้จักกัน คือแก่ประสบความสำเร็จที่สุดคือแกถอดออกมาแล้วมันดังก็โอเคใจ การเดินเกลียวของแกดี ช่วงนั้นเขาเป็นเจ้า

แรกที่ทำตรงนั้น แล้วเป็นเครื่องหมายการค้าเลยนะ (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕)

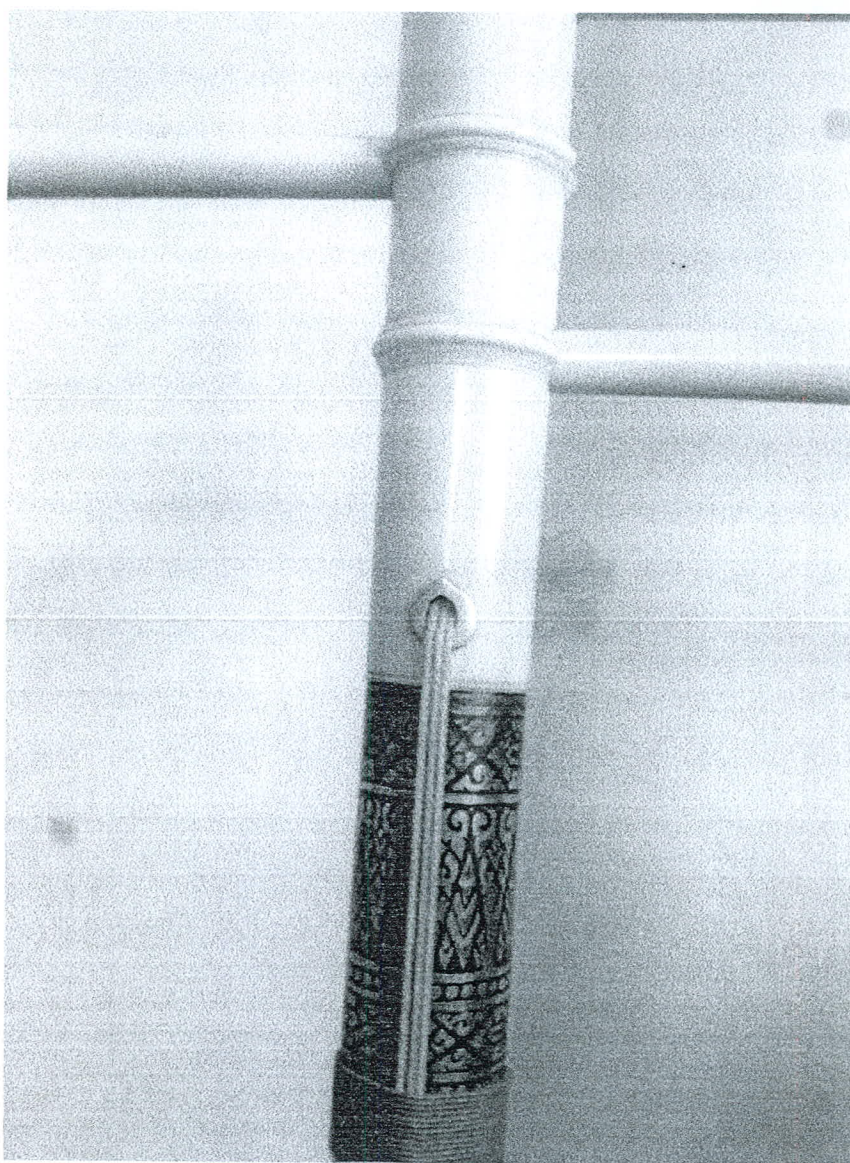
ภาพที่ ๓๐ ลักษณะท่อนยอดและลูกบิดขอสามสายของครุประจิตต์ ชัยเจริญ ที่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เป็นลูกมือช่วย

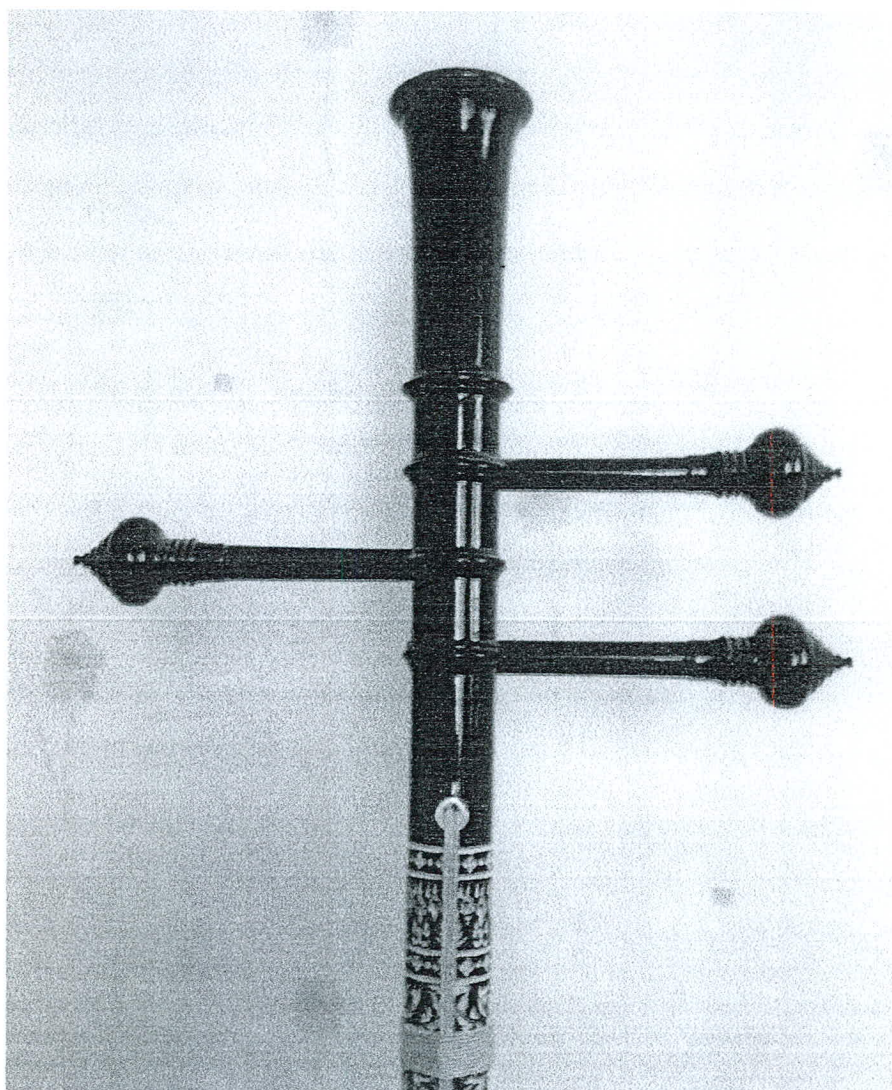
ภาพที่ ๓๑ ลักษณะเหยียบกะโหลกขอสามสายของครูประจิดต์ ชัยเจริญเมื่อครั้งที่ครูวินิจ
พุกสวัสดิ์ ยังคงเป็นลูกมือช่วย

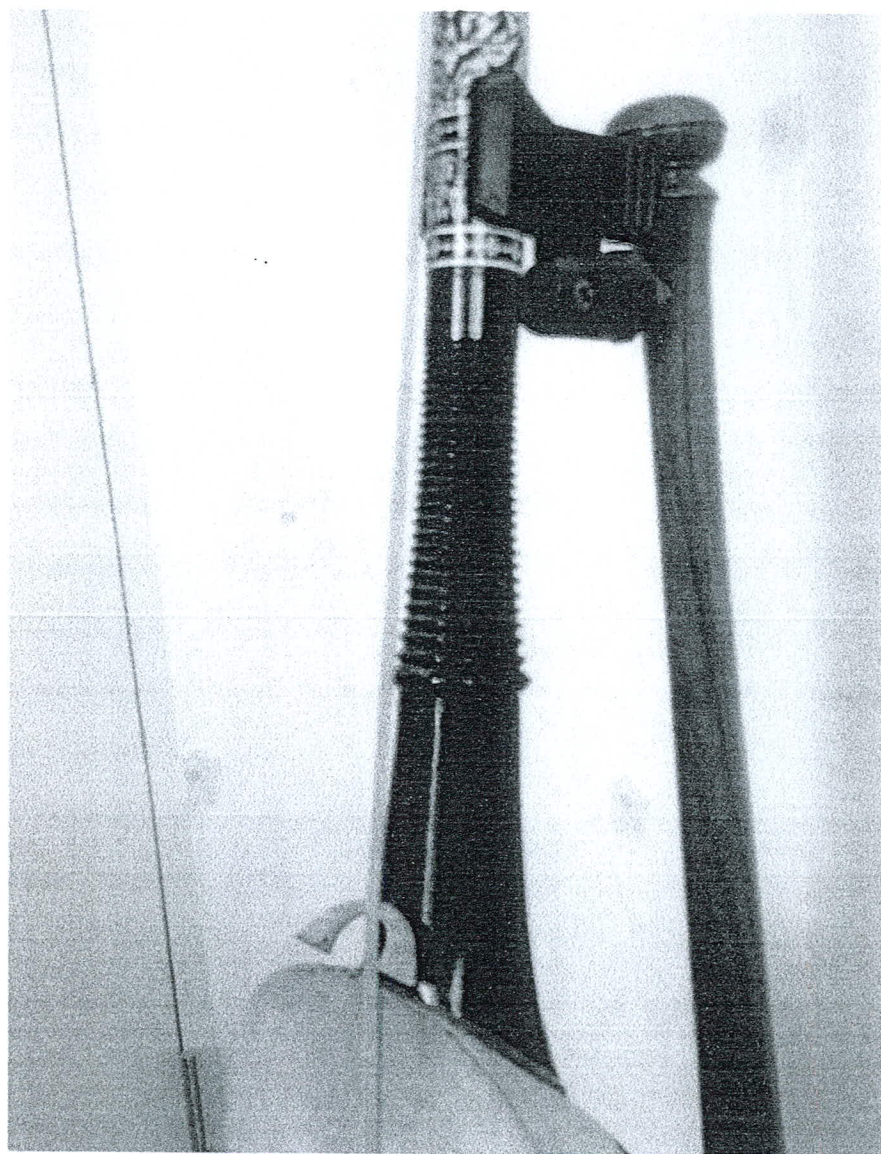
ภาพที่ ๓๒ ลักษณะเท้าขอสามสายและรูร้อยหนดพราหมณ์ของ
ครูประจิดต์ ชัยเจริญ เมื่อครั้งที่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ยังคงเป็นลูกมือช่วย

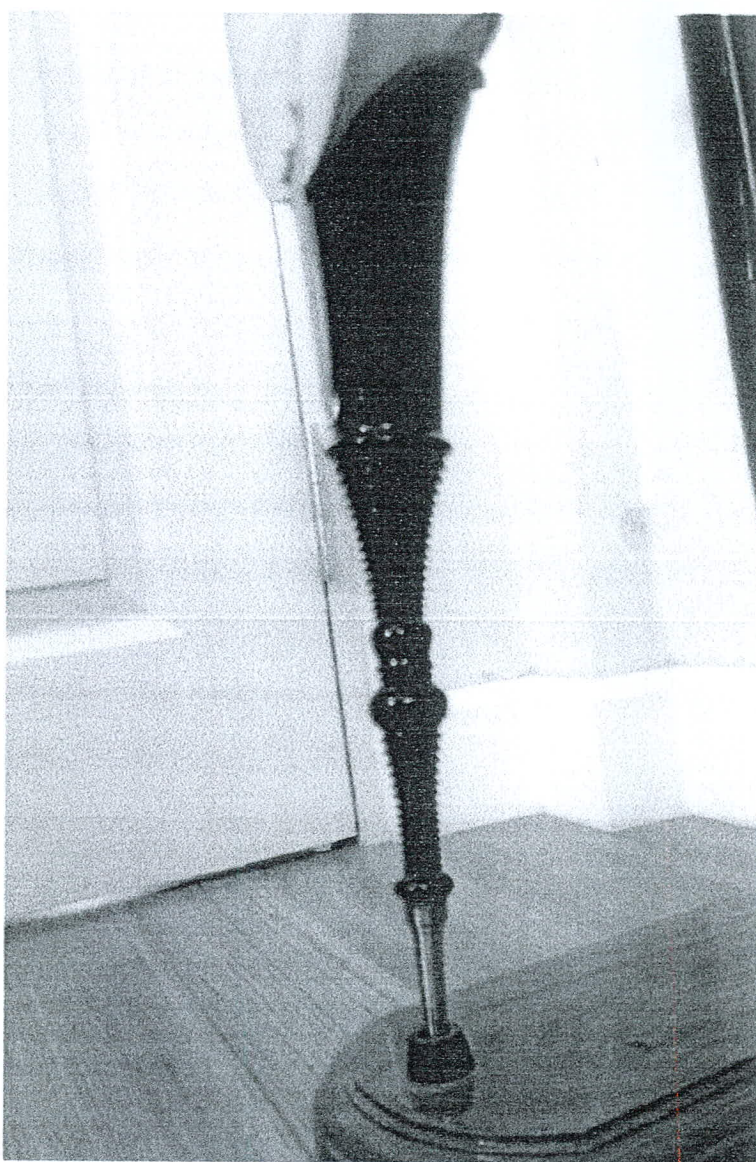
ภาพที่ ๓๓ ลักษณะรูรอยสายที่กลิ้งด้วยอลูมิเนียมโดยครูวินิจ พุกสวัสดิ์

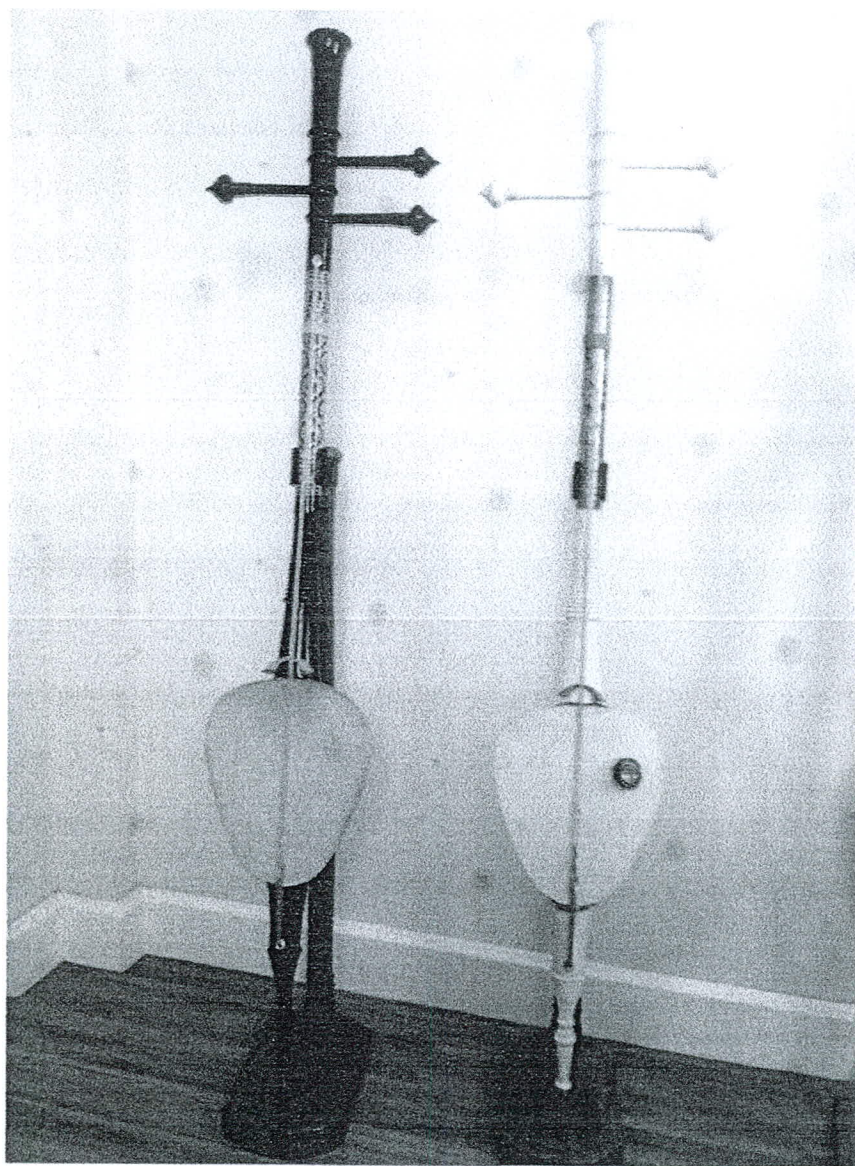
ภาพที่ ๓๔ ลักษณะท่อนขอด และลูกบิดซอสามสายแบบของครูประจิดต์ ชัยเจริญ

ภาพที่ ๓๕ ลักษณะเหยียบกะโหลกขอสามสายแบบของครูประจิด ชัยเจริญ

ภาพที่ ๓๖ ลักษณะหุ้มกะโหลกและเท้าขอสามสายของครุประจิดต์ ห้วยเจริญ

ภาพที่ ๓๗ ซอสามสายของรองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์

จำเริญวรรณ ศาสนนันท์ อดีตครูยวงคศิลป์ประจำกองดุริยางค์ทหารเรือ เจ้าของกิจการ ร้าน ส.วาทิตศิลป์ ทำปี ขลุ่ย ซอสามสาย ซออู้ ซอด้วง และเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องงา ปัจจุบันอายุ ๕๔ ปี ที่อยู่ ๗๓/๑๒ หมู่ ๑ ตำบลปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผู้มีประสบการณ์ทราบถึงผลงานการสร้างซอสามสาย ซอด้วง และซออู้ของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ โดยได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงความยอมรับทางชื่อเสียงของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ เกี่ยวกับการสร้างซอว่า

...เราทำมาดึกดำบรรพ์ ทำมาก่อนตั้งแต่สมัยคุณพ่อเขา ช่างจิตต์ ช่างจิตต์เป็นช่างมีชื่อสมัยนั้น ช่างเล็กนี่เขาเป็นรุ่นหลังมา ทำที่เขาคนเดียวก็เหลือเฟือแล้ว ส่วนเรานี้เพิ่งจะสร้างตัวเอง บรรพบุรุษไม่มี เพิ่งมาเริ่มทำเอง ก่อร่างสร้างตัวเองในเรื่องเชิงช่าง เมื่อก่อนเป็นนักดนตรีอาชีพเล่นอยู่กองดุริยางค์ทหารเรือ ที่นี้ใจรักไฟรู้ เราก็หัดศึกษา เพราะว่าเป็นคนปี หัดทำเองอะไรต่ออะไร พอศิษย์เพื่อนชื่อช่างด้อย ช่างทำซอสามสายเป็นเพื่อนกัน ไปคลุกคลีอยู่กับเขา ช่วยเขาอะไรต่ออะไร แล้วก็เอาไม้ไปให้เขาทำ เราก็ดูวิธีการ เขาก็ไม่มีความรู้ เราก็พอรู้เพราะเราคนเล่นได้ทำไปก็ลองไป ทำออกมาก็พอใช้ได้ ที่นี้ก็อาศัยว่าเป่าได้ เราก็ลองของเราไปเรื่อย ไม่ถูกใจเราก็แต่งใหม่ปาดนิ้วปาดปี่มั่ง ศึกษาไปเรื่อยจนกระทั่งออกมาใช้ได้ มาคิดทำเองสร้างเครื่องมือเอง ก็ได้ความรู้มาจากช่างด้อย จนกระทั่งมีชื่อเสียงใครๆก็มาใช้ของเรา

จนกระทั่งมีลูกเข้ามาเห็นพวกเครื่องสาย เขาก็บอกโอ๊ยครูกลึงปี่สวายหัดกลึงซอบ้างสิ เราก็ทำให้ตามแบบตามอะไรอาศัยว่าเราเล่นได้ดีด้วย แรกๆก็ยังไม่ดี คั้นคว่ำไปเรื่อยแล้วมาทำซอสามสาย มีผู้ใหญ่คนหนึ่งสมัยก่อนแกเป็นหัวหน้าอยู่กองดุริยางค์ทหารเรือ วงดนตรีไทย ชื่อครูไมตรี พุ่มเสนาะ แกเกษียณแล้วแกไปอยู่บ้านครูประสิทธิ์ เขียนโน้ตเขียนอะไรให้ครูประสิทธิ์ ก็ยังติดต่อกันเรื่อย พอแกรู้ว่าเราเป็นช่างทำพวกปี ขลุ่ย แกก็เอางานมาให้ทำ ให้ช่วยทำซออะไรต่ออะไรให้แกนะ มีวันหนึ่งแกสร้างพระก็เลยชวนไปร่วมกัน คนสนิทกันก็มีช่างเล็ก เขาสนิทกันมาก่อนก็เชิญมา ผมก็ได้รู้จักช่างเล็กที่งานหล่อพระนี่แหละ ครูไมตรีแนะนำช่างเล็กให้รู้จัก หลายปีแล้ว ประมาณ ๑๕-๑๖ ปีแล้วเราก็บอกเคยได้ยินแต่ชื่อแต่ไม่เคยรู้จักตัวกัน รู้จักแต่ชื่อช่างเล็กเพราะมีลูกเข้ามาเล่าให้ฟังก็ขอความรู้จากเขา เขาก็ให้ความรู้คำแนะนำให้ ก็โอเค ดี ไม่ปิดบังนะ อย่างการทำซอขึ้นหน้า เลือกลงอะไรต่ออะไร การขึ้นหน้าขึ้นยังงี้ก็สอนวิธีการ นำมาใช้ปฏิบัติก็ได้ผล ก็คุยกันแต่ช่วงเวลาสั้นๆ เจอกันในเวลาสั้นๆแต่เหมือนคบกันมานาน ก็ได้ความรู้มาถือว่า เขาก็มีบุญคุณนะ เราก็ไม่เคยลืม ใครที่ให้ความรู้เรา เราก็ไม่เคยลืมบุญคุณ อย่างซอด้วง ซออู้ ผมก็ได้ความรู้มาจากช่างสมศักดิ์ งามเขตต์ เสียชีวิตไปแล้ว เขาเห็นเรามีความสามารถเขาก็เลยถ่ายทอดวิชาให้ ได้ความรู้จากเขามาเยอะ เมื่อก่อนเราทำซอก็ยัง

ไม่เป็นที่ยอมรับนะ เพราะเรายังไม่รู้จักการใช้หนังใช้อะไร ก็เหมือนอย่างช่างเล็กนี่เขาก็แนะนำวิธีการอะไรต่ออะไรก็ได้จากเขาเยอะ ถือว่าเป็นอัจฉริยะบุคคลรุ่นโบราณ เท่าที่ได้คุยกันเขาก็เป็นคนที่น่ารักไม่ถือตัว ถามอะไรเขาก็แนะนำดี (สุวรรณ ศาสนนันท์, สัมภาษณ์, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๖)

จำเอกสุวรรณ ศาสนนันท์ ได้กล่าวถึงผลงานการสร้างชอของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ที่ได้รับมอบหมายจากครูไมตรี พุ่มเสนาะ เป็นผู้จัดหาเข้ากองดุริยางค์ทหารเรือ ได้เล่าถึงผลงานดังกล่าวว่า

...ผลงานชอของคุณเล็กเขาก็ยังอยู่เป็นเครื่องประกอบงา ครูไมตรีเขาจะใช้แค่ผลงานของช่างเล็ก ช่างจิตต์นี่แหละ นี่ก็รู้จักกับช่างเล็กได้ก็เพราะครูไมตรีเป็นคนแนะนำผมออกจากกองดุริยางค์ทหารเรือปี ๒๕๓๗ อยู่ที่นั่นมา ๑๔ ปี เข้าไปก็เห็นมีงานของเขาอยู่แล้ว ๒๐ กว่าปีแล้วผลงานเขาจะอยู่ที่นั่นเยอะ ก็ถือว่าเป็นช่างอาวุโสนะ ช่วงหลังนี้บางคนก็ไม่รู้จัก จิม จะเซ่แกมีชื่อ ตอนนั้นก็มีการประกวดทำ สืบทอดเจตนาธรรมของแกชื่อช่างกบ อยู่ประจำบๆ ผลงานชอที่ยังเก็บไว้นี้ใช้ได้ งานกลิ้งโอเค เสียงก็โอเค ปัจจุบันนี้นักน่าจะยังใช้ได้เขาเก็บอย่างดีเพราะว่าเป็นเครื่องประกอบงา (สุวรรณ ศาสนนันท์, สัมภาษณ์, ๑๘ มกราคม ๒๕๕๖)

อาจารย์บำรุง วรินทร์าคม เกษียณอายุราชการนายด่านกรมสุทธการ ทำอากาศยานกรุงเทพ คอนเมือง หัวหน้าวงวรินทร์าคม ศิลปินอิสระ และครูผู้ฝึกช่างทำชอรุ่นใหม่ ปัจจุบันอายุ ๗๒ ปี ที่อยู่ ชอยคัลมนตรี ถนนประชาชื่น แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ผู้มีประสบการณ์ทราบถึงผลงานการสร้างชอสามสาย ชอด้วง และชออุ้งของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ โดยได้เล่าให้ผู้วิจัยทราบถึงความยอมรับทางชื่อเสียง เกี่ยวกับการสร้างชอว่า

...ในช่วงที่อยู่กับครูจิตต์ เล็กเขาก็ทั้งสร้างทั้งซ่อมให้นักเล่นครูทั้งหลาย เล็กเขาก็กำลังหนุ่มขึ้นมาพอดีตอนนั้น ครูจิตต์ก็แก่แล้วนะเล็กก็มาทำ เคยมีชอสามสายของเล็กแต่ขายต่อเขาไป มีผู้ใหญ่เขาอยากได้ ตอนนั้นผมก็ไม่หวง แม้กระทั่งของาที่ซื้อมาจากอาจารย์แสวง อกัยวงศันนั้นก็ขายไปหมื่นกว่าบาท

ขอสมัยก่อนทำรูปร่างแบบนี้ จะนึกว่าสวยก็ได้ เราก็อะไร สมัยหลังจะสวยกว่า ในยุคนั้นอาจจะว่าแจ่วแล้วเลิศจแล้ว ตอนหลังผมไปอยู่ใต้เอาไม้หลาวชะ โอนมาแล้วก็ไม่ได้ใส่ก็ดองเอาไม้ชิงชันใส่ไปแทน ตอนหลังมีช่างทหารเรือมาก็ได้งาจากกรมสุทธฯ ทำนรองเจ้านายผมเป็นคนให้ไป จัปมาได้แล้วเขาห้ามประมูลขายกองพะเนิน ผมขณลุกว่าช่างก็โหลงถึงจะได้งาขนาดนี้ มองดูแล้วหุดหุ้มมันมากเกินไป ช่างทหารเรือได้ไป

หมดเลย ก็เลยไปแจกแจกกันให้อาไปทำพิมพ์พาทย์ สุวรรณเอาไปทำปี่ ทำซอ ตอนนั้น
ไม่มีการตรวจสอบว่าใครเสียอะไรไปเท่าไร (บำรุง วรินทร์าคม, สัมภาษณ์, ๒๐
มกราคม ๒๕๕๖)

อาจารย์บำรุง วรินทร์าคม ได้กล่าวถึงสมัยที่ท่านยังได้เล่นดนตรีอยู่กับศิลปินรุ่น
อาวุโสที่มีชื่อเสียงของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้ร่วมการบรรเลงดนตรีไทยในนามคณะวรินทร์าคม
และถือเป็นช่วงยุคที่หาช่างทำเครื่องดนตรีไทยที่ดีมีคุณภาพได้ยาก โดยเล่าว่า

...ผมละคิดถึงสมัยก่อนผมเล่นดนตรีกับพวกนี้ไง สวดมนต์แล้วต้องแผ่ส่วนกุศล
ไปให้อาจารย์ตรี อาจารย์ฉลุย ยังมีรูปอยู่เลย ดายกันหมดแล้ว แม้กระทั่งคนสุดท้ายนี้
ครูสุจิตต์ ยังไม่ได้เผา เคยออกกรมประชาสัมพันธ์ ไปตั้งคณะของเรานามสกุลเราออก
กรมประชาสัมพันธ์ ไปครั้งหนึ่งได้ ๓๐๐ ขำกันจะตาย แล้วก็ไม่ใช่ได้เลย อีกหลาย
เดือนกว่าเงินจะออกนะ พอบรรเลงเล่นกันเสร็จก็ไปกินกันที่เรือนแพ ดินสะพานช้างสี
กินไปตอนสมัยนั้นหมดไปพันกว่า รักครูพวกนี้จังเลย นอนสวดมนต์ภาวนา ครูฉลุย
ครูตรี ครูจำเนียร ศรีไทพันธ์ ไปไหนไปกันค่าตัว ๒๐๐ ตอนหลังไปเล่นกับพวกรุ่น
น้องๆ ไม่ค่อยมีคนแจ๊จๆ พวกนั้นเขาแจ๊จอยู่แล้วเราสบาย รดีดีจะเข้าไฟแลบเลย

ยุคนั้นก็ไม่ค่อยจะมีช่างนะ หายากไม่ค่อยมีใครคิดจะทำกัน ทำส่วนมากก็ไม่
เรียบร้อยเลย ทำส่งขายเว้านครเกษมอะไรแบบนั้น ที่จะใช้เครื่องกลึงดีๆแบบ
เครื่องกลึงเหล็กอะไรแบบนี้ไม่ค่อยจะมี และก็ยังไม่มีใครเกิดทั้งนั้นรุ่นหลังๆ คุณเล็ก
เขามีวิญญูมาเป็นช่างอยากจะทำออกมาให้สวย เหมือนกับช่างแกะกะโหลกที่แกะให้
ผมที่ต้องใช้เวลาเดือนนึงเต็มๆ คือช่างจำรูญซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่แกะแล้ว

ผมได้แนะนำคุณปริษาให้ไปสร้างของมาด้วยกันกับเล็กเขา ตอนนั้นนางของเล็ก
เขาด้วยคุณปริษาร่างยังไม่ก็หมีนเลย สองสามหมีน เล็กตอนแรกเขาก็เงาะ
เหมือนกัน มันจะมีแหล่งอยู่คนที่มาส่งสมัยก่อนนะ

สมัยก่อนนี้คำว่าสวยไม่รู้จะว่ายังไง เขาคงจะนิยมกันอย่างนั้นคงมีเหตุผลของเขา
ผมยังเคยบอกกับเล็กว่าลุงคุณกับคุณ คุณทำสวยกว่าเขานะก็ว่าไปแบบนั้นสมัยนั้น ถ้า
ให้เขาทำตอนนี้ต้องพื้นใหม่หมดเลยเพราะเขาเลิกทำมานาน เขาทำแต่จิมๆ เทียบ
จิมจุนหูเสียว่าจัน (บำรุง วรินทร์าคม, สัมภาษณ์, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๖)

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากบุคคลากรที่มีความ
ยอมรับในชื่อเสียงการสร้างซอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ และได้เก็บข้อมูลสัดส่วนซอสามสาย
ที่สร้างโดยครูประจิดต์ ชัยเจริญ เมื่อครั้งที่ครูวินิจยังคงเป็นลูกมือในการสร้างซอสามสาย พบว่ามี

สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางกายภาพที่สำคัญในซอสสามสายของครุประจิตต์ ชัยเจริญ ๕ ประการ คือ ๑. การกลิ้งเกลียวโลหะต่อซอสสามสายเกลียวกลิ้งละเอียดและสามารถต่อเข้ากันได้สนิท ๒. การประดับโลหะรู้อยู่สายซอและรู้อยู่บนหัวคพราหมณ์ ๓. ระยะความห่างระหว่างลูกบิดสายกลางถึงรู้อยู่บนหัวคพราหมณ์เท่ากับ ๑๔ นิ้ว ๔. รูปทรงลูกบิดมีลูกแก้วใต้ฐานมือจับ ๑ ลูก

ในส่วนซอสสามสายที่สร้างโดยครูวินิจ พุกสวัสดิ์ยังพบสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางกายภาพที่สำคัญในซอสสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ที่ถือเป็นการถ่ายทอดวิชามาจากครุประจิตต์มีประการคือ ๑. การกลิ้งเกลียวโลหะต่อซอสสามสายเกลียวกลิ้งละเอียดและสามารถต่อเข้ากันได้สนิท ๒. ระยะความห่างระหว่างลูกบิดสายกลางถึงรู้อยู่บนหัวคพราหมณ์เท่ากับ ๑๔ นิ้ว ในส่วนของลูกบิดมีการกลิ้งรูปทรงที่แตกต่างจากครุประจิตต์คือ รูปทรงลูกแก้วใต้ฐานมือจับกลิ้งเป็นลักษณะการยกฐานบัวได้มือจับและมีลูกแก้วชั้นเดียว และกะโหลกซอสสามสายของครูวินิจใช้กะลามะพร้าวซอที่พู่เพียงเล็กน้อยไม่ผ่านวิธีการคัดแต่งรูปทรงให้พู่ขึ้นไปจากเดิม

จากการบันทึกสัดส่วนซอสสามสายของครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ้น คุริยชีวิน) ที่ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ได้จดบันทึกไว้ ได้มีการปรับปรุงขนาดความยาวของเท้าซอสสามสายให้มีความยาวจากเดิม ๗ นิ้วเป็น ๑๐ นิ้ว ทำให้ต้องปรับปรุงสัดส่วนของท่อนยอดและและท่อนกลางให้สัดส่วนรูปทรงดูสง่างามมีความกลมกลืนกัน โดยสามารถสรุปสัดส่วนลักษณะเฉพาะของซอสสามสายแต่ละคันได้เป็นตารางดังนี้

ตารางที่ ๑ ตารางสรุปความเป็นลักษณะเฉพาะของขอสามสาย

ลำดับ	ชื่อ-สกุลเจ้าของ	สร้างโดยช่าง	วัสดุ	เกลียว ต่อ	สัดส่วนกันขอสามสาย นิ้ว
๑	หลวงไพเราะเสียงขอ (อุ่น คุริยชีวิน)	ไม่ทราบชื่อ	งาช้าง	ไม่มี	-ท่อนยอด ๑๒ -ทวนถม ๕ -ท่อนกลาง ๑๒ -ท่อนเท้า ๘ -ระยะสาย ๓๔
๒	ไมตรี พุ่มเสนาะ	วินิจ พุกสวัสดิ์	ไม้ชิงชัน ประกอบงา	มี	-ท่อนยอด ๑๐ -ทวนถม ๕ -ท่อนกลาง ๕ -ท่อนเท้า ๑๐ -ระยะสาย ๓๔
๓	ปรีชา เรืองไพโรจน์	วินิจ พุกสวัสดิ์	ไม้มะเกลือ ประกอบงา	มี	-ท่อนยอด ๑๐ -ทวนถม ๕ -ท่อนกลาง ๕ -ท่อนเท้า ๑๐ -ระยะสาย ๓๔
๔	พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์	ประจิตต์ ชัยเจริญ	งาช้าง	มี	-ท่อนยอด ๑๐ -ทวนถม ๕ -ท่อนกลาง ๕ -ท่อนเท้า ๑๐ -ระยะสาย ๓๔
๕	พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์	ประจิตต์ ชัยเจริญ	ไม้มะเกลือ	ไม่มี	-ท่อนยอด ๑๐ -ทวนถม ๕ -ท่อนกลาง ๕ -ท่อนเท้า ๑๐ -ระยะสาย ๓๔

๒.๖ พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากการที่ได้ผ่านพิธีไหว้ครูช่าง ซึ่งมีการทำพิธีกรรมที่เป็นการจัดขึ้นมาแก่ผู้เรียนในสายวิชาดังกล่าวขึ้นมาโดยเฉพาะ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจในวิชาชีพช่างไม้ ทำให้ตนเองได้เกิดความเคารพ เชื่อมมั่นในวิชาชีพ ส่งผลให้ได้รับความรู้ความสามารถในการเป็นช่างผู้ชำนาญการสร้างเครื่องดนตรีไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทเครื่องสาย โดยเล่าว่า

...ก่อนที่จะเริ่มเรียนช่างจริงๆจะต้องเข้าพิธีนี้ก่อน ต้มแดง ต้มขาว หัวหมู อะไรต่ออะไร ทำเท่าที่จะมีได้ พิธีแบบช่างก็ไม่มีอะไรมาก ก็มีเครื่องมือช่าง เลื่อย กบ ฆ้อง ขวาน สี่ว อะไรต่างๆที่เป็นเครื่องมือช่าง ไม้ปีแรกต้องนั่งแถวหน้าทำ ครูเขาก็จะนั่งทำพิธี ครูปรือร้องทำนตีมากๆ ทำพิธีให้กับทุกๆรุ่นเลย พอ ม.๒ ก็นั่งอยู่แถว ๒ พอ ม.๓ ก็นั่งอยู่แถว ๓ ประถมมมือ ม.๑ ต้องมีพานกราบอะไรต่ออะไรต้องทำเป็นพิธีชัดเจนกว่า ม.๒ แต่ ม.๒ นั่งเป็นประธาน ม.๓ นั่งอยู่หลังสุดเลย ทำ ๓ ปีติดต่อกัน ปีแรกนั่งล้อมกันจะเข้าพิธี เป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ดี ก็ดี ชอบ ทำให้เรามั่นใจมากในการเป็นช่างไม้ ครูก็บอกทำได้ทุกอาชีพเลย เธอต้องไปก่อสร้างบ้าน ไปทำอะไรที่มันเกี่ยวข้องกับงานไม้ มีความมั่นใจอะไรท่านก็จะพูดไป (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๑๑ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องไม้ที่ใช้ในการสร้างเครื่องดนตรี ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับการไหว้ครูช่าง และสิ่งที่ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพ โดยเล่าว่า

...ขอไม้สูตรเป็นความเชื่อของนักเรียนครูเก่าๆเขาเชื่อว่ามันดี ถ้าทำได้มันก็เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งอันเป็นมงคลได้ ก็มีความเชื่อตรงนั้นว่ามันดี จินตนาการเชิงซ้อนว่ามันมีประโยชน์ในแง่ที่ว่า เป็นไม้ชิ้นเดียวกัน มีศักดิ์มีศรี มีความละเมียดละไมเชิงลึกในการประดิษฐ์ เราก็เลยอยากจะทำให้นักเรียน เราเป็นช่างไม้ที่ถูกต้องเข้าพิธีไหว้ครูที่ถูกต้องมา ก็เลยค่อนข้างจะมีความมั่นใจ อย่างเช่น ไม้พญาจักรดำ คุณบำรุงก็ถามว่าเล็ก เธอเคยเจออะไรมั่ง ก็บอกไม่ ผมเดินเข้าไปก็ไปหมดเลยเพราะเรามีครู นักเรียนช่างไม้ที่นี่จะมีครู อะไรที่อยู่ในนั้นนะรีบกระเจิงโคดหน้าว่า ไอ้นี่มาแล้วเว้ย ด้วยความเป็นครูช่าง ครูเขาก็บอกว่าเธอมั่นใจได้เลยว่าเธอสามารถที่จะเหยียบ ดึง คร่อม ขุด แต่งเครื่องดนตรีได้โดยไม่ต้องกังวลเลย เพราะว่าเรามีครูช่างคุมอยู่ เช่น ทำยันได้โดยไม่ต้องกังวลเลย เป็นหน้าที่ที่เราต้องทำ ครูช่างจะช่วยดูแลอยู่เหนือกว่า

ในวันที่ครูเสียนิจจุฑาบุบผาบอกครูว่าทันทีที่ฉันมีเงินจำนวนหนึ่งที่ฉันตั้งเป้าไว้ มีที่ดิน มีโรงงาน เมื่อได้จุดนั้นแล้วฉันจะเอาความรู้สอนคน ฉันก็ทำได้ใน ๕ ปีฉันทำได้แล้วเงินจำนวนนี้ที่ได้จากครูมานี้ฉันจะไม่ใช้เลย ฝากแบงค์เอาไว้ทำธุรกรรมการเงิน

ทุกอย่าง จนถึงทุกวันนี้เงินจำนวนนี้ยังไม่ได้ใช้เลย ฉันทัดคนน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ก็ เพราะเงินครูเก่านี้แหละ ช่วงสอนช่างขายออกเดือนๆหนึ่งก็ ๔-๕ แสนบาทไม่เหลือนะ แต่ก็ไต่กินได้อยู่โดยไม่ต้องยุ่งเงินครูเก่าเลย เงินจำนวนนั้นก็พอพูนขึ้นมาเยอะมาก กลายเป็นว่าเงินที่ฉันเหลืออยู่ทุกวันนี้ก็คือเงินครูเก่านั่นแหละ ครูที่เขาประธานให้เรา ใครต่อใครซื้อที่เขาทำของาเยอะๆคือส่วนนั้นเลย แต่ตอนจะซื้อบ้านสาย ๔ ใช้ ล้าน หนึ่ง แล้วก็โอนที่นี้ ๓ แสน ถึงได้ใช้นะ ที่เบิกมาเงินส่วนนี้คือ ๒ ล้าน ซื้อรถหมดไป ๓ ล้าน นี่คือเงินครูเลยแหละ เงินเก่าที่มันงอกมา สตาร์ทที่ล้าน ๕ แล้วมันงอกมาเป็น ๘ ึง จะใช้ในสิ่งที่มันมีประโยชน์และจำเป็นจริงๆ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๑๑ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการทำงานที่ต้องตั้งจิตระลึกถึงครูเทพ และบุญการีครูบา อาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว ถือเป็นการกำหนดจิตตั้งมั่นให้เกิดสติ เมื่อรำลึกถึงก็เกิดความผ่อนคลาย สบายใจในการทำงานที่ต้องใช้ความสามารถ และความระมัดระวังสูง รวมถึงการจับประเด็นแง่คิด ในคำพูดของครูหลวงไฟเราะเสียงขอ (อุน่ ดุริยชีวิน) ที่ได้กล่าวถึงจำนวนลูกแก้วขอสามสายท่อน กลาง จนเกิดเป็นประเด็นสำคัญในการสร้างขอสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ โดยเล่าว่า

...ส่วนมากเราก็จะนึกถึงครูที่เป็นเทพทั้งหลายองค์ หลายๆคนอะไรก็ว่าไปที่เป็นเทพทางด้านช่าง ครูช่างทุกชั้นก็รำลึกถึงทั้งนั้น แล้วก็ครูที่เป็นตัวตนของเรา พ่อแม่ ก็จะมีห่วงกันอยู่ว่าสร้างเครื่องจะรำลึก ระหว่างที่ทำทุกครั้งก็จะตั้งสติ รำลึก แล้วก็ทำไป อะไรที่เราว่าอุ่นใจ พอเรารำลึกถึงก็จะสบาย อะไรที่ให้ผลที่จะทำให้เรารู้สึกสบายใจ ขึ้นอย่างเช่นการร้องเพลงเป็นคั่นนอกจากรำลึกถึงครูก็เป็นการกล่อมตัวเองด้วยเพลง หลายๆเพลง ทำให้เรารู้สึกว่าคลายเครียด ตั้งใจอย่างสุดๆมันเหนื่อยเหลือเกิน มันล้า มาก อย่างเวลาฉันถึงของานี้ มันจะต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะสูง เพราะมีภาวะเครียด สูงเราก็จะผ่อนคลายด้วยการร้องเพลง โปรดยออกมา กลิ้งๆอยู่ก็จะปล่อยออกมาเลย “พี่ รักเจ้ายิ่งกว่าปลารักน้ำ” เอาเรื่องเลย รู้สึกว่ามันเป็นประโยชน์ของเพลงที่เราร้องแล้วเรามีความสุขนะ เวลาเครียดๆก็ว่าต่อไปเลย เป็นการให้สุขภาพจิตที่ดีของเราในขณะที่ทำงานซึ่งอยู่ภาวะเครียดสูงอย่างเช่นว่าการทำของา ปัจจุบันนี้ให้ฉันทำของาความคัน ฉันทันเลยแหละ ถ้าเข้าไปทำใหม่ ตอนเราทำมัน ๓๕๐ ไซ้ใหม่ เราก็ช่างมันวะ พังก็พัง ๓๕๐ เอง จีบจ๊อย เราก็มีความกล้าใจ แต่ถ้าเป็นวันนี้ฉันจะเครียดเลย อาจจะต้องใช้ เพลง ๒๐ เพลงในระหว่างที่กลิ้งก็ได้ ในการทำต่างๆเหล่านั้นมันก็เป็นการสร้างความ มั่นใจในการทำงาน มันจะลุล่วงไปได้ดีทั้งหมดเลย รวมไปถึงพ่อแม่ครูบาอาจารย์ที่มี

ชีวิตและล่วงลับไปแล้ว อย่างตอนนี้ครูที่ล่วงลับไปแล้วก็มี ๒ ท่าน จริงๆแล้วมากกว่า
นั้นอย่างเช่นครูหลวงฯ

สรุปพิธีกรรมและความเชื่อของครูวินิจ พุกสวัสดิ์คือการที่ได้ผ่านพิธีไหว้ครูช่างเพื่อ
สร้างความมั่นใจ เกิดความเคารพและเชื่อมั่นในวิชาชีพช่างเป็นผลทำให้เกิดความตั้งใจมุ่งมั่นมี
ความกล้าตัดสินใจในการประกอบวิชาชีพสร้างเครื่องดนตรีไทยโดยไร้ความกังวลเรื่อยมา รวมถึง
การมีความกตัญญูระลึกถึงบุพการี ครูบาอาจารย์ที่ได้ให้วิชาความรู้ทุกครั้งก่อนการทำงานเป็นส่วน
ช่วยทำให้มีสมาธิ สติ ระมัดระวัง และสร้างบรรยากาศความผ่อนคลายในการทำงาน

๒.๗ ทักษะคติและความภูมิใจในวิชาชีพ

๒.๗.๑ ทักษะคติในวิชาชีพของสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้ให้ความสำคัญในรายละเอียดทั้งเรื่องความสวยงาม และน้ำเสียง ที่
นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างดนตรี โดยมีความคิดในการกำหนดแนวทางความเป็นไปของ
รูปทรง และน้ำเสียงเครื่องดนตรีที่มีการกำหนดขอบเขตตามทัศนคติจากการแนะนำจากศิลปินครูผู้
มีชื่อเสียง ตามเหตุผล และความเหมาะสมในแต่ละบุคคล โดยสามารถทำตามความต้องการใน
รสนิยมของศิลปินชั้นครูแต่ละท่านที่ต่างกันไป โดยครูได้อธิบายว่า

...การสร้างเครื่องดนตรี ช่างมักจะเน้นไปที่ว่าทำอย่างไรให้ดี ให้ดัง ให้อยู่ใน
ขอบเขตของเครื่องดนตรีชิ้นนั้น ข้อยุติของเสียงนี้ต้องฟังคำพูดจากนักเล่นเก่าๆที่มี
ความละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง อย่างเช่นฉันนี่ก็ไม่มีใครที่ใกล้ชิดเท่ากับคุณหลวงไพเราะ
เสียงขอ ฉันไม่ใช่ฝ่ายเล่น แต่เราก็อินกับเสียงเข้าใจเรื่องเสียง เพราะเราต้องนำมา
พัฒนาการของเรา อย่างเสียงขอสามสายมันมีขนาดเสียงของมัน นักเล่นโบราณเวลา
ช่วงพักนี้เขาก็จะมาพูดคุยกัน วิจัย วิจัยกันว่ามันควรจะอย่างนั้นอย่างนี้ ฉันก็ได้ตรง
นี้ จีบประเด็นมาแล้วเรามาค้นคว้า ไม่ใช่อะไรก็เพื่ออนาคตของเรา เพื่ออาชีพของเรา
อย่างเช่นขนาดความจุของขอมันต้อง ๒ คืบขึ้นไปมันถึงจะดี ครูโบราณเขาจะพูดกัน
แบบนี้ซึ่งไม่ใช่เชิงวิชาการ แต่พอมาถึงฉัน ฉันก็เอาแล้วว่าเท่านี้ดีใช้ไหม หน้าขนาดนี้
ฉันเอาแล้วตัดออกมาเป็นตารางเซนติเมตร ความจุอากาศเท่าไรฉันก็เอาข้าวสารตวง
แล้วเอาแผ่นอะไรที่มันบางๆที่สุด แล้วมาตวงลิตรดูว่ามันปริมาตรเท่าไร ความจุ
อากาศขอที่ครูเขาว่ามันดี รอบอก ๕๒ ซม. ความจุอากาศ ๒๐๐๐ ลบ.ซม. (วินิจ พุก
สวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการกำหนดขอบเขตน้ำเสียงขอสามสายตามทัศนคติที่
ท่านคิดว่าควรจำกัดขอบเขต โดยตั้งหลักเกณฑ์ว่าควรใช้แค่เพียงหนังแพะซึ่งจะให้ น้ำเสียงขอสาม

สายที่ถูกต้องตามศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับในหมู่นักเล่น รวมถึงการยกตัวอย่างการพัฒนาที่อาจทำให้เกิดการเดินผิดแนวทางของน้ำเสียงที่ควรจะเป็นแบบฉบับของซอสสามสาย โดยอธิบายว่า

...ซอสสามสายไม่ควรให้มันดังมาก คือเรื่องเสียงฉันก็พยายามให้มันอยู่ในขอบเขต อย่างวันทีฉันได้ไปพูดที่ที่เขาเชิญไปประชุมมาตรฐานครุภัณฑ์ฯ ฉันก็บอกว่าซอสสามสายนี้ให้ลดการแข่งขันกันซะที ก็แนะนำไปว่าให้ใช้หนังแพะซึ่งจะเป็นศาสตร์เสียงที่ถูกต้อง พัฒนาก็ทำกันไป เล่นกันไป แต่ว่าในที่สุดเราจะรู้ว่าตรงนั้นมันจะถูกต้องกว่า มีประโยชน์หนึ่งที่กินใจฉันมาก ทำให้ฉันมาพัฒนาตรงนี้ คือหยุดพัฒนาออกไปลูกบ้างจั้นเถอะ อย่างเช่นการเอาหนังกลองแตกมาขึ้น ซึ่งเสียงมันกระจ่างโปรง แต่ลักษณะเสียงมันเหมือนกับคนเอะอะ โวยวาย ตะโกนต่อกันหน้าบ้านอะไรแบบนี้ มันไม่เหมือนกับเสียงที่มันล่องลอยมา ซึ่งซอสสามสายมันควรจะเป็นแบบนี้ เป็นเสียงธรรมชาติที่ล่องลอยมา ในความเป็นจริงมันก็คือการคลอร้อง เสียงร้องจะต้องมาหนึ่ง ซอจะต้องมาสองโดยหลักการ แต่ปัจจุบันนี้คนร้องจะต้องร้องตะเบ็งสู้กันให้รู้คำรู้แฉกกันไปข้างหนึ่ง

ต้องยอมรับว่าดนตรีไทยเราไม่มีศาสตร์เสียงเนื่องจากว่าเราเป็นประเทศที่ยังมีความเป็นศักดินาค่อนข้างสูงมาก ฉะนั้นคนอยากเด่นก็ต้องการเด่นกันหมดเลย ทุกคนต้องการเป็นนาย เค้นดังอะไรแบบนี้เครื่องดนตรีก็เลยกลายเป็นลักษณะเช่นซอด้วงก็จะต้องดังกว่าเพื่อน ปี่พาทย์ก็ต้องใส่ระนาดเอก ก็คือคนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดบรรเลง จะเป็นในภูมิภาคเรา ซึ่งดนตรีก็จะแสดงออกทางนั้นมาก (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงช่วงสมัยที่ครูหลวงไพเราะเสียงซอ (อุนครุวิชวิน) มาที่บ้านครูประจิดต์ ชัยเจริญ โดยครูหลวงไพเราะฯ ได้แสดงทัศนคติของท่าน กระทั่งครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ยึดมาเป็นทัศนคติ และแนวทางในการสร้างซอสสามสาย

...ในส่วนของซอสสามสายนี้หลวงไพเราะเสียงซอท่านก็ยังเคยเล่า ท่านจะชอบมานั่งที่เตียงโบราณเหล็กหล่อที่มีลูกแก้ว มีบัวอะไรต่ออะไร เป็นเตียงประวัติศาสตร์ที่ว่าเตียงนี้ใครๆมาก็ชอบ เป็นเตียงของครูจิดต์ที่พ่อซื้อให้ตอนเด็กๆ มีลูกแก้ว เป็นเตียงที่สวยงาม หล่อเอาเลยทั้งแท่งแล้วมาประกอบกัน วงอะไรต่างๆมันจะมีตั้ง เป็นเตียงที่ตั้งก่อนจะเข้าไปในโรงงาน เวลาเราเอาซอไปให้ท่านลองท่านก็วิจารณ์กันประโยค ๒ ประโยค “อืม ซอสสามสายนี้ได้ ๓๒ ก็คืนะจะได้ครบไม่พิการ” ท่านก็พูดแค่นี้ ประโยคของท่านเวลาพูดเราก็จะหูผึ่งกาง เพราะจะเอาความรู้จากท่านไง จับประเด็นดูว่า ๓๒

ถูก เลขบันทึกละแล้วเดี๋ยวก็เสีย “อืม ขอสามสายนี้เสียงมันต้องลอยลงมาจากสวรรค์นะ ดังไปมันก็ไม่ดี (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการสร้างเครื่องดนตรีไทยที่ต้องแยกการปฏิบัติเพื่อให้เป็นทางเลือกของครูนักดนตรีที่มีศาสตร์การเลือกใช้เสียงเครื่องดนตรีที่แตกต่างกัน จึงทำให้เป็นที่พอใจแก่บรรดาครูนักดนตรีที่มีชื่อเสียงแต่ละท่าน ซึ่งมีทัศนคติการกำหนดให้เสียงของเครื่องดนตรีมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป โดยครูอธิบายว่า

...ทำให้ผู้ใหญ่เขาพอใจ ทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ เอาใจผู้ใหญ่ ถ้าเขาชมมาก็แสดงว่าเขาถูกใจ ไม่ได้ทำเพื่อเอาใจตัวเองเท่าไร ทำโดยเอาคนที่เขาจะมาใส่ใจว่าเขาชอบอะไรเราก็จะใส่ใจที่จะทำตามนั้นเลย แต่ละคนมันแยกประเด็นเลยนะ เครื่องดนตรีสังเกตทำให้แต่นักเล่น ชิมมันทำให้อาสุวิทย์พอใจ ซออาวก็เหมือนกันเขาชอบอาจารย์ไมตรีชอบคันชักหนักๆก็เหมือนกัน เบื่อเริ่มเพิ่มเลยคันชักของท่านนะ อาสุวิทย์นี้คันชักจะอ่อนระทวยเล็ก แตกต่าง ความต้องการคือตั้งใจทำเพื่อเอาใจคนอื่นจริงๆเลย เป็นคนบริการ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๖)

๒.๗.๒ ความภูมิใจในวิชาชีพช่างซอสามสาย

ครูวินิจ พุกสวัสดิ์มีความภูมิใจจากการที่ได้รับคำชมจากศิลปินชั้นครูที่มีชื่อเสียงหลายท่าน ซึ่งในขณะนั้นตนเองยังมีอายุไม่มาก และยังมีความคิดสร้างสรรค์เป็นของตัวเองที่สามารถนำมาเพิ่มเติมประยุกต์ใช้ในอาชีพการสร้างเครื่องดนตรีไทยในแต่ละครั้ง โดยได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

...ฉันย่อมมีความภูมิใจมากเลยเพราะว่าช่วงที่เราทำนี้เราได้รับคำชมกลับมาอย่างมาก เพราะว่าเราถือว่าเราเป็นช่างที่เด็กที่สุด แล้วก็มาทำได้ดีเท่ากับช่างโบราณ เขาก็จะพูดกันว่ามันเก่งมากเว้ย ครูๆท่านก็พูดเป็นภาษานี้ มีเอกภาพที่จะคิดที่จะทำที่จะปรุงที่จะแต่ง ไม่ใช่ว่าได้ความรู้จากครูแล้วก็ทำตามนั้นไม่ใช่ เราจะมาปรับปรุงคิดค้น อย่างเช่นการปรุงหนังนี้ครูให้ทำแค่นี้ฉันก็จะทำมากกว่านั้น ครูให้บีบมะนาวฉันก็จะเอาอย่างอื่นใส่ มีดีดตี มีปูนแดงที่มันจะป้องกันมดใส่ ฉันนี่เล่นของจริงเลยเพราะช่วงนั้นไม่มีฟอร์มอลินไจ ไม่มีอะไรมาเพราะช่วงนั้นเขาแจกมาแล้วเป็นถุงๆ ใจ นิดตามบ้าน กำจัดุงไม่ให้มันเป็นมาลาเรียไง ครูเขาบอกไม่ให้ฉีด แต่เอาไว้ อยู่บ้านทรงไทยใครเขาจะมาให้ฉีด ให้ฉีดแต่ได้ถูน ฉีดในบ้านทรงไทยทั้งหลังก็ตายนะสิ สมัยนั้นอเมริกันเขาเอามาให้ ใจ องค์การอนามัยโลกเขาเอาดีดตีมาให้ทุกบ้านเลย คนไทยเราก็คงตายเพราะไอ้ดีดตี ฉีดในบ้านทั่วไปหมดเลย เวลากินข้าวมีลมพายุมาลงข้าวกันนะสิ ไม่มีการอบรมความรู้อะไรเลย รู้แต่ว่าเขาทำวิจัยกันว่ามาลาเรียจะลดลงไหม คนก็

รับประทานกันเข้าไปไปสะสมกันในระดับในไต ฉันทก็เจอมาเยอะในยุคที่เขาฉีดในบ้าน
มาลาเรียมันแรงใจ (วินิจ พุกสวัสดิ์, สัมภาษณ์, ๕ มกราคม ๒๕๕๖)

สรุปบริบทในการสร้างขอสสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์ ประกอบไปด้วย การยึด
รูปแบบการสร้างตามหลักศาสตร์ขอสสามสายโบราณ โดยมีครูประจิดต์ ชัยเจริญเป็นผู้ถ่ายทอดวิชา
ช่างเครื่องดนตรีเป็นหลัก ร่วมกับการเรียนวิชาช่างไม้ที่ได้รับมาจากมาจากครูเปื่อง กิจประชา
ประกอบกับครูวินิจ พุกสวัสดิ์มีความคิดในการปรับปรุงทรงตามทัศนะ การประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์
เครื่องมือ การรับฟังและปฏิบัติตามความคิดเห็นของนักดนตรีที่มีความสามารถและชื่อเสียง เป็น
ส่วนทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องศาสตร์ของเครื่องดนตรี ทำให้ครูวินิจ พุกสวัสดิ์เป็นที่ยอมรับใน
ชื่อเสียงการสร้างเครื่องดนตรีไทยโดยเฉพาะประเภทเครื่องสาย ประกอบไปด้วยการสร้าง จิม จะเข้
ซอด้วง ซออู้ และขอสสามสาย